

Lotta Weckström

Suomalaisuus on kuin vahakangas

*Ruotsinsuomalaiset
nuoret kertovat
suomalaisuudestaan*

Siirtolaisuusinstituutti | *Tutkimuksia A 36*

Suomalaisuus on kuin vahakangas

Ruotsinsuomalaiset nuoret kertovat suomalaisuudestaan

Ruotsissa asuu 675 000 suomalaisen taustan omaavaa ihmistä. Luvussa on mukana kolme sukupolvea. Enemmistön juuret ovat syvällä Ruotsissa ja Suomessa. Mikä on tämän päivän nuorten kuva ruotsalaisuudesta ja suomalaisuudesta? Mitä mahdollisuuksia heillä on yhdistää kaksi kulttuuria ja kieltä toisiinsa?

FT Lotta Weckström on haastatellut Ruotsissa kasvaneita kaupunkilaisnuoria, jotka arastelematta kertovat kipeistäkin tunteistaan, valtasuhteistaan ja arkipäivästään. Nuorten oman äänen kautta suomalaisuus muuttuu kaleidoskoopiksi tai vahakankaaksi. Nuorille suomalaisuus on jotakin, jota ei voi vangita tavanomaisin klisein viittaamalla vain tangoon, jääkiekkoon, puunhakkuuseen, suomalaisten työhulluuteen tai vaitonaisuuteen. Mikä aluksi näytti suomalaisuudelta tai ruotsalaisuudelta, ei sitä olekaan.

Suomen kielen menetys toki koetaan kipeänä, mutta kaiken haihtuvan keskellä suomalaisuudesta jää sittenkin jäljelle jotakin. Erään haastateltavan sanoin: ”...keskellä talvea kävellä ilman hattua ja nahkatakki auki, se niin ku ettei kaiken tartte olla niin söpöä ja mysigt”.

Kirjassa nuoret kertovat kokemuksistaan ennakkoluuloista ja niiden ylittämistä. Se aika on jo kaukana, jolloin ympäristö määritteli heidän suomalaisuutensa. Häpeä on väistynyt. Suomalaisuus tai ruotsalaisuus ei ole enää haittatekijä.

FT Lotta Weckströmin teos tarjoaa tietoa vähän tunnetusta asiasta eli suomalaisuudesta Ruotsissa. Vaikenemisen aika on ohitettu peruuttamattomasti.

Kansi Sisko Tampio

Siirtolaisuusinstituutti
Migrationsinstitutet
Institute of Migration
www.siirtolaisuusinstituutti.fi

ISBN 978-952-5889-09-3 (Suomi)
ISBN 978-952-5889-10-9 (Suomi pdf.)
ISSN 0356-9659
ISBN 978-91-971351-6-0 (Sverige)

Lotta Weckström

Suomalaisuus on kuin vahakangas

*Ruotsinsuomalaiset
nuoret kertovat
suomalaisuudestaan*

Yhteistyössä

Ruotsinsuomalaisten arkisto

Arkistointi- ja siirtolaisarkisto

Sverigefinländarnas arkiv

Arkiv för utvandring och informationskontroll

Julkaisija

Siirtolaisuusinstituutti

Eerikinkatu 34, 20100 Turku, Finland

<http://www.siirtolaisuusinstituutti.fi>

Copyright © Kirjoittaja & Siirtolaisuusinstituutti

Taitto ja kannen suunnittelu

Sisko Tampio

Kannen kuvat

Sisko Tampio / www.sxc.hu / Ruotsinsuomalaisten Nuorten Liiton (RsN) kokoelma

Valokuvat

Kai Kangassalo / Juhani Jaakkonen, RsA / Siirtolaisuusinstituutin arkisto / www.sxc.hu / Ruotsinsuomalaisten Nuorten Liiton (RsN) kokoelma / Aapi Lohinivan kokoelma, RsA / Riitta Järvisalo, RsA / Pirkko Ailovuon kokoelma, RsA / Minna Väänänen / Spångan Suomikerhon kokoelma, RsA / Markus Lyyra / Timo Äikiö (s.26)

Piirroksset

Markku Huovila

Kirjapaino

Vammalan Kirjapaino Oy 2011

ISBN 978-952-5889-09-3 (Suomi)

ISBN 978-952-5889-10-9 (pdf Suomi)

ISSN 0356-9659

ISBN 978-91-971351-6-0 (Sverige)

Siirtolaisuustutkimuksia A 36

Lotta Weckström

Suomalaisuus on kuin vahakangas

*Ruotsinsuomalaiset
nuoret kertovat
suomalaisuudestaan*

Sisällys

Kiitokset	6
Julkaisijan esipuhe	7
Johdanto	8
Taustalla suuri muuttoaalto	8
Ruotsinsuomalaisten vähemmistöasema	10
Miten ja missä haastattelut tehtiin?	17
Mistä puhuttiin?	23
Kieli ja yhteisöt	30
Koulun suuri merkitys suomenkielisyydelle	38
Suomenkieliset luokat.....	39
Kotikielen tunnit	46
Urheiluun liittyvä yhteisöllisyys ja kansallistunne	47
Suomen kieli: tunteen kieli, toiminnan kieli vai jotain muuta?	58
Suomen kieli, lapset ja perhe-elämä	62
Suomen kieli ja työelämä	66
Onko suomen taito välttämätön suomalaisuudelle Ruotsissa?.....	68
Kaksikielisyydestä	71
Vanhempien näkemyksiä kaksikielisyyden oppimisesta.....	73
"Saada kieli ilmaiseksi".....	78
Kun tuntee itsensä erilaiseksi	82
Erilaiselta kuulostaminen	83
Aksentit ja mielikuvat.....	90

Erilaiselta näyttäminen	90
Kuka on siirtolainen Ruotsissa?	94
Kuka on ruotsinsuomalainen?	102
Kun ei olekaan tarpeeksi erilainen.....	107
Kun huomaakin olevansa yllättävän erilainen	112
Suomalaisuuden ja ruotsalaisuuden vertailusta	116
Suomalaisuus on muutakin kuin kieltä	120
Suomalaisuus on muutakin kuin kieltä	120
Paikka nimeltä Suomi	121
Juuret.....	127
Suomalaisuus ja urhoollisuus.....	130
Onko suomalaisuus "sosiaalista omituisuutta"?	134
Puhuimmeko me suomalaisuudesta vai jostain muusta?	144
Mitä suomalaisuus on?	148
Lähteet	152
Painetut lähteet ja kirjallisuus	152
Muut lähteet.....	155
Liitteet	156
Liite 1. Litterointiavain	156
Liite 2. Ruotsinsuomalaisten nuorten liitto.....	157

Kiitokset

On kulunut useita vuosia, tarkkaan ottaen kokonaiset kymmenen, siitä kun ryhdyin pohtimaan väitöskirjan kirjoittamista ruotsinsuomalaisista nuorista. Työ eteni hiljalleen, suurimmaksi osaksi osa-aika projektina erinäisten apurahojen turvin milloin missäkin päin maailmaa. Suurimman osan kuluneista vuosista asuin kuitenkin Amsterdamissa ja palasin Ruotsiin tutkimustyöni merkeissä säännöllisesti, useimmiten syksyllä. Väitös oli Jyväskylän yliopistolla juhannuksen kynnyksellä 2008. Jo tutkimusta tehdessäni toiveissani oli kirjoittaa väitöskirjan lisäksi toinenkin kirja. Halusin tehdä suomenkielisen kirjan niille ihmisille, joista tämä tutkimus kertoo. Kirja on nyt valmis ja on kiitosten aika.

Vuodet tämän tutkimuksen parissa ovat olleet mielenkiintoisia tutkimuksen tekemisen ja tutkijana varttumisen suhteen, mutta erityisesti niiden ihmisten vuoksi, jotka olivat mukana tutkimuksen synnyssä ja valmistumisessa. Ruotsinsuomalaisiin tutustuminen on ollut rikastuttava kokemus ja kiitän lämpimästi kaikkia tähän tutkimukseen tavalla tai toisella osallistuneita. Kiitos mahtavista haastatteluista, kiitos majapaikoista, inspiroivista keskusteluista, kiitos villasukista, halauksista, kesämökin lainasta, käytännön avusta, ja ennen kaikkea kiitos siitä, että otitte minut vastaan ja raotitte ovia maailmaanne. On haikaa jättää hyvästit.

Olen kirjoittanut tämän kirjan University of Californian Berkeleyyn kampuksella vieraillevana tutkijana Department of Scandinavian-laitoksella, Koneen Rahaston Säätiön apurahan sekä Suomalais-ruotsalaisen Kulttuurirahaston apurahojen turvin ja kiitän sekä rahoittajia että Scandinavian-laitosta lämpimästi. Käsikirjoitusta ovat kommentoineet Siirtolaisuusinstituutin johtaja Ismo Söderling, tutkimus-johtaja Elli Heikkilä, Ruotsinsuomalaisten arkiston johtaja Erkki Vuonokari sekä Juhamatti Pelkonen, kiitos kaikille tarkoista huomioista ja kommenteista. Taitosta ja valokuvamateriaalista kiitän Siirtolaisuusinstituutin kirjastonhoitajaa, graafikko Sisko Tampiota ja tietopalvelupäällikkö Jouni Korkeasaarta. Piirroksista kiitos kuuluu kuvataiteilija Markku Huovilalle.

Erityisen lämpimästi kiitän puolisoani Giladia ja tyttäremme Theaa - ihanaa monikieleistä perhettäni - sekä vanhempiani Eira ja Anders Weckströmiä, joiden huomissa sain kasvaa sisarteni Olgan ja Erikan kanssa onnelliseen kaksikielisyyteen.

Keittiöpöydän ääressä, Lucian päivänä 2010

Lotta Weckström

Julkaisijan esipuhe

Suomesta on muutettu Ruotsiin jo vuosisatojen ajan. Vuonna 1462 Tukholman suurin veronmaksaja oli Helkki Finne. Tukholman linnan 44 rengistä ja sepänrengistä vuonna 1544 oli 41 miestä Suomesta.

Noista päivistä on paljon vettä virrannut Göta-joessa. Ruotsinsuomalaisten nykyistä lukumäärää on vaikea täsmällisesti arvioida. Ensiksikään Ruotsissa ei väestöä tilastoida kielen mukaan. Toisaalta maahanmuuttajat hankkivat lapsia myös muiden maahanmuuttajaryhmien kanssa, joten transnationaalisten parisuhteiden myötä suomalaisuuden käsite "hämärtyy". Ruotsin tilastojen mukaan Suomessa syntyneitä ja heidän jälkeläisiään asuu nyky-Ruotsissa lähes 670 000 henkeä. Luku sisältää Suomessa syntyneiden ohella myös toisen ja kolmannen sukupolven. Ruotsin suomalaisperäinen väestö on siis selvästi suurempi kuin Suomessa oleva suomenruotsalainen vähemmistö.

Kaksikielinen Suomi on suojannut ruotsinkielen aseman voimakkaasti jo perustuslaissaan. Ruotsissa suomi on kieli muiden joukossa. Toki Ruotsin hallitus on hiljalleen edistänyt suomen kielen asemaa. Kie-liuudistus etenee kunnittain. Tällä hetkellä Ruotsissa on 32 kuntaa, joissa suomalaisilla on mahdollisuus asioida omalla kielellään viranomaisten kanssa.

Ruotsin integraatioministeri Erik Ullenhag kirjoitti blogissaan 16.10.2010, että Hoforsin kunnassa asuville suomen kieltä puhuville on nyt koittanut tällainen oikeus "Hofors finskpråkiga befolkning nu får stärkta rättigheter att använda...". (www.sweden.gov.se/sb/d/13749/a/157956). Kunnassa on 10 000 asukasta, joista noin 12 % on ulkomailla syntyneitä. Jos oletamme heistä kolmanneksen olevan suomalaistaustaisia, koskee integraatioministerin mainitsema uudistus kahta-kolmeasataa suomalaista. Kunnan kotisivut ovat ruotsiksi ja englanniksi.

Lotta Weckströmin kirja "Suomalaisuus on kuin vahakangas" on tärkeä teos toisen ja kolmannen polven nuorten ruotsinsuomalaisten elämästä ja identiteetistä. Suomalaistaustaisissa nuorissa on paljon ruotsalaista maustettuna suomalaisuudella. Kun Lotta kysyi haastateltaviltaan, mikä on tämän päivän ruotsinsuomalaiselle tärkeää suomalaisuudessa, sai hän vastaukseksi mm. seuraavan: "...voi kävellä ilman hattua ja nahkatakki auki, se niin ku ettei kaiken tarte olla niin söpöä ja mysigt".

Kiitän tohtori Lotta Weckströmiä tärkeän kirjan kirjoittamisesta. Toivon, että tämä julkaisu kuluu sekä ruotsinsuomalaisten että kaikkien vähemmistökysymyksistä kiinnostuneiden käsissä. Tekijä on taitavasti tuonut esille tärkeää tutkimustietoa sortumatta tieteelliseen fraseologiaan. Ruotsinsuomalaisten arkiston johtaja Erkki Vuonokari ja instituutin tietopalvelupäällikkö Jouni Korkiasaari ovat voimakkaasti tukeneet hanketta sen eri vaiheissa – siitä heille lämmin kiitos. Samoin kiitän pääsihteeri Markus Lyyraa (Ruotsinsuomalaisten Nuorten Liitto), valokuvaaja Kai Kangassaloo, taiteilija Markku Huovilaa ja toimittaja Juhamatti Pelkosta heidän avustaan kirjan eri vaiheissa. Ruotsinsuomalaisten kollegojemme yhteistyö ja tuki ovat siivittäneet kirjan valmistumista. Siirtolaisuusinstituutissa kirjan taitosta ja kannen toteutuksesta on vastannut graafikko Sisko Tampio. Siskolle lämmin kiitos erinomaisesta lopputuloksesta. Toivon, että tämän kirjan myötä ruotsinsuomalaisten asia tulisi tutuksi myös Suomessa. Ruotsissa asuvat suomalaiset ovat kulttuurinen ja väestöllinen rikkaus, joka jatkossakin yhdistää Suomea ja Ruotsia.

Ismo Söderling

Siirtolaisuusinstituutin johtaja, Turku

Johdanto

Tämä kirja kertoo Ruotsissa asuvista ja siellä varttuneista suomalaistaustaisista nuorista aikuisista. Se perustuu väitöskirjaani, joka käsittelee suomalaisuutta Ruotsissa toisen sukupolven näkökulmasta. Väitöskirjani kuuluu soveltavan kielentutkimuksen alaan ja keskityn haastatteluissa nuorten aikuisten tapoihin rakentaa suomalaisuutta. Tarkastelen miten suomalaisuudesta, suomenkielisyydestä ja Suomesta puhutaan. Sen lisäksi tarkastelen myös joitakin puhumisen tapoja kuten vitsailua ja ristiinpuhumista. Olen kirjoittanut tämän kirjan lukijalle, jota kiinnostaa tämän päivän suomalaisuus Ruotsissa. Seuraavissa luvuissa kymmenen suomalaistaustaista nuorta aikuista pohtii muunmuassa sitä, miltä suomalaisuus heidän mielestään näyttää nykypäivän Ruotsissa ja miltä heidän oma suomalaisuutensa tuntuu ja kuulostaa.

Taustalla suuri muuttoaalto

1960- ja 1970-lukujen suuren muuttoliikkeen aikana Suomesta muutti kymmeniä tuhansia nuoria miehiä ja naisia Ruotsiin. Matkaan lähdettiin lähinnä Pohjois- ja Länsi-Suomesta, missä kyliä suorastaan tyhjjeni väestön suunnatessa läntiseen naapuriin.

1960-luvulla Suomessa muutettiin yleisestikin maaseudulta kaupunkeihin: peltoja pantiin pakettiin ja työttömyys oli korkeaa. Monelle muutto lahden yli Ruotsiin ei ollut sen suurempi askel kuin muutto maalta pääkaupunkiseudulle. Useimmiten Ruotsiin mentiin työn hakuun, raskaaseen fyysiseen työhön Volvol-

le, Asea Scandialle, ABB:lle, Uddevallan telakalle, kotiapulaiseksi tuttavan, oman siskon tai veljen perheeseen.

Tutkimusten mukaan lähtijät olivat varsin nuoria, perheettömiä miehiä ja naisia. Suuri osa, arvioiden mukaan peräti 40-50% suomalais-siirtolaisesta palasi jossain vaiheessa Suomeen, joko pysyvästi tai väliaikaisesti. Monelle Ruotsista tuli kuitenkin uusi kotimaa.

Muuttoliikkeen voimakkain huippu ajoittui vuosien 1969 ja 1970 taitteeseen.

Tuona nimenomaisena vuonna Ruotsiin saapui yli 100 000 siirtolaista, ja suurin osa heistä oli suomalaisia. Mitä niin merkittävää tapahtui Suomessa ja Ruotsissa toisen maailmansodan jälkeen, että niin monet suuntasivat Ruotsia kohti? Toisen maailmansodan jälkeen Suomi ja Ruotsi olivat hyvin erilaisissa tilanteissa. Suomea odottivat valtavat sotakorvaukset, kun taas Ruotsissa ryhdyttiin luomaan hyvinvointiyhteiskuntaa. 1950-luvulla Suomen ja Ruotsin erot olivat vielä todella suuret. Ruotsissa panostettiin teollisuuteen ja kaupungistumiseen samalla kun Suomi eli vielä agraariaikaa. Kun Ruotsissa huristeltiin autoilla ja monissa kodeissa oli jo juokseva vesi ja jääkaappi arkipäivää, Suomessa suuri osa pelloista kynnettiin vielä hevospeleillä. Ruotsin teollisuus kukoisti ja julkinen sektori laajeni. Ruotsissa oli 1960-luvun lopulle asti akuutti työvoimapula. Teollisuustyöläisten lukumäärä kasvoi aina 1960-luvun, mutta kääntyi 1970-luvulla laskuun. Myös julkinen sektori laajeni ja imi työläisiä hoitolalle ja päiväkoteihin.

Ruotsi värväsi työvoimaa ympäri Eurooppaa: Norjasta, Suomesta ja Tanskasta, Italiasta, silloisen Jugoslavian alueelta ja Turkista. Ruotsin malli oli hyvin samanlainen kuin esimerkiksi Länsi-Saksan 1970-luvun työvoimapolitiikka. Gastarbeiterit eli vierastyöläiset otettiin ilolla vastaan; vielä tässä vaiheessa heidän ei oletettu jäävän pysyvästi maahan. Mutta toisin kävi, kuten myöhemmin tultiin huomaamaan.

Suomalaissiirtolaiset asettuivat lähinnä Mälarinlaakson alueelle, Tukholman ympäristöön ja Göteborgiin. Moniin ruotsalaisiin pikkukaupunkeihin kehittyi aivan omia suomalaisalueita, joissa suomalaissiirtolaisten sosiaalisten verkostojen turvin uudet tulokkaat löysivät nopeasti paikkansa. Kaikille Ruotsiin asettuminen

ei suinkaan ollut helppoa. Kielivaikeudet, yksinäisyys, koti-ikävä, ja raskas vuoro- ja liukuhihnatyö synkensivät monen suomalaisen arkea. Puhuttiin Slussenin "sisseistä" — suomalaisalkoholisteista — ja "finnjävel"-keskustelu ruotsalaisessa mediassa sai jopa Suomen hallituksen puuttumaan asiaan. Ongelmista huolimatta suurin osa suomalaissiirtolaisista löysi paikkansa ruotsalaisessa yhteiskunnassa ja työelämässä, perusti perheen ja elämä asettui uomiinsa. Lasten syntymän myötä monet perheet ankkuroituivat entistä tiiviimmin uuteen asuinmaahansa.

Ruotsinsuomalaisten vähemmistöasema

Arviointiperusteista riippuen Ruotsissa elää nykyään (2010) suomalaistaustaisia ihmisiä muutamasta sadasta tuhannesta lähes 675 000:een ihmistä. Ruotsin Tilastollisen Keskustoimiston (SCB) mukaan vuonna 2008 suomalaistaustaisia oli, jos kolme polvea lasketaan mukaan, peräti 674 932. Näistä Suomessa syntyneitä oli 175 116, toisen polven suomalaisia 261 136 ja kolmannen polven suomalaisia 238 680. Tilastoissa toiseksi polveksi luetaan ihmiset, joiden vanhemmista ainakin toinen on syntynyt Suomessa. Kolmanteen polveen kuuluvat vastaavasti ne, joiden

isovanhemmista ainakin toinen on Suomessa syntynyt. Suomalaiset muodostavat nykyään Ruotsin suurimman vähemmistön ja ovat olleet vuodesta 2000 lukien yksi Ruotsin viidestä kansallisesta vähemmistöstä juutalaisten, saamelaisten, romanien ja tornionjokilaaksolaisten rinnalla (SOU 2005:40).

Vuoden 2010 alusta ruotsinsuomalaisten asema on vahvistunut kun kaksi vähemmistöjen elämään liittyvää lakia astui voimaan. Lait ovat laki kansallisista vähemmistöistä ja kielilaki. Edellinen laki sisältää määräyksiä kansallisista vähemmistöistä, kansallisista vähemmistökielistä, hallintoalueista ja oikeudesta käyttää vähemmistökieltä hallintoviranomaisissa ja tuomioistuimissa sekä määräyksiä eräistä esikoulutoimintaa ja vanhustenhuoltoa koskevista velvollisuuksista. Laki sisältää myös määräyksiä lain soveltamisen seurannasta. Kielilaissa on määräyksiä ruotsin kielestä, kansallisista vähemmistökielistä ja ruotsalaisesta viittomakielestä.

Suomen kielen asemaa on käytännön tasolla parannettu 2000-luvulla (katso esim. Huss 2001; 2006). Aluksi suomen kieli oli Pohjois-Ruotsin hallintoalueella alueellinen vähemmistökieli. Vuoden 2010 alussa tuli voimaan laki Mälardalenin ja Tukholman alueen hallintoalueesta. Vuonna 2009 tuli voimaan myös kielilaki

VÄSTERÅS STAD

Startsida Bo & bygga Förskola & skola Kultur & fritid Näringsliv Politik & demokrati Stöd & omvårdnad Turism

Om Västerås

Languages

- Afsoomaali
- Arabiska
- English
- Sorani
- Suomeksi**

Tarvetulua Västeråsiin

Uusi laki kansallisista vähemmistöistä ja vähemmistökielistä

Sosiaalitoimisto

Vanhuspalvelu

Esikoulutoiminta

Peruskoulu

Startsida / Languages / Suomeksi

Delat Lyssna

Suomeksi - suomenkielinen palvelu

Puhelinkulake toimii vain sivuilla, joilla on ruotsinkielistä tekstiä. Se ei toimi näillä sivuilla. Olemme parhaillaan laatimassa myös suomenkielistä puhelinkulaketta.

Täältä löydät tietoja palveluistamme suomen kielellä. Löydät myös tietoja suomenkielisestä hallintoalueesta ja oikeuksista käyttää suomen kieltä asioidessasi kaupungin eri elimissä.

Nyt voit pyytää kaupungin puhelinvaihdetta yhdistämään sinut suomenkieliselle virkailijalle!

Arto Pajuvirta on nimeni ja olen suomen kielen hallintoalueen tiedottaja. Tulen myös työskentelemään sisäkkäynnin yhteydessä olevassa vastaanotossa tietynä aikoina arkipäivisin.

Puh. 021-39 15 64
Sähköposti arto.pajuvirta@vasteras.se

Tjänster och blanketter

Visa alla

Broschyrer och informationsmaterial

- Integratio-ohjelma, Västeråsin kaupunki (pdf - 290 kB)
- City of Västerås, Annual Report 2009 (pdf - 718 kB)

Visa alla

Suomi on yksi Ruotsin kansallisista vähemmistökielistä. Nykyisin suomen käyttöä tukee kaksi lakia: kielilaki sekä vähemmistö- ja vähemmistökielilaki. Kielilain mukaan vähemmistöihin kuuluvilla on oikeus "oppia, kehittää ja käyttää" omaa kieltään. Monet kunnat tiedottavat toiminnastaan myös suomeksi. **Kuva Västeråsin kunnan kotisivulta, www.Vasteras.se/suomeksi**

(SFS 2009:600), jossa suomen kielen asemaa kansallisena vähemmistökielenä vahvistetaan.

Tätä kirjaa kirjoittaessani suomen kielen hallintoalueeseen kuuluvia kuntia ovat Botkyrka, Borås, Eskilstuna, Göteborg, Jällivaara, Hallstahammar, Haninge, Haaparanta, Hofors, Huddinge, Håbo, Kalix, Kiiruna, Köping, Pajala, Sigtuna, Skinnskatteberg, Solna, Sundbyberg, Surahammar, Södertälje, Tierp, Tukholma, Upplands Väsby, Upplands-Bro, Uppsala, Uumaja, Västerås, Älvkarleby, Österåker, Östhammar ja Ruotsin Ylitornio, sekä Gävleborgin maaräkäjät. Myös muut kunnat voivat liittyä hallintoalueeseen, jos ne haluavat. Hallintoalueella suomenkielisillä on oikeus päiväkotiopetukseen kokonaan tai osittain suomeksi sekä oikeus omakieliseen vanhustenhuoltoon. Hallintoalueella suomenkieliset voivat myös käyttää suomea virastoissa. Hallintoalueiden tehtävänä on edistää ja tukea kielen kehitystä. Vähemmistökielten uusi asema tarkoittaa periaatteessa sitä, että kieliä tuetaan yhteiskunnan taholta erilaisin toimin. Hyvin merkityksellinen alue on myös peruskoulu, jossa oppilaat voivat saada opetusta suomen kielessä, jos yksikin oppilas ja vanhempi sitä vaatii.

Kieli on tärkeä osa ihmisen identiteettiä ja "suomalaiskysymys" Ruotsissa on usein sidoksissa suomen kieleen. Suomen kieli on usein suomalaisuuden merkitsejä Ruotsissa, ehkä pitkälti siksi, että suomalaisten ja ruotsalaisten kulttuuriset ja ulkonäölliset erot mielletään yleensä häviävän pieniksi.

Ensimmäisen sukupolven suomalaissiirtolaisia ja heidän elämänsä iloineen ja suruineen on dokumentoitu suhteellisen kattavasti. Ruotsissa ja Suomessa on tehty lukuisia väitöskirjoja ja muita tutkimushankkeita suomalaissiirtolaisista, ja teemaa on käsitelty niin elokuvissa kuin kauno- ja tietokirjallisuudessa. Ensimmäisen sukupolven lasten - siis toisen sukupolven elämää - ei sen sijaan ole vielä tutkittu kovin tarkasti. Mitä kuuluu toisen sukupolven ihmisille? Mitä he ajattelevat suomalaisesta taustastaan? Onko siitä iloa vai eikö sitä haluta korostaa? Onko suomalaisuus tärkeää ja mitä suomalaisuus itse asiassa merkitsee toisen sukupolven suomalaisille?

Keräsin väitöskirjaani varten haastatteluja Mälarinlaakson alueella Keski-Ruotsissa vuosien 2002 ja 2006 välisenä aikana. Vietin ensimmäisen kenttätyöjaksoni Köpingissä, Mälarinlahden läntisessä pohjukassa ja seuraavat jaksot johtivat minut Västeråsiin, Tukholmaan ja Tukholmassa erityisesti Rinkebyn lähiöön.

Haastattelin yhteensä 29:ää suomalaistaustaista henkilöä. Nuorin oli haastateltuhetkellä 23-vuotias ja vanhin 42. Joukossa oli kaikenlaisia ihmisiä ja ammattien kirjo oli suuri. Joukkoon mahtui mm. opiskelijoita, kotiäitejä, yksityisyrittäjiä, rakennusmiehiä ja mediatyöläisiä. Jotkut puhuivat suomea, toiset eivät. Suurimmalle osalle suomi oli ollut kotona puhuttu kieli, ja jotkut olivat jatkaneet suomen puhumista myös muutettuaan pois kotoa. Puhuivatpa haastateltavat suomea tai ruotsia, kaikkia heitä yhdisti kokemus suomalaisessa perheessä kasvamisesta. Kaikilla ainakin toinen vanhemmista oli suomenkielinen siirtolainen, joka oli tullut Ruotsiin suuren muuttoliikkeen aikoihin. Yhden haastateltavan isä oli tullut Ruotsiin Inkerinmaalta pakolaisena 1940-luvulla. Otin hänet mukaan tutkimukseen siksi, että hän koki vahvasti olevansa suomalainen ja suomalaisuuden kokemukset lapsuudessa sekä nuoruudessa olivat muovanneet hänen persoonaansa huomattavasti enemmän kuin mikään muu yksittäinen tekijä.

Vaikka haastateltavia yhdisti suomenkielinen tausta, he olivat kasvaneet hyvin erilaisissa ympäristöissä. Joidenkin lapsuudenkoti oli keskiluokkainen ja sijaitsi varakkaassa ruotsinkielisessä naapurustossa. Suomalaisiin usein liitetyillä kielteisillä ennakkokäsityksillä ei välttämättä ollut merkitystä näiden haastateltavien elämässä. Toiset olivat kasvaneet siirtolaislapsille tavanomaisimmissa ympäristöissä: monikielisisissä ja -kulttuurisissa lähiöissä, joissa monet lapset tutustuivat "oikeisiin ruotsalaisiin" kenties vasta kouluun mennessään. Arvatenkin eri ympäristöissä kasvaneilla oli hyvin toisistaan poikkeavia muistoja suomalaisuudesta ja suomalaisuuteen suhtautumisesta.

Mistä sitten löysin kaikki nämä ihmiset? Joskus haastateltavia löytyi, kun olin kertomassa tutkimuksestani korkeakoululla tai jossain suomalaisten järjestämäs-

sä tapahtumassa. Ihmiset ottivat yhteyttä minuun lehdessä olleen haastattelun perusteella tai radio-ohjelman kuultuaan. Toisinaan sain nimilistoja paikallisilta suomalaisseuroilta. Suurimmaksi osaksi haastateltavat tavoitettiin kuitenkin niin kutsutulla lumipallo- menetelmällä: haastateltavat avustivat itse uusien haastateltavien löytämisessä. Ensimmäinen haastateltavani oli ikäiseni nuori nainen, jonka vanhemmat majoittivat minut kotiinsa ensimmäisen kenttätyöjakson ajan. Tämän ensimmäisen kontaktin kautta ”suomalainen Köping” avautui eteeni päivä päivältä värikkäämpänä ja monimuotoisempana.

Haastattelin halukkaita henkilöitä joko yksitellen tai parin, kolmen hengen ryhmissä. Suurinta osaa haastattelin useammin kuin yhden kerran ja monien kanssa tein palautekeskustelun ensimmäisen haastattelun pohjalta. Palautekeskusteluissa keskustelimme ensimmäisestä haastattelusta, ja joidenkin kanssa palautekeskustelut venyivät jopa kolmen tunnin mittaisiksi. Kirjoitin haastattelut puhtaaksi ja lähetin ne haastateltaville. Näin he saivat tilaisuuden kommentoida haastattelua, ja myös korjata mahdollisia virheitä, joita olin tehnyt litterointityössä (olin esimerkiksi usein kirjoittanut ruotsalaisten paikkojen nimiä väärin). Kaikki haastateltavat eivät halunneet palautekeskustelua.

Haastateltavieni tarinoista voisi kirjoittaa montakin kirjaa. Väitöskirjaani varten valitsin haastateltavien joukosta 10 avainhenkilöä, joiden haastatteluihin keskityin analyysissäni. Jokaista kenttätyöaluetta edustaa 2-4 henkilöä, joiden haastattelut tavallaan summaavat sellaisia teemoja, jotka olivat tyypillisiä kullekin alueelle ja koko kentälle.

Taulukosta 1 sivuilla 18-19 käy ilmi 10 avainhenkilön perustiedot, haastattelupaikat, ajankohdat ja haastattelukieli.

Haastateltavat eivät esiinny väitöskirjassani tai tässä kirjassa omilla nimillään vaan he saivat keksiä itselleen peitenimet. Kahdeksan kymmenestä avainhenkilöstä keksi itse itselleen peitenimen, ja jotkut heistä olivat pohtineet tarkkaan millaisen nimen halusivat. Uuden nimen valitseminen oli paljon muutakin kuin vain anonyymiyden varmistamista, sillä jotkut haastateltavat kertoivat valinneensa kansainvälisen tai ruotsalaiselta kuulostavan nimen siksi, että heidän oikea nimensä oli kansainvälinen, ei suomalaisen kuuloinen. Tällöin henkilön nimi ei heti kerro suomalaisesta taustasta. Alla olevassa esimerkissä *Sofia*, *Aki-Petteri* ja *Sanna* kertovat peitenimistään.

Jos haastattelu on tehty ruotsiksi, seuraa suomenkielinen käännös heti ruotsinkielisen litteroinnin jälkeen. Litterointiavain löytyy sivulta 156.

► *Palautekeskustelu, joulukuu 2006*

Lotta: Du har valt att heta Sofia [joo] varför, trot// du

Sofia: //Jag tycker att Sofia är ett bra namn. Jag har ju ett rätt svenskt namn liksom på riktigt, jag. XX är ju inget typiskt finskt namn, så Sofia passar bra eftersom då kan man int' direkt veta.

Lotta: Sä olet valinnut nimeksesi Sofia[joo] miksi //sä

Sofia: //Mun mielestä Sofia on hyvä nimi..mullahan on aika ruotsalainen nimi siis niin kun oikeesti. XX ei oo tyypillinen suomalainen nimi, ja siksi Sofia sopii hyvin kun siitä ei voi silleen heti tietää.

► **Palautekeskustelu, syyskuu 2005**

Aki-Petteri: Joku tosi kunnollinen suomalainen tuplanimi sen pitää olla, Erkki-Pekka (naurua) [naurua] siitä pitää heti kuulla, että täältä tulee Erkki-Pekka suomalainen! [yh-teistä naurua]

► **Palautekeskustelu, joulukuu 2006**

Lotta: Sanna on hyvä, miksi Sanna? [nauraa]

Sanna: Mä olen ajatellut silleen, että Sanna on tosi tavallinen nimi 70-luvulla syntyneillä tytöillä, niin kun mun oikee nimikin on, että se silleen sopii. Toinen vois olla Tiina, mutta tykkään tästä Sannasta enemmän (nauraa)

Itselleen uuden nimen keksineet haastateltavat olivat harkinneet tarkoin millaisen nimen halusivat ja tiesivät tarkalleen miksi juuri tämä nimi oli heille sopivin. Jotkut halusivat painottaa suomalaisuuttaan peitenimellään, kuten *Aki-Petteri tai Katariina*. Toiset puolestaan valitsivat tyypillisen ruotsalaisen nimen, kuten *Emma, Sandra, Sofia ja Maria*. Olin kiinnostunut nimistä ja peitenimen antamisesta myös siksi, että nimiin liitetään aina tiettyjä mielikuvia.

Seuraavassa Maria kertoo suomalaisen sukunimen aiheuttamista ongelmista ja siitä, miten hänen elämänsä muuttui, kun hän naimisiin mennessään otti miehensä sukunimen. Olimme jo aikaisemmin keskustelleet nimistä ja Maria mainitsi suomalaisiin nimiin usein liitettävän kielteisiä mielikuvia.

► **Ensimmäinen haastattelu, huhtikuu 2002**

Lotta: Skämdes du, då, att vara finsk?

Maria: Ja det gjorde man ju. Det var ju ingenting man talade om, sådär, men alla såg det ju på namnet. Men ville ju hellst byta till något vanligt, Svensson eller någonting.

Lotta: Det är nästan som jag och mitt svenska efternamn. Och jag har tänkt sådana hemska saker att min svenska är så dålig att jag vill inte heta så här. Att jag skulle hellre heta Pirjo Jokinen eller något (skrattar) [skrattar]

Maria: Jaa. Nej, jag ville gärna ta bort det, för jag ville inte att det skulle märkas. Och så var jag ju mobbad i skolan. Jag har alltid varit stor, liksom och sådär. Jag var mobbad för det och sen just för det här finska språket. Så det var ingenting man var stolt över, det var det absolute inte.

Lotta: Nolottiko sua se, että sä olet suomalainen?

Maria: Kyllähän se nolotti. Ei siitä koskaan puhuttu mitään, mutta kyllähän kaikki näki sen nimestä, että on suomalainen. Kaikista mieluiten sitä ois ollut nimellään joku ihan tavallinen Svensson tai jotain.

Lotta: No se on melkee kun minä ja mun ruotsalainen sukunimi. Mä niinkun ajattelin kaikkeen sellasta kauheeta, etä mun ruotsi on niin surkeeta että en halus että mun nimi on tällänen. Että mielummin ois vaikka Pirjo Jokinen tai jotain (nauraa) [nauraa]

Maria: Niin. Ei, mä siis tosi mielellään halusin päästä eroon siitä nimestä, en halunnu, että se suomalaisuus näkyis. Ja muahan kiusattiin koulussa. Oon aina ollut isokokonen ja noin. Siksi kiusattiin ja siten just ton suomen kielen takia. Ei se ollut mitään sellasta, mistä ois ollu ylpee, ei todellakaan.

Madeleine ja Felix ovat minun keksimiäni peitenimiä. Kumpikaan heistä ei vastannut viestiini, jossa kerroin haluavani käyttää heitä avainhenkilöinä ja pyysin kummaltakin peitenimeä työtäni varten.

Peitenimien käyttö on varsin yleistä tämänkaltaisissa haastattelututkimuksissa. Tuntemattomuuden turvin haastateltavat voivat helpommin kertoa myös henkilökohtaisista asioista ja sellaisista tapahtumista, joihin eivät välttämättä

halua itseään liitettävän. Ennen arkistointia kaikki tätä tutkimusta varten tehdyt haastattelut on muokattu siten, että nauhoituksista on poistettu kaikki henkilökohtainen materiaali. Henkilökohtaisia tietoja ovat muun muassa kaikki haastateltavien mainitsemat henkilöiden ja joissain tapauksissa myös paikkojen nimet. Joskus haastateltavat pyysivät minua poistamaan haastattelunauhoituksista myös henkilökohtaisia asioita tai perheenjäseniin liittyvää tietoa. Parista haastattelusta minua pyydettiin poistamaan kokonaisia tarinoita, joita haastateltavat eivät syystä tai toisesta halunneetkaan arkistoitavan.

Miten ja missä haastattelut tehtiin?

Haastattelupaikalla on merkittävä vaikutus haastattelun sujumiselle, samoin kysymysten ja vastausten sisällölle. Yleisenä ohjenuorana onkin, että haastattelu tulisi tehdä haastateltavan kannalta rentouttavassa ympäristössä. Pyrinkin mahdollisuuksien mukaan antamaan haastateltavilleni vapaat kädet valita haastattelupaikka.

Aivan ensimmäisen nauhoituksen tein haastateltavalle varsin tutussa ja turvallisessa paikassa: hänen vanhempiansa olohuoneessa. Palautekeskustelun nauhoitimme hänen vanhempiansa puutarhassa kukkivan luumupuun alla. Lähes kaikki Köpingin haastattelut tehtiin haastateltavieni kodeissa. Koti on useimmille turvallinen paikka ja haastattelun kannalta varmaankin rentouttavin mahdollinen ympäristö, jos ajoitus on hyvä. Yhden Köpingin haastateltavan kohdalla ajoitukseni oli huonoin mahdollinen: olin sopinut haastattelun jääkiekon MM-kisojen Suomi-Ruotsi ottelun ajaksi! Olin niin jännittynyt, etten edes muistanut, että kisat olivat käynnissä juuri silloin. Haastateltavaniakaan ei maininnut asiasta ajankohdasta sopiessamme. Tajusin asian vasta kun aloitimme haastattelun ja hän avasi television. Pahoittelin ajoitustani ja ehdotin palaavani myöhemmin. Haastateltavani kuitenkin vakuutteli, ettei hänkään niin tarkasti kisoja seuraa. Jälkiviisaana on helppo todeta, että on sanomattakin selvää, ettei ole sopivaa tuppautua kenenkään kotiin haastattelemaan Suomi-Ruotsi jääkiekko-ottelun aikana.

Västeråsissa haastattelin *äitejä* suomalaisen seurakunnan perhekerhon tiloissa kerhon tapaamisen aikana. Ajoitus ja paikka vaikuttivat hyviltä ja haastattelin äitejä ryhmänä kahtena eri päivänä. Äänityksissä kuuluu lasten hauska mukanaolo. *Opiskelijoina* haastattelin Mälardalenin korkeakoulun ryhmätyöhuoneessa. Haastateltavat valitsivat paikan ja ryhmätyöhuone oli selkeästi heidän aluettaan, jossa minä olin vieras. Tukholmassa tein joitakin haastatteluja kahviloissa ja huomasi pian, että vaikka kahvila onkin haastatteluympäristönä mukava, ei se kuitenkaan ole paras mahdollinen paikka nauhoittamisen kannalta. Äänityksiin tulee paljon taustahälyä ja haastattelijan kuunteleminen litterointia varten on vaikeaa.

Taulukko 1. Perustiedot

Nimi	Syntynyt	Vanhemmat Ruotsiin	Perhesuhde, ammatti
Ensimmäiset kontaktini, Köping, huhtikuu-kesäkuu 2002			
Sandra	1974	1963	Suomenkielinen suomalainen kumppani. Lääketieteiden alalla.
Maria	1972	Äiti syntynyt Ruotsissa, isä tuli vuonna 1969	Ruotsinkielinen puoliso, Sosiaalialalla
Äidit, Västerås, marraskuu - joulukuu 2004			
Pia	1980, Suomessa	1983	Suomenkielinen puoliso, 2 lasta, kotiäiti
Katariina	1974 Suomessa	Äiti vuonna 1974, isä aikaisemmin	Ruotsinkielinen puoliso, 2 lasta, kotiäiti
Opiskelijat, Västerås, marraskuu – joulukuu 2004			
Felix	1969, Västerås	Isä 1940-luvulla, äiti ruotsalainen	Seurusteli ruotsinkielisen ruotsalaisen kanssa, opiskelija
Madeleine	1980, Västerås	Äiti vuonna 1969, saksalainen isä 1970-luvulla	Sinkku, opiskelija
Lähiölapset, Tukholman alueella, joulukuu 2004, syyskuu – joulukuu 2005, joulukuu 2006			
Sofia	1983, Tukholma	1960-luvun lopulla	Sinkku, opiskelija
Aki-Petteri	1983, Tukholma	1970-luvun lopulla	Sinkku, opiskelija
Emma	1980, Tukholma	1970-luvun alussa	Sinkku, opiskelija
Sanna	1978, Suomi	1970-luvun lopulla	Ruotsinkielinen kumppani, media-alalla

Ensimmäinen haastattelu: paikka, kieli**Palautekeskustelu: paikka, kieli**

Huhtikuu 2002, suomeksi, henkilöhaastattelu

Kesäkuu 2002,
suomeksi, henkilöhaastattelu

Huhtikuu 2002, ruotsiksi, henkilöhaastattelu

Kesäkuu 2002, suomeksi,
henkilöhaastattelu

Marraskuu 2004, suomeksi, ryhmäkeskustelu

Joulukuu 2004, suomeksi,
ryhmäkeskustelu

Marraskuu 2004, suomeksi, ryhmäkeskustelu

Joulukuu 2004, suomeksi,
ryhmäkeskustelu

Marraskuu 2004, ruotsiksi, ryhmähaastattelu

Ei tehty

Marraskuu 2004, ruotsiksi, ryhmähaastattelu

Ei tehty

Joulukuu 2004, ruotsiksi, henkilöhaastattelu

Joulukuu 2006, ruotsiksi,
henkilöhaastattelu

Joulukuu 2004, suomeksi, henkilöhaastattelu

Syyskuu 2005, suomeksi,
henkilöhaastattelu

Joulukuu 2005, suomeksi, henkilöhaastattelu

Joulukuu 2006, suomeksi,
henkilöhaastattelu

Joulukuu 2005, suomeksi, henkilöhaastattelu

Joulukuu 2006, suomeksi,
henkilöhaastattelu

Kolmannen ja neljännen kenttätyöjakson aikana haastattelin useita henkilöitä Ruotsinsuomalaisten Keskusliiton (RSKL) tiloissa Tukholman keskustassa, Södermalmilla ja tämä valinta oli kaikkien haastateltavien mielestä hyvä. RSKL:n ja myös Suomenruotsalaisten Keskusliiton (FRIS, Finlandssvenskarnas Riksförbund) omistama rakennus on keskeisellä paikalla ja siellä toimii edellä mainittujen järjestöjen lisäksi muitakin ruotsinsuomalaisia järjestöjä kuten Ruotsinsuomalaisten Nuorten Liitto (RsN), Uusi teatteri ja Ruotsinsuomalaisten arkisto (RsA).

Haastattelut tehtiin joko kirjastomaisessa kokoushuoneessa tai alakerran saunaosaston keittiössä. Joillekin haastateltaville rakennus oli ennestään tuttu, toisille taas ei. Kaikesta huolimatta talo tarjosi rennon ympäristön haastatteluille, joista tulikin usein parin tunnin mittaisia.

Jotkut Tukholman alueen haastateltavat, *lähiölapset*, kutsuivat minut kotiinsa tekemään haastattelua. Kaiken kaikkiaan haastattelutilanteet olivat pääasiassa rentoja ja epämuodollisia tilanteita. Joidenkin kanssa haastattelut olivat lyhyitä, alle tunnin mittaisia ja pitkälti kysymys-vastaus periaatteella eteneviä tilanteita. Suurin osa haastatteluista oli kuitenkin pallopelin lailla eteneviä kommunikointitilanteita, joissa mielleyhtymien kautta edettiin välillä hyvinkin yllättävin kääntein.

Haastattelun sisältöön, pituuteen ja kulkuun vaikuttavat monet asiat. Alla kaksi esimerkkiä siitä, miten sama kysymys voi saada hyvin erilaisen vastauksen henkilöstä riippuen.

► **Rami, syntynyt 1973, ensimmäinen haastattelu huhtikuussa 2002**

Lotta: Oletsa suomalainen?

Rami: Emmä tiä.

Lotta: Kutsuuks sun ystävät sua suomalaiseks vai ruotsalaiseks?

Rami: ...No se vähän riippuu.

Lotta: Mistä?

Rami:..No emmä tiä.

► **Riikka, syntynyt 1976, ensimmäinen haastattelu huhtikuussa 2002**

Lotta: Är du finsk?

Riikka: *Jaa jaa minsann, 110% [110%?] joo, alltid. Och det är lite diskussion, en del av mina svenska kompisar dom kan inte förstå att jag kallar mej finsk [mm] jag är svensk därför att jag är född här, tycker dom [joo]men jag håller inte med. Jag känner mej, det beror på, varje människa känner sej var ens rötter kommer ifrån [joo] som utlänningar. Även omen turk har bott här i trettio år, han kommer aldrig att bli svensk i svensk jargon, men bara att jag är ljus och har blåa ögån så då tänker dom : "ahaaa"*

Lotta: *Men du känner dej inte svensk?*

Riikka: *Nej jag skulle aldrig villa vara svensk (skrattar) [skrattar][varför?] nää, jag gillar faktiskt finnar bättre i regel. Dom är raka, ärliga, dom är lite, speciella, antligen älskar man dom eller hatar dom. Så är det. [mm] Men dom flesta, jag bodde ju i Rinkeby förut, [mm]och där bor ju mycke' utlänningar och dom tyckte bättre om finnar än svenskar. Finnar var så raka och ärliga dom sade vad det tyckte och that's it. Och det var liksom bra.*

Lotta: *Ootsä suomalainen?*

Riikka: *Joo, joo kyllä todellakin, 110% [110%?], joo aina. Se on vähän silleen kyseenalaista, että osa mun ruotsalaisista kavereista ei ollenkaan ymmärrä miksi mä kutsun itteeni suomalaiseks [mm] mä oon ruotsalainen koska mä oon syntynyt täällä, niitten mielestä siis [joo] mutta mä olen eri mieltä. Mä koen itteni, no se vähän riippuu, jokainen ihminen tuntee missä sen juuret on [joo] niin kun ulkomaalaiset. Jos joku on syntyny Turkissa ja asuu täällä vaikka kolkyt vuotta niin ei se koskaan tuu olemaan ruotsalainen niin kun ruotsalaisessa kielenkäytössä, mutta koska mä oon vaalee ja sinisilmäinen niin sit ne aattelee että "ahaaa"*

Lotta: *Mut etkö sä niin ku koe olevas ruotsalainen?*

Riikka: *Mä en koskaan haluais olla ruotsalainen (nauraa) [nauraa] [miks?] ei, ei mä tosiaan tykkään suomalaista paljon enemmän noin yleensä ottaen. Ne on suoria ja rehellisiä, ne on vähän silleen erikoisia, niitä joko rakastaa tai sitten vihaa. Silleen. [mm] Mut useimmat, mähän asuin tuol Rinkebyssä aikasemmin [mm] niin siellähän asuu paljon ulkomaalaisia niin niitten mielestä suomalaiset on mukavampia kun ruotsalaiset. Suomalaiset oli niitten mielestä suoria ja rehellisiä ja sano mitä mieltä ne on asioista oikeesti ja that's it.*

Esitin kaikille haastateltaville jotakuinkin samat kysymykset. Jotkut puhuivat paljon ja rönsyillen, kuten esimerkin *Riikka*, kun taas joidenkin haastateltavien sanaisen arkun kansi ei auennut lainkaan nauhurin pyöriessä. Tutkijan tuleekin pohtia tekniikoitaan ja haastattelijan rooliaan sekä niiden vaikutusta haastattelun kulkuun. Loppuen lopuksi haastattelutilanteessa on pitkälti kysymys henkilöke- miasta, joka joko toimii tai ei. Haastateltava ja haastattelija tuntevat olonsa joko turvalliseksi tai kiusaantuneeksi, ja tunnelma vaikuttaa tietysti haastattelun kulkuun sekä sisältöön. Jotkut haastateltavatkin ottivat haastattelutilanteen mahdollisen pelottavuuden puheeksi. Seuraavassa Emma puhuu siitä, millaisia ennako-odotuksia ihmiset hänen käsityksensä mukaan helposti liittävät haasta- teltavana olemiseen ja haastattelijan persoonan vaikutuksesta vastauksiin.

► *Ensimmäinen haastattelu, lokakuu 2005*

Emma: Mut mä luulen, taas mä meen pois aiheesta (nauraa) et siis mä luulen, että joku voi ajatella, että, "hmm. Tutkija. Että ei mun pidä sanoo mitään". Että se riippuu niin ku että minkälainen, ku sä oot kuitenkin, että jos sä oisit joku viiskymppinen mies et, "joo mulla on tässä tällänen tutkimus näistä//"(puhuu matalalla, monotonisella äänelle, nau- raa päätteeksi omalla äänellään). [//nauraa] niin mä saattasin kanssa olla että, "okei, joo, ei, ymm. Ihan kiva..."(puhuu kimeällä, ujolla äänellä, nauraa päätteeksi omalla äänellä), että jos joku siis vaan tuntuu sellaselta...siis mä en oikeesti haluu verrata sua viiskymp- piseen //mieheen (nauraa)

Lotta: // (nauraa) ei se haittaa (puhuu matalalla, monotonisella matalalla äänelle, nauraa päätteeksi omalla äänellään).

Emma: (nauraa) [nauraa]

Kielen vaikutuksesta haastattelun kululle ja vastausten sisällölle on tehty mie- lenkiintoisia tutkimuksia. Hollannissa tutkittiin tämän vuosituhannen alussa marokkolaisten maahanmuuttajien vapaa-ajan käyttöä ja sosiaalisia verkostoja. Tutkimuksen kohteena oli myös se, miten haastattelijan etninen tausta ja käyt- tämä kieli vaikuttivat vastauksiin (van 't Land 2002). Haastattelijoina toimi ns. kantahollantilaiseen väestöön kuuluvia hollanninkielisiä henkilöitä, kantahol- lantilaiseen väestöön kuuluvia arabiaa puhuvia henkilöitä ja marokon-arabiaa puhuvia hollantilaisia, etnisiä marokkolaisia. Vastauksia vertailtaessa huomattiin, että haastateltavat kertoivat hollantia puhuvalle kantahollantilaiselle erilaisia asioita kuin marokon-arabiaa puhuvalle hollanninmarokkolaiselle.

Kun kantahollantilainen kysyi hollanniksi: "Onko sinulla hollantilaisia ystäviä?" haastateltavat kertoivat, että heillä oli enemmän hollantilaisia kuin marokkolaisia ystäviä. Kun saman kysymyksen kysyi hollannimarokkolainen haastattelija, ystävyysuhteet olivat toisin päin. Kysymykseen "Käytkö usein moskeijassa?", vastattiin hollannimarokkolaiselle haastattelijalle poikkeuksetta "kyllä", kun taas hollannin kielellä haastateltavat saivat vastaukseksi "harvoin". Tutkimuksen tuloksissa ei suinkaan ole kyse siitä, että haastateltavat valehtelisivat haastatteluisissa. Pikemminkin jokainen meistä tavalla tai toisella muokkaa vastauksia vastaanottajalle sopivaksi. Oman tutkimukseni kannalta voisin pohtia, millaisia vastauksia suomalaisesta identiteetistä haastateltavat olisivat antaneet ruotsia puhuvalle ruotsalaiselle?

Mistä puhuttiin?

Haastattelujen aiheena oli suomalaisuus tämän päivän Ruotsissa ja haastateltavat pohdiskelivat mm. suomenkielisyyttä ja suomalaisuuden merkitystä arjessa, kaksikielisyyttä, ja etsittiinpä monessa haastattelussa suomalaisuuden syvintä olemustakin. Lukija arvanneekin, että viimeiseen kysymykseen oli lähes mahdollonta löytää vastausta. Haastattelurunkoni sisälsi neljä kysymysryhmää:

1. Perhetausta ja Ruotsiin muuton historia. Lapsuus, varhaiset kouluvuodet, suomenkielinen /ruotsinkielinen luokka, koulu- ja leikkikavereiden kanssa puhuttu kieli/ puhutut kielet, harrastukset, koulutus, työelämä, perhe, tulevaisuuden suunnitelmat
2. Suomalaisuus Ruotsissa
3. Kieli- ja (vähemmistö)identiteetti
4. Siirtolaisuus ja siirtolaiset Ruotsissa

Teemat olivat suuntaa antavia ja usein haastattelu polveili aiheesta toiseen. Jokaisessa haastattelussa puhuttiin kaikista aihepiireistä, ja osassa haastatteluja myös monesta muusta asiasta, jotka haastateltavan mielestä liittyivät suomalaisuuteen. Suurimman osan kanssa puhuin suomea, noin kolmanneksen haastatteluista tein ruotsiksi. Haastateltavat saivat valita millä kielellä haastattelu tapahtui. Haastattelukielen valintaan vaikuttavat monet seikat, kuten se, mitä haastateltava olettaa tutkittavan. Siksi onkin erityisen tärkeää kertoa tutkimukseen osallistujille millaisesta tutkimuksesta on kyse ja millaista tarkoitusta varten tietoa kerätään. Painotin erityisesti sitä, etten tutkinut heidän kielitaitoaan vaan että olin kiinnostunut heidän käsityksestään suomalaisuudesta Ruotsissa. Jossain vaiheessa saatoimme keskustella haastateltavan suomen taidoista tai minun ruotsin taidoistani, mutta kielitaito oli vain toisarvoinen seikka haastatteluissa.

Haastateltavat: Köping 2002

Ensimmäinen kenttätyömatkani suuntautui Mälarin läntisessä pohjukassa sijaitsevaan Köpingin kaupunkiin. Lähdin matkaan huhtikuun loppupuolella vuonna 2002. Olin käynyt Ruotsissa aikaisemmin turistina, mutta tällä kertaa olin lähdössä matkaan tutkijana. Olin innoissani mutta myös hermostunut. Miten löytäisin haastateltavia? Entä jos kukaan ei halua kertoa minulle mitään? Paniikin iskiessä olin kuitenkin jo Tukholmaan menevässä laivassa, jonka autosilta oli nostetta. Olin valmistautunut kenttätyömatkaani varten lähinnä lukemalla haastatteluoppaita ja testaamalla haastatteluvälineeni eli pienen kasettinauhurin ja siihen liitettävän mikrofonin.

Jonnekin kaukaiseen, eksoottiseen maahan lähtevän tutkijan saattaa olla helpompi asennoitua täysin uuden kulttuurin, kielen ja maailman kohtaamiseen. Minun määränpääni oli Ruotsi, eikä se tuntunut kovin toisenlaiselta kuin kotimaani Suomi. Antropologit ja muut kulttuurintutkijat pitävät yleensä kenttätyöpäiväkirjaa matkallaan. Siihen tutkija kirjaa havaintojaan ja tuntemuksiaan. Kenttätyöpäiväkirjoja pidetään usein tutkimustyön tärkeänä osana, ja monet kulttuurintutkimuksen väitöskirjat sisältävätkin päiväkirjaotteita. Tein tutkimukseni niin sanotulla etnografisella otteella. Sen mukaan tutkija pohtii myös omaa rooliaan osana tutkimustyötä ja tutkimustuloksia. Aloitin päiväkirjanpidon jo hyvissä ajoin ennen kuin lähdin matkaan. Ensimmäisen tutkimukseeni liittyvän kokemuksen kirjasin kuitenkin jo ennen lähtöäni Turussa, mutta mieleeni se muistui vasta autolautalla istuessani.

"Ensimmäinen kenttätöihin liittyvä uusi tunne ilmaantui keskiviikkona, kun kävin kaupassa ostamassa tulusia perheelle, jonka luona olen ensimmäisen viikon Köpingissä. Mulle kerrottiin suomalaisten toivovan tulusiksi Juhla-Mokkaa ja sinistä lenkkiä. Siispä marssin kauppaan ja mäitin koriin em. tarvikkeita. Yhtäkkiä huomasin olevani kamalan kiusaantunut. En koskaan koske lenkkimakkaraan enkä Juhla-Mokkaan, ne ei vaan yksinkertaisesti kuulu ruokavaliooni. Ehkä myös mielessäni liitän niihin tuotteisiin tietyn elämäntavan ja ryhmän, jonka kanssa minulla ei ole moniakaan yhtymäkohtia arkielämässäni". Ensimmäinen matkapäivä 18.4.2002 Viking Amorella Turusta Tukholmaan

Jälkeenpäin ajatellen päiväkirjassani kuvailemani tunne kertoo paljon suomalaisuuden, tai minkä tahansa etnisen identiteetin sattumanvaraisuudesta. Kassajonossa seisoesani huomasin tuijottavani ostoskoriani hämilläni: miksi minä, kasvissyöjä, ostan sinistä lenkkiä ja tällaista kahvia, joka aiheuttaa minulle vatsanpuruja? Nämä olivat toivottuja Suomen tulusia isäntäperheelleni, mutta ne eivät laisinkaan edustaneet minulle Suomea. Mieleeni muistuvat omat ulkomailla asumani vuodet ja ne toivelistat, joita vierailulle tuleville sukulaisille ja ystäville

1950-ja 60-luvulla Suomesta muutti erityisesti maaseudulta satoja tuhansia suomalaisia Ruotsiin. Perinteisen joulun viettäminen kuului asiaan. Kuvassa Oili ja Aapi Lohinivan joulu 1982 Köpingissä.
Kuva: Aapi Lohinivan kokoelma, RsA

lähetin. Listallani olivat aina samat asiat: karjalanpiirakoita, Koskenlaskija-juustoa ja sitruunapippuria. Suomi-listani on mitä luultavimmin jonkun toisen mielestä aivan yhtä epäsuomalainen kuin kahvi ja lenkkimakkara olivat minun mielestäni.

Uuden maailman kohtaamista pohdiskellen taitoin matkaani kohti Ruotsia, kansimatkustajana, niin kuin tuhannet suomalaiset ennen minua. Matka Tukholmasta Köpingiin sujui joutuisasti bussilla. Katselin ohi vilisevää ilta-auriongon kultaamaa näkymää ja ajattelin, ettei ole ihme jos suomalaiset ihastuivat näihin maisemiin ja asettuivat Keski-Ruotsiin asumaan. Kevät oli ainakin kuukauden Turkua edellä, koivut olivat hiirenkorvilla ja pellot vihersivät. Pääteasemallamme Köpingissä olin viimeinen matkustaja. Suomalaisen seurakunnan pappi oli vastassa minua ja vei minut vierasperheeni luo. Ilta sujui rattoisasti tutustuessa ja tuliaiseni otettiin ilolla vastaan. Tokihan Ruotsistakin kahvia ja makkaraa saa, mutta kaikki ulkomailla asuneet tietävät miten ihanan tutulta Suomen tuliaiset maistuvat.

Minulle majapaikan tarjonnut perhe oli kotoisin Keski-Suomesta. He olivat muuttaneet Ruotsiin 1960-luvun loppupuolella "pariksi vuodeksi tienamaan". Lapsia oli muuttohetkellä yksi ja Ruotsissa syntyi kolme lisää. Parin vuoden "tienausreissu" muuttui vähitellen pysyväksi asumiseksi. Kesäisin perhe vietti lomaa Suomessa vanhoissa kotimaisemissaan. Perheen isä oli tehnyt tehdastyötä sairaseläkkeelle siirtymi-

seen asti. Äiti oli ollut kotiäitinä ja lasten

vartuttua hän työskenteli sosiaalialalla eläkeikään asti. Perheen nuorin tytär, tutkimuksessani peitenimeltään *Sandra*, oli minun ikäiseni ja hänestä tuli ensimmäinen haastateltavani sekä toinen tutkimukseni kahdesta Köpingin avainhenkilöstä. Sandran kautta löysin seuraavan haastateltavan ja niin kenttätyöni oli pyörähtänyt käyntiin melkein huomaamatta. Haastattelin kaiken kaikkiaan kymmentä köpingilaista suomalaistaustaista nuorta aikuista ja osallistuin moniin suomalaisten tapahtumiin vierailuni aikana.

Sandra syntyi Köpingissä vuonna 1974 ja on perheen kuopus. Ennen kouluikää hän oli suomenkielisessä päivähoitossa. Peruskoulun ja lukion hän kävi ruotsiksi, samoin hänen ammattikoulutuksensa oli ruotsinkielinen, lukuun ottamatta kolmen kuukauden opiskelujaksoa Helsingissä. Haastatteluja tehdessäni *Sandra* seurusteli suomenkielisen suomalaismiehen kanssa, joka asui Suomessa. *Sandra* oli pohtinut suomalaisuuttaan ja kaksikielisyyttään erityisen paljon, ehkä osittain juuri seurustelusuhteensa vuoksi.

Köpingin toisen avainhenkilön peitenimi on *Maria*, johon sain yhteyden *Sandra* n kautta. *Maria* syntyi esikoisena suomenkieliseen perheeseen vuonna 1972, ja hän kertoi kasvaneensa täysin suomenkielisessä ympäristössä kouluikään saakka. *Marian* äiti oli syntynyt Ruotsissa ja perheellä oli paljon suomenkielisiä sukulaisia Ruotsissa. *Marian* isä oli tullut Ruotsiin töihin 1960-luvun lopulla. *Maria* oli käynyt kaikki koulunsa ruotsiksi ja työskenteli haastatteluhetkellä sosiaalialalla. Hän oli naimisissa ruotsinkielisen ruotsalaisen kanssa ja pari odotti ensimmäistä lastaan.

Haastateltavat: Västerås 2004

Ensimmäisen ja toisen kenttätymämatkan välissä oli kokonaiset kaksi vuotta. Toinen matkani suuntautui Västeråsin kaupunkiin loppuvuodesta 2004. Tutkimukseni avainhenkilöt jakaantuvat täällä kahteen ryhmään: *opiskelijoihin ja äiteihin*. Opiskelija-haastateltavat löytyivät luennolta, jonka pidin mentorini Hanna Snellmannin kanssa. Äidit tapasin Västeråsin suomalaisen seurakunnan perhekerhossa.

– *Opiskelijoista*

Madeleine syntyi esikoisena vuonna 1980 suomalais-saksalaiseen perheeseen ja kuvailee kasvuympäristöönsä ”tyypilliseksi ruotsalaiseksi ylemmäksi keskiluokaksi”. Hänellä on nuorempi veli, ja perheessä on aina puhuttu ruotsia. *Madeleine* kertoi, että hänen äitinsä tuli maailmanympärysmatkaksi aiotulla matkallaan Ruotsiin vuonna 1969 ja tapasi tulevan puolisonsa, josta tuli myöhemmin *Madeleine*’n isä. Maailmanympärysmatka loppui lyhyeen. *Madeleine* ei ollut varma, milloin hänen isänsä oli tullut Ruotsiin ensimmäisen kerran, mutta arveli tämän saapuneen suurin piirtein samoihin aikoihin, 1960-luvun loppupuolella. *Madeleine* opiskeli opettajaksi ja oli haastatteluhetkellä sinkku.

Västeråsin toinen opiskelijahaastateltava *Felix*, oli syntynyt vuonna 1969 ruotsalaisen äidin ja Inkerinmaalta 1940-luvulla pakolaisena tulleen isän esikoiseksi ja ainoaksi lapseksi. *Felix* oli asunut koko elämänsä Västeråsissa ja tehnyt kaikenlaisia töitä ennen opettajaksi kouluttautumistaan. *Felix* ei puhunut tai ymmärtänyt suomea lainkaan. Hänen isänsä oli aina puhunut suomea omille vanhemmilleen, muttei koskaan pojalleen. Valitsin *Felixin* avainhenkilöksi, vaikka hän ei aivan täysin tutkimusryhmään kuulukaan – edellytinhän tutkittavilla olevan ainakin yksi suomenkielinen vanhempi, joka oli tullut Ruotsiin suurten muuttoaaltojen aikaan. *Felix* koki kuitenkin olevansa vahvasti suomalainen ja kertoi suomalaisuuden vaikuttaneen pitkälti hänen kasvuunsa aikuiseksi. Halusin ottaa *Felixin* kymmenen avainhenkilön ryhmään siitäkin syystä, että hänen persoonansa ja voimakas suomalaisuuteen samaistumisensa ovat hyvä esimerkki siitä, miten moninaisia identiteettejä mahtuu suomalaisuuden sateenvarjon alle. *Felix* ilmoittautui luentoni jälkeen vapaaehtoiseksi haastateltavaksi, ennen kuin ehdin edes kysyä sattuisiko kuulijoiden joukossa olemaan ketään kiinnostunutta. Haastatteluhetkellä *Felix* opiskeli siis opettajaksi ja seurusteli ruotsinkielisen ruotsalaisen kanssa.

– *Äitiryhmästä*

Äidit-ryhmään kuuluu kaksi naista, *Katariina* ja *Pia*. Molemmat olivat suomalaisen seurakunnan järjestämän perhekerhon aktiivisia jäseniä, ja tapasin heidät ensimmäisen kerran perhekerhossa eräänä marraskuisena iltapäivänä. Kerho kokoontui kahden viikon välein ja tarjosi suomenkielistä, ohjattua ja vapaata leikkiä lapsille, hengähdyshetken vanhemmille sekä suomenkielistä seuraa niin lapsille kuin

aikuisillekin. Kerhotapaamiset olivat noin kolmituntisia ja tapaamisten lopuksi vanhemmat ja lapset lauloivat sekä leikkivät hetken yhdessä. Kaikki paikalla olleet vanhemmat olivat äitejä ja kaikkien mielestä kerhotapaamiset olivat hyvin tärkeitä lapsien suomen kielen kehittymiselle. Sen lisäksi vähintään yhtä tärkeää oli mahdollisuus tavata suomenkielisiä ystäviä säännöllisesti. Äidit kertoivat lasten aina aluksi leikkivän ruotsiksi ja reilun puolen tunnin jälkeen kielen muuttuvan suomeksi. Näin kävi myös kummallakin kerralla minun mukana ollessani.

Pia oli syntynyt Suomessa vuonna 1983 suomenkieliseen perheeseen, ja perhe muutti Ruotsiin vilkkaimpien muuttovuosien jälkeen vuonna 1986. *Pia* varttui Eskilstunassa varsin suomenkielisessä ympäristössä ja kävi peruskoulun suomeksi. Haastatteluhetkellä *Pialla* oli kaksi pientä lasta Ruotsissa syntyneen suomenkielisen miehen kanssa. *Pia* kuvaili elämäänsä ”tosi suomenkieliseksi”. Ennen kotiin jäämistään hän oli ollut töissä muun muassa asiakaspalvelussa ja kauneudenhoitoalalla.

Katariina oli syntynyt Suomessa vuonna 1974 suomenkieliseen perheeseen ja muutti Ruotsiin ollessaan vain kolmen kuukauden ikäinen. Hänen isänsä oli mennyt Ruotsiin jo etukäteen töihin ja laittanut asunnon kuntoon perheelleen Västeråsissa. *Katariina* kävi suomenkielistä koulua alakoulun kuusi luokkaa ja siirtyi sitten ruotsinkieliseen yläkouluun. Hänellä oli haastatteluhetkellä kaksi pientä lasta ruotsinkielisen puolison kanssa. Kotona he puhuivat keskenään ruotsia mutta lasten kanssa *Katariina* pyrki puhumaan suomea. Hän kertoi puolisonsa tukevan kaksikielisyyttä, vaikkei itse suomea ymmärtänytkään. Ensimmäisen tapaamisemme aikoihin *Katariina* oli palaamassa äitiyslomalta takaisin töihin.

Haastateltavat: Tukholma 2004 - 2006

Tulin Ruotsiin aina Tukholman kautta ja oleskelin kaupungissa muutamasta päivästä pariin viikkoon. Ensimmäiset haastattelut Tukholmassa tein vuonna 2004. Näitä haastateltavia yhdisti se, että kaikki olivat kasvaneet lähiössä. Kutsunkin tätä neljän avainhenkilön ryhmää *lähiölapsiksi*. Ensimmäisen lähiölapsihaastateltava oli *Sofia*.

Sofia syntyi vuonna 1983 Nackassa, Tukholman ulkopuolella. Hän oli kasvanut kahdestaan suomenkielisen äitinsä kanssa, joka oli puhunut hänelle ensimmäiset vuodet pääasiassa suomea. *Sofian* varttuessa suomen tilalle oli kuitenkin hiljalleen tullut ruotsi. Haastatteluhetkellä *Sofia* opiskeli valtio-oppia ja naistutkimusta Uppsalan yliopistossa sekä osallistui suomen kielen kurssille. Sain yhteyden häneen erään ystäväni kautta. *Sofia* oli aloittanut suomen kieliopinnot yliopistossa omien sanojensa mukaan ”päästäkseen eroon ujoudestaan puhua suomea”. Tapasimme ensimmäisen kerran Tukholmassa vuonna 2004 ja toisen kerran kaksi vuotta myöhemmin.

Kenttätyömatkallani vuonna 2005 olin pääasiassa Rinkebyssä. Siellä ensimmäinen kontaktini oli nuori mies, joka antoi itselleen peitenimen *Aki-Petteri*. Hän

oli syntynyt Rinkebyssä suomenkieliseen perheeseen vuonna 1983 ja ensimmäisen haastattelun aikoihin hän opiskeli kieliä Tukholman yliopistolla. Sain Aki-Petteriin yhteyden Rinkebyssä asuvien ystävieni kautta.

Emma oli syntynyt vuonna 1982 suomenkieliseen perheeseen ja asui lapsuusvuotensa Upplands-Väsbyssä. Emmen perhe muutti Suomeen ruotsinkieliselle länsirannikolle kun hän oli seitsemänvuotias. Suomessa asuminen ei kuitenkaan sopinut perheelle monen Ruotsissa vietetyn vuoden jälkeen ja neljän vuoden kuluttua muuttoauto suuntasi takaisin Upplands-Väsbyhyn. Emmalla on nuorempi sisko ja haastatteluhetkellä hän opiskeli antropologiaa Tukholman yliopistossa ja suunnitteli maailmanympärysmatkaa. Sain Emmaan yhteyden Ruotsinsuomalaisten Nuorten Liiton (RSN) kautta ja tapasimme ensimmäisen kerran vuonna 2005 RSN:n tiloissa Tukholmassa Södermalmilla.

Sanna oli syntynyt vuonna 1978 ja varttunut Aki-Petterin kanssa samassa pihapiirissä Rinkebyssä. Tapasin Sannan ensimmäisen kerran vuonna 2005. Haastattelun aikoihin Sanna asui ruotsalaisen miesystävänsä kanssa Tukholmassa ja oli töissä media-alalla. Sannalle lapsuus monikulttuurisessa Rinkebyssä, etäisyys *”Ruotsin ruotsalasiin”*, kuten hän asian ilmaisi, ja suomenkielinen peruskoulu aina yhdeksänteen luokkaan saakka olivat voimakkaimmat hänen suomalaiseseen identiteettiinsä vaikuttavat asiat. Sannaan sain yhteyden Aki-Petterin kautta.

Vaihtelevia tapoja puhua suomalaisuudesta

Väitöskirjani haastattelumateriaalin analyysissä keskityn erilaisiin tapoihin puhua suomalaisuudesta. Analysoin aineistoani tutkien suomalaisuuden rakentumista tiettyjen teemojen tiivistymänä, asioina, jotka toistuvat haastatteluissa ja joiden ympärille suomalaisuus tavallaan kiertyy. Kieli siis luo ja muokkaa maailmaa. Kielenkäytön kautta me toistamme tai muutamme käytäntöjä. Muutamme siis todellisuutta.

Aineistossa on kaksi selkeästi keskeistä aihepiiriä, joiden kautta henkilöt tuottivat suomalaisuutta. Ehdottomasti laajin aihepiiri muodostuu **kieleen liittyvistä teemoista**. Toinen laaja aihe muodostuu selkeästi **erilaisuus-teeman** ympärille. ▼

Kieli ja yhteisöt

Suomalaisuus Ruotsissa on kautta aikain ollut pitkälti kielikysymys. Niinpä haastatteluissakin puhuttiin paljon kielestä: äidinkielestä, koulun käymisestä suomeksi tai ruotsiksi, suomenkielisyyden merkityksestä suomalaiselle vähemmistölle Ruotsissa, ja niihin liittyvistä mieliyhtymistä. Kielen merkitys henkilön minäkuvalle ei suinkaan aina ollut yhtä selvä asia kuin se on nykyään. Vielä 1980-luvulla yleinen ilmapiiri ei tukenut kaksikielisyyttä tai ymmärtänyt kotikielen merkitystä. Ruotsinsuomalaisten elämässä tämä näkyi ja tuntui erityisesti suomenkielisen opetuksen karsimisena ja omakielisen opetuksen mielekkyyden kyseenalaistamisena. Vaikka koululla ja koulutuksella onkin suuri merkitys kasvussamme yhteiskunnan jäseniksi, perhe on kuitenkin yhteiskunnan ydinyksikkö ja perheen kielivalinnoilla on kauaskantoisia seurauksia. (Katso esimerkiksi Lainio 2006).

Kaikki tutkimukseni avainhenkilöt kasvoivat ympäristössä, jossa he kuuluivat säännöllisesti kahta tai useampaa kieltä. Kaikkien kotona suomenkielinen vanhempi ei välttämättä puhunut suomea lapsilleen, mutta kaikki avainhenkilöt kuuluivat kuitenkin suomea vähintään muutaman kerran viikossa: äiti tai isä puhui puhelimesta suomea, jotkut naapurit olivat suomenkielisiä ja kenties joillekin ystävillekin puhuttiin suomea. Jos perhe vietti lomia Suomessa, suomea taitamattomatkin avainhenkilöt kuuluivat suomea kesäisin aamusta iltaan. Kaikki avainhenkilöt Madeleinea ja Felixiä lukuun ottamatta kasvoivat sellaisilla alueilla, joilla asui paljon suomalaisia. Suomalaisten sosiaaliset verkostot olivat vahvat, samoin suomalaisseurojen toiminta oli vilkasta aina 1990-luvulle asti. Monilla paikkakunnilla oli mahdollisuus laittaa lapset suomenkieliseen päivähöytöön, ja ennen pitkää alkoi syntyä myös suomenkielisiä alakoululuokkia. Kodeissa

puhuttiin usein ainoastaan suomea. Joissain kodeissa vanhemmat jopa kielsivät ruotsin puhumisen.

Seuraavassa kysyn Marialta hänen koulunkäynnistään ja ihmettelen sitä, että oli mahdollista elää niin suomenkielistä elämää. Maria kertoo kasvuympäristöstään ja kouluun menosta. Esimerkki on pitkä, mutta se kiteyttää hyvin kasvamista suomenkielisessä yhteisössä Ruotsissa 1970-luvulla.

► **Ensimmäinen haastattelu, huhtikuu 2002**

Lotta: *Pratade ni, kommer du ihåg, när du var sju år gammal, att om du skulle gå, det fans ju en finsk klass där// också*

Maria: *//Men mamma tyckte, jag pratade ju finska från början jag, det var det ända språket jag hade från tills jag skulle börja lekskolan, då är man ju sex år. Och då så mamma tyckte, att bor i Sverige, man går i svensk skola, för det blir enklare så. [joo] Och dom satte mej på lekskolan och jag kunde ju inte alls mycket svenska då, utan det var ju mera det här som man hade varit ute på gatan och lekt med andra andra barn och så. Så att [mm] men mamma satte mej in i lekskolan och sen var hon lite orolig och ringde och frågade hur det går, [mm] och de sade att det går jätte bra.*

Lotta: *Så att du har alltid pratat tillräcklit bra svenska sedan.*

Maria: *Ja, tydligen.*

Lotta: *Jag tycket att det är otroligt, många har berättat att de inte pratade ett ord svenska innan de kom in i skolan sedan [ja, précis] att har ni, eller var det på sjuttioalet då, så att finnarna höll ihop så strarkt, liksom fritid, och allt var sedan // finskspråkigt?*

Maria: *// Ja, jag tror det. För min del är det ju mycket släkt då, jag vet inte XX kanske känner du [ja] och hon var dagmamma till mej när jag var liten [ai jaa] (...) mamma och pappa umgicks ju mycket tillsammans med dom, eftersom jag var dagbarn där och så, så att, det var ju mycket kvällar som man åkte hem till dom och så. Och så har vi ju ett ganska stort släkt.*

Lotta: *Puhuitteko te, muistaiko, kun sä olit 7-vuotias, että menisitkö sä, täällähän oli suomenkielinen luokka// myös*

Maria: // Mutta äidin mielestä, mähän puhuin suomea, se oli siis ainoa kieli mitä mä puhuin ihan siihen asti kun piti mennä esikouluun, sillonhan sitä on kuusivuotias. Niin äiti tykkäs, että kun me asutaan Ruotsissa niin mennään ruotsinkieliseen kouluun, että se on helpompi niin. [joo] Ja ne laitto mut sitten eskariin ja mä en osannut juuri ollenkaan ruotsia. Olin tietty opinut pihalla ja noin. Että, [mm] mutta, äiti sanoi, että kun ne laitto mut sinne eskariin niin se oli vähän huolissaan ja soitti sinne sitten ja kysy, että miten menee, [mm] niin ne sano, että tosi hyvin.

Lotta: Niin sä olet siis aina puhunut niin kun tarpeeksi hyvin ruotsia, sitten.

Maria: Nähtävästi joo, olen.

Lotta: Musta se on niin uskomatonta, että monet on siis kertoneet, että ne eivät puhuneet ruotsia ennen kun menivät kouluun [niin just] että, oletteko te, tai oliko siis seikkyt-luvulla silleen, että suomalaiset piti niin kun yhtä, niin kun vapaa-aika ja noin// että oliko se suomenkielistä?

Maria: // jo, kyllä mä uskoisin, että se oli niin. Mun kohdallahan se on niin, että meillä on paljon sukulaisia täällä. Mä en tiedä, ehkä sä tunnet XX [joo] ja se oli siis mun hoitotäti kun mä olin pleni [ai jaa] (...) Mun vanhemmat ja ne tapasivat usein kun mä olin siellä hoidossa ja muutenkin, usein tavattiin iltasinkin. Ja meidän suku on tosiaan aika iso.

Kuten Maria kertoo tässä omasta perheestään, monet suomalaiset perheet viettivät usein aikaa yhdessä. Ystäväpiiri saattoi koostua jopa vain suomenkielisistä ihmisistä. Vaikka useat haastateltavat kasvoivat esikouluikäisiksi suomenkielisessä ympäristössä, monet kertoivat oppineensa ruotsia ikään kuin huomaamatta. Lapset oppivat jonkin verran ruotsia pihaleikeissä, jos naapurustossa sattui asumaan ruotsinkielisiä perheitä. Viimeistään koulun pihalla suomenkielisten perheiden lapset saivat kosketuksen ruotsin kieleen. Marialle ruotsin oppimisessa tapahtui suuri harppaus, kun hänet laitettiin ruotsinkieliseen esikouluun. Siellä hän oppi ruotsia nopeasti. Aloittaessaan ruotsinkielisen koulun hän puhui muistikuviansa mukaan jo sujuvaa ruotsia.

Myös Pia kasvoi suomenkielisessä ympäristössä Eskilstunassa. Perheessä puhuttiin ainoastaan suomea. Eskilstuna on perinteisesti kuulunut Ruotsin suurimpiin suomalaispaikkakuntiin. Vuonna 2008 Eskilstunassa oli 16 556 suomalais-taustaista ihmistä. Tähän lukuun on laskettu kolme sukupolvea. Tämän pohjalta voi sanoa, että melkein joka viides Eskilstunan asukas omaa suomalaisia juuria.

Pian ollessa alle kouluikäinen Eskilstunassa oli tarjolla suomenkielistä päivähoitoa ja alakouluopetusta lapsille. Hän kertoi haastattelussa, että Eskilstunassa oli 1970- ja 1980-luvuilla mahdollista elää suomenkielistä elämää aina 12-vuotiaaksi

asti, jolloin siirtyminen ruotsinkieliselle yläasteelle oli edessä. Pia muisteli oppineensa ensimmäiset ruotsinkieliset sanansa kouluun mennessään. Seuraavassa Pia kertoo häntä järkyttäneestä ruotsin kieleen ja omaan kielitaidottomuuteen liittyvästä kokemuksesta.

► **Ensimmäinen haastattelu, marraskuu 2004**

Lotta: *No, entä teillä (ymmärtääkö miehesi suomea)*

Pia: *No meillä on ihan suomalaista kotona.*

Lotta: *Ei tuu tämmöst konfliktii (nauraa) et ymmärtääks toinen mitä sanoo [ei], [nauraa]. Mut entäs sitte jos sä oot käynyt suomalaiset koulut ja on tosi vahvana ollu tuo suomen kieli mukana niin [niin] ollks, muistaks sä semmmosta aikaa, että sä tajusit että ulkona puhutaan muuta kieltä kun kotona? Vai onk se ruotsin kieli tullu automaattisesti vaa?*

Pia: *Mä muistan et se oli jotenkin hirveetäki kun mä olin tottunu olee suomalaisella päivä-aitillä mut aina kesälomien aikana kun päivä-äiti oli lomalla niin mää jouin ruotsalaiseen tarhaan ja siellä ei varmaan ollu kun yks henkilökunnasta, joka osas vähän suomee niin se oli aivan hirveetä. Ei sitä ei oikeestaan itte ymmärtäny mittään sitten mä olin silloin niin pieni, mutta ne on jääny mieleen että ei ollu kivaa olla, kun ei puhunu ruotsia.*

Niin Pian kuin Mariankin koti oli täysin suomenkielinen. Monet haastateltavat kertoivat hauskoja tarinoita perheen ruotsin puhumiskielloista ja vanhempien keinoista pitää lasten suomen taito hyvänä: joissain perheissä viikkorahat otettiin pois, toisissa harrastettiin lahjontaa. Pialla on kaksi lasta eikä hän vaadi ehdottomasti suomenkielisyyttä. Jos jostain syystä tuntuisi perustellulta laittaa lapset aikanaan ruotsinkieliseen kouluun sekini olisi hänen mielestään mahdollista. Katariina puolestaan kertoi aina yrittävänsä muistaa vastata lapsilleen suomeksi toistamalla lapsen ruotsiksi käyttämät sanat suomeksi.

► **Ensimmäinen haastattelu, marraskuu 2004**

Katariina: *Mä yritän aina vastata XX:lle suomeksi, että jos se esimerkiksi kysyy, että "mamma kan jag få en smörgås?" niin mä sanon, että "totta kai saat voileivän" silloin se menee meillä, ja musta tuntuu että se menee ihan hyvin.*

Pari minuuttia sen jälkeen, kun Katariina oli kertonut tekniikastaan, hänen lapsensa ilmestyi pöydän viereen ja pyysi voileipää suomeksi. Kaikki paikalla olleet äidit kiittelivät lasta vuolaasti ja keskustelu siirtyi siihen, miten tärkeä paikka seurakunnan perhekerho on lasten suomen kielelle. Jotkut äidit pyysivät lapsiaan puhuman äidille ”äidin kieltä” ja vastasivat aina suomeksi, vaikka lapset puhuisivat

ruotsia. Pia ja Katariina painottivat muiden äitien tavoin hyvän ruotsin kielen taidon tärkeyttä.

Monet siirtolaisuudentutkijat ovat todenneet kodin erittäin tärkeäksi kielen ja kulttuurin säilyttäjänä (esim. Snellman 2003; Österlund-Pötzch 2003; Lainio & Leppänen 2005). Lähes kaikki haastatteluihin osallistuneet olivat sitä mieltä, että suomen kielen ja suomalaisten tapojen opettaminen lapsille on vanhempien ja kodin velvollisuus. Vain harvan mielestä yhteiskunnan pitäisi toimia aktiivisesti vähemmistökielten ja vähemmistökulttuurien säilyttämiseksi. Tämä on yllättävässä ristiriidassa sen kanssa, että monet olivat käyneet peruskoulun suomeksi ja pitivät sitä loistavana ratkaisuna.

Lainio ja Leppänen toteavat raportissaan vuonna 2005, että Ruotsissa asuvien suomalaistaustaisten mahdollisuus käyttää suomen kieltä monipuolisesti kutistuu koko ajan. Heidän mukaansa vain kotona puhuttu kieli tulee väistämättä köyhtymään ja ajan kuluessa menettämään voimansa kulttuurin välittäjänä. Tämänkaltaisen ajattelun perusajatuksena on se, että kieli ja kulttuuri ovat yksi ja sama asia. Jos kieli köyhtyy ja katoaa, kulttuuri häviää samalla. Tutkimustulosteni valossa tilanne ei näytä aivan näin synkältä: monille Ruotsissa asuville suomalais-taustaisille suomalainen kulttuuri on paljon muutakin kuin kieltä. Se on perheen tapoja toimia, keskustella, viettää juhlia, yksinkertaisesti: elää elämää.

Suomenkielinen perhe ja suomenkieliset sukulaiset muodostivat monille tutkimushenkilöille voimakkaasti suomenkielisen kasvuympäristön. Tukholman lähiöissä kasvaneille suomenkieliset naapurit kasvattivat suomenkielistä aluetta kodin seinien ulkopuolella: pihallakin voi toimia suomeksi ja lähikaupan myyjäkin saattoi puhua suomea. Monien muidenkin siirtolaisryhmien tavoin suomalaiset asettuivat usein asumaan lähelle toisia suomalaisia ja olemassa olevien sosiaalisten verkostojen suojiin. Niin kutsuttua ketjumuuttoa tutkittaessa on usein todettu, kuinka elintärkeitä sosiaaliset verkostot olivat uusille tulokkaille. Sosiaalisten verkostojen kautta löytyi usein työpaikka, asunto, huonekalut ja verkostot huo-

lehtivat monista arjen pienistä asioista ikään kuin huomaamatta (Snellman 2003; Kuosmanen 2001; Laakkonen 1996).

Esimerkiksi Rinkebyn lähiössä asui 1980-luvulla erittäin paljon suomalaisia: tilastojen mukaan alueen 14 000 asukkaasta peräti 2/3 oli jossain muualla kuin Ruotsissa syntyneitä ja/tai muuta kuin ruotsia äidinkielenään puhuvia henkilöitä (Weckström 2007). Suomalaiset muodostivat suurimman ei-ruotsalaisten joukon Rinkebyssä. 1980-luvun alussa Rinkebyssä asui yli 2000 suomalaista ja yhtä monta oli viereisellä siirtolaisalueella Tenstassa.

Aki-Petteri oli syntynyt Rinkebyssä vuonna 1982. Hän kuvailee suomenkielistä lapsuuttaan luonnolliseksi osaksi alueen elämää. Hänen ystäväpiirinsä oli monikielinen ja monen kotona puhuttiin kahta tai kolmea kieltä. Ei ollut lainkaan erikoista puhua kotona jotain muuta kuin ruotsia, pikemminkin päinvastoin. Itse Aki-Petteri puhui kotona ainoastaan suomea, ja pihalla leikkiessään hän puhui suomea ja oppi espanjaa chileläisiltä leikkikavereiltaan. Ruotsia hän oppi omien sanojensa mukaan seitsemänvuotiaana kouluun mennessään.

► *Palautekeskustelu, syyskuu 2004*

Lotta: *Miten paljon sä puhut suomee päivittäin?*

Aki-Petteri: *Mä puhun ihan joka päivä, mä puhun mun vanhempien kanssa ja ehkä puolet mun kavereista on suomalaisia.*

Lotta: *Puhutsä suomee niitten suomalaisten frendien kanssa?*

Aki-Petteri: *Suurimman osan, sit mul on joitain, jotka ei oo, et ne on puhunu pienenä, mut sitte jättäneet sen suomen kielen, mut suurimman osan kanssa. Mun kaverit on kaikki suurin osa Rinkebyystä ja ne on käyny suomenkielisiin luokkia ja//*

Lotta: *// Ai olik teil suomalainen koulu siel Rinkebyssä vai pitiks teidän mennä jonnekki?*

Aki-Petteri: *Joo siis suomalainen ala-aste siis eka ja kutos luokkaan oli Rinkebyssä ja sitten piti mennä Tenstaan yläasteelle, se on ihan Rinkebyyn vieressä.*

Lotta: *Mut ootsä käyny sit ihan ekasta ysiin suomeks?*

Aki-Petteri: *Joo, ja päiväkodin (nauraa) [nauraa]*

Lotta: *Oo, sitte sulla on ihan totaalinen kielikylpy sitten! [nii on] [nauraa] vau! Olik sulla sellasta aikaa, koskaan että oisit tajunnut, että mitä tää nyt on, että kotona puhutaan*

tällästä ja sitte kadulla puhutaan, no Rinkebyyssä paljon muutaki ku ruotsii, milloin sä opit ruotsia?

Aki-Petteri: *Mä opin ruotsia vasta kun mä aloin koulun. Päiväkodissa mä en puhunu sanaakaan ruotsia, aika uskomatonta! (nauraa) [nauraa]*

Lotta: *Yymm, mitä sä sitten puhuit sun kavereiden kaa jos sä et ollenkaan ruotsia?*

Aki-Petteri: *No mul oli sit vaan suurimmaks osaks suomalaisia frendejä ja pihalla sitä kait puhuu jotain viittomakieltä (nauraa) mut se pitää sanoo, et yks negatiivinen puoli siitä on*

Lotta: *No kerro ihmeessä!*

Aki-Petteri: *Pienenä mua kyllä häiritsi hirveesti se, että kun kaikki oli leikkimässä pihalla nii (...) olihan mulla suomalaisia kavereita, mutta olis halunnu mennä pelaamaan futista, mutta ujustutti kun puhu kuitenkin niin huonosti suomee, eiku siis ruotsil.*

Aki-Petteri muistelee monikielistä ja voimakkaasti suomenkielistä kasvuympäristöään lähinnä luonnollisena osana lapsuuttaan. Hän mainitsee kuitenkin tilanteen, jossa vajanainen ruotsin taito esti häntä osallistumasta jalkapallon peluuseen ruotsinkielisten lasten kanssa. Rinkebyn asukkailla oli monia eri kotikieliä, mutta ei ollut ennenkuulumatonta, että vanhemmat puhuivat lapsilleen omaa, joskus hyvinkin puutteellista ruotsia.

1960 ja 1970-lukujen ruotsalainen yhteiskunta ei kannustanut koteja käyttämään äidinkieltä perheen kesken, vaan ajateltiin ruotsin olevan automaattisesti paras ja toimivin kieli kaikille. Monet vanhemmat omaksuivat tämän ajattelumallin ja päättivät ”puhua ruotsia kun kerran asutaan Ruotsissa”. Lause on lainausmerkeissä sen vuoksi, että se mainittiin tuossa muodossa lähes jokaisessa haastattelussa.

Aki-Petteri kertoi ystävästään, jonka lapsuudenkodissa puhuttiin suomea, persi-aa (farsia) ja ruotsia, ja jolla on lapsi espanjankielisen kumppanin kanssa. Kotikielinä heillä on suomi ja espanja ja he asuvat muuten täysin ruotsinkielisessä ympäristössä. Aki-Petteri sanoi: *”On tosi sääli, ett se kieli katoaa. Kuka opettaa sille lapselle persi-aa? Ei kukaan! Sit se kieli vaan katoaa eikä se tuu koskaan oppimaan sitä.”* Aki-Petterin tapa puhua monikielisestä perhe-elämästä kuvaa hyvin sitä, miten luonnollinen asia monikielisyys on hänen kaltaisilleen ihmisille, joiden maailmassa yksikielinen perhe on kummajainen. Jollain toisella ruotsalaisella paikkakunnalla monikielinen perhe koettiin ongelmana. Kielitieteilijät Pavlenko ja Blackledge (2003) toteavatkin, että yksikielisyyttä pidetään läntisessä maailmassa mittana, vaikka tosiasias-
sa suurin osa maailman ihmisistä puhuu useampaa kuin yhtä kieltä.

Myös Sanna varttui Rinkebyssä ja hänen kokemuksensa suomenkielisestä lapsuudesta monikielisessä ympäristössä ovat hyvin samansuuntaisia kuin Aki-Petterin kuvailemat muistot. Sannan vanhemmat puhuivat kotona vain suomea, hän kävi suomenkielistä leikkikoulua ja suomenkielisen alakoulun. Sanna sanoikin osuvasti eläneensä ”täysin suomalaista elämää” aina kouluikänsä saakka. Perhe vietti lomat pääasiassa Suomessa sukuloimassa, mutta kesäisin vuokrattiin myös mökkiä Tukholman saaristossa. Näillä lomilla Sanna sai ensimmäisen kerran kontaktin täysin ruotsinkielisiin lapsiin.

► *Ensimmäinen haastattelu, joulukuu 2005*

Lotta: *Onks sulla mitään muistikuvaa siitä, että milloin sä opit ruotsia?*

Sanna: *Mä luulen että mä oikeesti opin ruotsia kunnolla vasta koulussa, et silloin kun mä alotin koulun. Et mä tiedän, että joskus pienenä et kyl mä osasin jotain mut et ihan pieneenä kun me oltiin saaristossa niin emmä osannu muut ku jotain ”plocka blåbär”, et kyl mä siellä leikin, jossain Tukholman saaristossa, joittenkin ruotsinkielisten lasten kanssa, joita siellä sattuu olemaan, mutta kunnolla mä opin ruotsia vasta koulussa, että sillai.*

Lotta: *Se on mielenkiintosta, sillai, että on mahdollista kasvaa [kasvaa] yhteen kieleen niin voimakkaasti vaikka on ruotsinkielisessä ympäristössä [mmm] vaikka Rinkeby nyt ei ehkä ookkaa ihan sellanen tyypillinen // ruotsalaisympäristö*

Sanna: *// ei, ei siinä mielessä, et siellä oli sellanen vahva suomalaisyhteisö, että se oli ihan semmonen tietoinen päätös mun vanhemmilta, että mun äiti ihan vasta ihan nyt pari vuotta sitte vasta kerto, että se oli ajatellu et nyt kun muutan Ruotsin nii nyt varmaan pitää alkaa puhumaan lapselle ruotsia, mutta se kaatu siihen onneksi! (nauraa)*

Sanna mainitsee äitinsä pohtineen kotikielen vaihtamista perheen muuttaessa Ruotsiin. Hänen vanhempansa ovat kotoisin täysin suomenkieliseltä alueelta Suomessa eikä ajatus kielen vaihtamisesta ehkä tuntunut niin oudolta kuin miltä se äkkiseltään saattaa vaikuttaa.

Kun otamme huomioon miten ajan ilmapiiri suhtautui kaksikielisyyteen saatikka monikielisyyteen ja miten yhteiskunta suhtautui ”ummikkosiirtolaisiin”, kielenvaihtaminen ei näytä niin yllättävältä ratkaisulta. Vaati rohkeutta ja jonkinasteista kielitietoisuutta jatkaa suomen puhumista ja huolehtia samalla lasten suomenkielen taidoista vieraassa kieliympäristössä. Rinkebyn kaltaisilla alueilla suomalaisia ja suomenkielistä seuraa oli tarjolla paljon ja oli tietysti helpompaa pitää kiinni suomenkielisyydestä kuin täysin ruotsinkielisessä ympäristössä.

Rinkebyssä vanhemmat myös ryhtyivät vastarintaan ja vaativat omakielisten päiväkotien sekä koululuokkien perustamista. Vuonna 1984 Rinkebyssä oli kahden kuukauden mittainen koululakko, jonka ansiosta suomenkieliset luokat saatiin säilymään.

Koulun suuri merkitys suomenkielisyydelle

Kaikki tutkimukseen osallistuneet painottivat koulun merkitystä puhuessaan suomenkielisyystään. Suurin osa avainhenkilöistä oppi suomea ensimmäisenä kielenään riippumatta siitä, minkä kielisessä päivähoitossa he olivat. Ainoastaan Madeleine ja Felix eivät koskaan olleet osanneet yhtään suomea. Kaikkien muiden elämässä suomen kieltä oli jossain vaiheessa käytetty jollakin tavalla. Esimerkiksi Sofian äiti puhui tyttärelleen ensimmäiset vuodet vain suomea, mutta kotikieli vaihtui ruotsiin, kun Sofia meni päivähoitoon. Päivähoito ja koulu ovatkin niitä elämänalueita, joilla suurin osa avainhenkilöistä tuli kosketukseen ”oikeiden ruotsalaisten” tai ”Ruotsin ruotsalaisten” kanssa, kuten avainhenkilöt viittasivat ruotsinkielisiin ruotsalaisiin.

Koulut ovat tärkeitä kansakunnan rakennuspaikkoja (esim. Heller 1999,19). Ne ovat paikkoja, joissa oppilaat toivottavasti oppivat lukemaan ja kirjoittamaan. Mutta oppiaineiden ja sisältöjen lisäksi koulu välittää yhteiskunnan arvomaailmaa, normeja ja käyttäytymismalleja. Tietysti myös kielellä on sijansa arvokeskustelussa. Suomalaisille juuri koulumaailmalla on ollut suuri merkitys Ruotsissa ja suurimmat konkreettiset kädenväännöt suomen kielen asemasta ja suomalaisten poliittisista oikeuksista käytiinkin juuri koulun areenalla (Peura & Skutnabb-Kangas 1994; Pelkonen & Vuonokari 1993; Weckström 2007).

Seuraavaksi tutustumme avainhenkilöiden kouluhistoriaan ja koulun merkitykseen heidän suomalaisuudelleen. Avainhenkilöistä kaikki eivät suinkaan käyneet suomenkielistä luokkaa. Alla olevasta taulukosta käy ilmi heidän kielihistoriansa päivähoitosta ammattikoulutukseen.

Sanna, Aki-Petteri ja Pia kävivät koko 9-vuotisen peruskoulunsa suomenkielisessä luokassa, joka toimi osana ruotsinkielistä koulua. Katariina puolestaan kävi kuusi ensimmäistä kouluvuotta, toisin sanoen ala-asteen, suomenkielisessä luokassa ja siirtyi sitten yläasteikäisenä ruotsinkieliselle luokalle. Avainhenkilöiden käydessä koulua alueella ei ollut suomenkielistä lukiota, joten vaihtoehtoa ei ollut. Asiasta keskustellessamme kaikki pitivät ruotsinkielistä lukiota hyvänä asiana, ja arvioidensa mukaan he eivät olisi valinneet suomenkielistä lukiota, vaikka se olisi ollut mahdollista. Kaikkien ammattikoulutus tai lukion jälkeiset opinnot ovat tapahtuneet ruotsiksi.

Emman kouluhistoria on erityisen mielenkiintoinen. Perhe muutti Suomeen kun Emma täytti seitsemän vuotta ja oli koulutaipaleensa alussa ja hän kävi ala-

Taulukko 2. Koulutaival

Nimi	Päivähoito ennen kouluikää	Ala- ja yläkoulu, lukio	Ammattikoulutus/ opinnot
Maria	5 ensimmäistä vuotta suomeksi, 1 vuosi ruotsiksi	ruotsi	ruotsi
Sandra	suomi	ruotsi	ruotsi, yksi lukukausi Helsingissä suomeksi
Madeleine	ruotsi	ruotsi	ruotsi
Felix	ruotsi	ruotsi	ruotsi
Katariina	suomi	luokat 1-6 suomeksi, loput ruotsiksi	ruotsi
Pia	suomi	suomi	ruotsi
Sofia	ruotsi	ruotsi	ruotsi, kielikurssi ja kirjallisuuden kurssi suomeksi
Emma	suomi	luokat 1-4 ruotsiksi, luokat 5-9 suomeksi, lukio ruotsiksi	ruotsi
Aki-Petteri	suomi	luokat 1-9 suomeksi, lukio ruotsiksi	ruotsi
Sanna	suomi	luokat 1-9 suomeksi, lukio ruotsiksi	ruotsi, kirjallisuuden ja kirjoittamisen kursseja suomeksi

koulun neljä ensimmäistä luokkaa ruotsiksi Suomessa ruotsinkielisellä rannikolla. Hän kertoi vanhempien päättäneen laittaa hänet ruotsinkieliseen kouluun siltä varalta, että perhe päättäisi palata Ruotsiin. Vanhemmat olivat kaukaa viisaista, sillä perhe palasi Upplands-Väsbyhyn Emmän mennessä viidennelle luokalle. Hän aloitti viidennen kouluvuotensa Upplands Väsbyn ruotsinsuomalaisessa vapaakoulussa ja kävi samaa koulua aina yhdeksänteen luokkaan saakka. Lukion Emma kävi ruotsiksi ja opiskeli haastatteluhetkellä ruotsin kielellä Tukholman yliopistossa. Maria, Sandra, Madeleine, Felix ja Sofia kävivät peruskoulun ja lukion ruotsiksi.

Suomenkieliset luokat

Ruotsalainen koulupolitiikka on käynyt läpi suuren mullistuksen sitten 1960- ja 1970-lukujen suurten muuttoliikkeiden. 1950- ja 1960- luvulla Ruotsi harrasti sallivaa maahanmuuttopolitiikkaa eikä työperäistä muuttoa rajoitettu lainkaan. Päinvastoin: värvääjät kiersivät naapurimaissa houkuttelemassa työväkeä tehtai-siin töihin. Uskottiin, että maahanmuuttajien nopea assimilaatio, eli sulautumisen valtaväestöön oli väistämätöntä ja suotavaa.

Sulauttamispolitiikan aikana ei maahanmuuttajien lapsiin ja heidän koulun-käymiseensä kiinnitetty erityisempää huomiota; lapset aloittivat koulutaipaleensa ruotsinkielisellä luokalla valtaväestön lasten tavoin, osasivatpa he ruotsia tai eivät. Joillain alueilla suomenkielisten lasten lukumäärä koulunaloittajien ikäluokassa oli ollut voimakkaassa kasvussa jo 1950-luvun loppupuolelta asti. Alaluokille ryhdyttiin palkkaamaan suomenkielisiä avustajia. Heidän tehtävänään ei ollut lasten kaksikielisyyden tukeminen vaan se, että kaikki lapset oppisivat edes jotain jo ennen kuin oppisivat tarpeeksi ruotsia ja pärjäisivät ilman avustajaa. Koulun tehtäväksi määriteltiin aina 1970-luvulle asti ruotsalaisuuden säilyttäminen ja vie-raiksi tulkittujen arvojen sulauttaminen (Korkiasaari & Tarkiainen 2000, 265).

Ruotsissa oli aloitettu jo 1950-luvulla peruskoulukokeilu, jonka kantavana ideana oli taata kaikille lapsille sama peruskoulutus vanhempien varallisuudesta riippumatta. Peruskoulu-uudistuksen myötä otettiin käyttöön myös kouluvelvol-lisuus kaikille 6-16-vuotiaille. Koulumaailmassa ei haluttu nähdä kieliongelmaa. 1970-luvulle tultaessa ruotsia taitamattomat oppilaat aikoivat olla pikemminkin sääntö kuin poikkeus erityisesti Tukholman ja Göteborgin alueilla. Koulutyöskentely ja peruskoulun opetussuunnitelman seuraaminen oli usein varsin vaikeaa. Oppilaat olivat rauhattomia ja vanhemmat tyytymättömiä. Koulupäivät täyttyivät usein ruotsin opettelemisesta muiden oppiaineiden kustannuksella. Kun käytän termiä "ruotsalaisluokka" kyseessä oli käytännössä useimmiten ryhmä oppilaita, joista kenties kukaan ei ollut äidinkieltään ruotsinkielinen, mutta opetusta annettiin käytännössä ruotsiksi.

Ratkaisua koulunkäynnin helpottamiseen etsittiin kotikielisistä luokista. Tar-koitus oli hyvin samantapainen kun aikaisemmin ajatus avustajan palkkaamisesta. Luokat toimisivat alussa pääasiassa oppilaiden äidinkiellellä ja ruotsinkielistä opetusta lisättäisiin asteittain, kunnes viimeistään kuudennella luokalla kaikki opetus annettaisiin ruotsiksi. Kotikieliset luokat toimivat poikkeuksetta ruotsin-kielissä kouluissa ja välitunneilla sekä ruokailussa oltiin yhdessä ruotsinkielisten oppilaiden kanssa. Myös opetussuunnitelma oli sama kuin ruotsinkielisillä luokilla. Joissain kouluissa käytettiin ruotsinkielisiä oppikirjoja, joita käännettiin opetuk-sen yhteydessä lasten kotikielille. Monet opettajat tekivät oppimateriaaleja itse, koska suomenkielistä materiaalia ei ollut saatavilla.

Omakielisillä päiväkodeilla ja ns. kaksikielisillä kotikieliluokilla on ollut suuri merkitys ruotsinsuomalaisten lasten suomen ja ruotsin kehitykselle. Vielä 1980-luvulla noin joka viides suomalaista alkuperää oleva oppilas sai kaksikielistä koulutusta kotiluokilla. Monet oppilaat joutuivat kuitenkin selviämään parin tunnin äidinkielen opetuksella. 1990-luvulla suomen kieli lähestulkoon katosi kunnallisista kouluista. Kuvassa Kvarnbergin koulun suomalainen luokka 7A matematiikan tunnilla. **Kuva: Riitta Järvisalo, RsA.**

► **Palautekeskustelu, lokakuu 2005**

Lotta: *Opetettiin teille ruotsiksi muuta kun sitä kieltä? Että olis teillä vaik matikkaa ruotsiks?*

Aki-Petteri: *Ei ala-asteella ja keski-asteella, et yläasteella tuli sitte. Kirjat oli suurin osa et vaikka meillä oli opetusta suomeks niin monet ja kirjat oli ruotsiksi ja silleen niin, se toimi muuten ihan tosi hyvin vaikka saattaa kuulostaa (...) se kävi vaan jotenkin niin naturligt, luonnollisesti, että emmä tiä. Se on vaan niin kun se että mä voin vaihtaa kieltä vaan näin (napsauttaa sormia) niin emmä tiä, sä luit ja sitten vaan puhuttiin suomeks, ehkä se oli välillä vähän sekakieltäkin, mutta ei se ollu niin ku mitään, ei se häirinny.*

Kaikkien suomalaisten mielestä suomenkielinen luokka ei kuitenkaan ollut mieluinen vaihtoehto omille lapsille. Seuraavassa erään haastateltavan äiti kertoo omista syistään laittaa kaikki lapsensa ruotsinkieliseen luokkaan. Haluan käyttää tätä esimerkkiä (vaikka se onkin ensimmäisen sukupolven edustajan haastattelusta), koska se kiteyttää monen ensimmäisen sukupolven suomalaissiirtolaisen ajatuksia koulukysymyksestä ja kuvastaa erinomaisesti sen hetkistä ruotsalaista yhteiskuntaa.

► **Haastattelu, huhtikuu 2002**

Lotta: Minkäkielisessä koulussa teidän lapset on käynyt?

Aune: Ruotsin kielises.

Lotta: Kaikki?

Aune: Kaikki.

Lotta: Mut täällä X:ssä ois ollut mahdollisuus silloin myös suomenkieliseen luokkaan// eikä olskin?

Aune: // Joo, nuorimman kohdalla ois ollut.

Lotta: Mitkä siinä oli ne kaikista isoimmat tai painavimmat syyt laittaa lapset tai X sitten varsinkin ruotsinkieliselle luokalle, vaikka ois ollut se suomenkielinenkin luokka?

Aune: Koska vanhemmat lapset oli selviytynyt koulusta ihan suht hyvin ruotsin kielellä. Ni emmä uskaltanut laittaa sitä suomenkieliseen sen takia, [nii] et mä pelkäsin sitä [niin joo], että siinä tulee jonkunlainen kielellinen törmäys sitten siirtyä ruotsinkieliseen kouluun, [joo] ruotsinkieliseen luokkaan. Koska ei ois ollut mahdollisuutta käydä peruskoulua läpi suomen kielellä, puhumattakaan lukioista [just] niin niin mähän sanoin, että että kun vanhemmat lapset oli käynyt ja selvinnyt hyvin ruotsinkielellä. Että ne oppi siis kielen eikä niil ollu mitään hankaluuksia siel. [aivan] kielellisesti.

Lotta: Ne oppi vasta koulussa sitä ruotsia sitten?

Aune: Joo. Että mä kerran kysyin, kysyin ainakin kerran opettajalta ku silloin oli kauhee kohu siitä, että suomalaisten lapset on papukaijoja ja apinoita [kauhee], että ne, ko ne ei ossaa suomea eikä ruotsia, että me ei pystytä niin kun jatkamaan koulua [ni] ja semmosta. [mm] Mä kysyin sitten kerran koulun opettajalta että miten sen huomaa koulussa että meidän pojalla on kotikielenä suomi. [joo] Se opettaja meni ihan punaseksi ja kysy

1980-luvulla Rinkebyssä asui yli 2000 suomalaista ja suomenkielisiä päiväkotiryhmiä sekä ala-asteen koululuokkia oli useita. Oppilaat saattoivat jatkaa suomenkielisessä luokassa myös yläasteella läheisessä koulussa Rinkebyn naapurilähiössä, Tenstassa. **Kuva Bredbyn koulun suomalaisesta luokasta, Spångan Suomikerhon kokoelmat, RsA.**

että mitä varten sä tota kysyt. Mää sitten sanoin, että kun just oli lehdessä taas kirjoitusta, että joilla on kotikielenä suomi, niin ne ei tule pärjäämään, ne eivät pärjää koulussa. Niin se opettaja kysy siihen heti, että no puhutaanks teillä kotona sitten suomea? No tottakai puhutaan. Sano, että hän ei ole ikinä kuullut pojan puheesta eikä olis, olis ikinä voinut ajatellakaan että sillä on kotikielenä niin ku suomi [niin] se tuntu hirveen hyvältä, että se niinkö romutti sitten sitä, niitä lehtikirjoituksia.

Tämä haastattelu kuvaa lasten koulutaipaleen vaikeaa valintaa ja sivuaa myös 1970-luvun julmaa lehtikirjoittelua, jossa suomalaislapsista puhuttiin ”apinoina” ja ”papukaijoina”. Kukapa vanhempi haluaisi omiin lapsiinsa liitettävän moisia mielikuvia? Monet vanhemmat pelkäsivät lapsille koituvan ongelmia, jos heidät laitettaisiin suomenkieliselle luokalle (Vuonokari & Pelkonen 1993, 16). Suo-

menkielisellä luokalla opiskelu nähtiin suomalaisuuden korostamisena, minkä puolestaan pelättiin leimaavan ja syrjivän suomalaislapsia. Kulttuuriantropologi Fredrik Barth (1969) käyttää tällaisessa yhteydessä esimerkkinään juuri suomalaisten tilannetta 1960-luvun Ruotsissa. Hänen mukaansa suomalaisiin yhdistetyt luonteenpiirteet olivat kielteisiä ja leimaavia. Välttääkseen kielteisen minäkuvan syntymistä, monet suomalaiset halusivatkin peittää suomalaisuutensa laittamalla lapsensa ruotsinkieliseen kouluun (katso myös Savolainen 1982). Erityisen mielenkiintoisen tästä esimerkistä tekee myös se, että vaikka Aune kertoo 1970-luvun tilanteesta perustelut ja ongelmat ovat pitkälti samoja kuin keskustelut tämän päivän monikulttuurisesta Ruotsista. (katso myös Snellman 2005).

Monissa suomen kieltä ja koulumaailmaa Ruotsissa tarkastelevissa tutkimuksissa on todettu, että kun suomenkieliset lapset laitettiin ruotsinkieliseen kouluun, he lopettivat suomen puhumisen vanhemmilleen ja sisaruksilleen varsin nopeasti (Toukoma 1975; Vuonokari 1998, 32). Österlund-Pötzsch tutki suomenruotsalaisia siirtolaisia ja heidän jälkipolviaan Kanadassa (2003). Hän toteaa, että jos siirtolaisten lapset joutuvat pilkan kohteeksi etnisyytensä vuoksi he sulautuvat nopeasti valtakulttuuriin. Tutkimukseeni osallistuneista vain ani harva kertoi joutuneensa pilkatuksi suomalaisuuden vuoksi koulussa (tai missään muuallakaan). Joissain kouluissa suomalaisten nimittely johti siihen, että suomalaislapset hitsautuivat entistä tiiviimmäksi, omaksi joukokseen ja nauttivat jopa tietynlaista kunnioitusta koulun pihalla. Myös ne tutkimukseni avainhenkilöt, jotka kävivät ruotsinkielistä koulua, kertoivat suomenkielisten luokkien oppilaiden keskuudessa vallinneesta vahvasta yhteishengestä. Köpingissä suomalaiskoululaisten jengillä oli jopa statusta koulumaailmassa.

Suomenkielisellä luokalla opiskelemisella on tämän tutkimuksen perusteella myönteinen ja elämänmittainen vaikutus oppilaiden itsetunnolle, myönteiselle minäkuvalle ja kielitaidolle. Kaikki suomenkielisen kouluopetuksen parissa olleet kokivat saaneensa nimenomaan koulun kautta erittäin vahvat taidot niin suomessa kuin ruotsissa. Jotkut avainhenkilöt kertoivat kuitenkin, että joillain heidän tuttavillaan näyttäisi olevan joskus kieliongelmia. Jokunen mainitsi myös omaan kielitaitoon tai sen puutteeseen liittyvän kokemuksen.

► *Ensimmäinen haastattelu, marraskuu 2004*

Lotta: No entäs sitte koulussa kun te ootte osa käyny suomeks, et olikk siinä oikeesti jotain ongelmaa sitte kun se opetus muuttu ruotsiksi, et esimerkiks kirjottaa tai jotain?

Pia: Mulla ei kyllä ikinä oo ollu mitään ongelmaa, mutta kyllä niitäkin oli. Meillä oli meiän luokassa kun me käyti kuitenkin ysille asti, niin varmaan yli puolet joutu käymää sellasta eri ruotsin kieltä.

Katariina: Eksträ tukea vai?

Pia: Nii, ja että oli vaikeempi just sen kielen suhteen kanssa, että kun alko sitten tuohon ammattikouluun nii tull niin iso se ero, kun oli kuitenkin nii vanha jo.

Lotta: Niin ja se termistö on niin eri, et eihän sitä opi missään niiku kavereitten kanssa leikkiessään. (...)

Pia: Kaikki nuo ihan vaikeimmat sanat niin joskus tuntuu ettei niitä tiä mitä ruotsiksi eikä sitten ihan varmasti että mitä ne suomeksikaan sitte, nii ei tiä osaako sitten.

Katariina: Joskus tuntuu sillee, että ei oo ruotsi eikä suomi sillee sataprosenttista, silleen.

Emma kävi koulua Upplands Väsbyssä ja hänen kouluhistoriastaan kerrottiinkin jo aiemmin tässä luvussa. Seuraavassa hän kuvailee suomalaista kouluun.

► **Ensimmäinen haastattelu, lokakuu 2005**

Lotta: Olik se hyvä koulu, tykkäsit sä käydä sitä?

Emma: Mä en tykänny käydä sitä. Ne meidän ikäset, jotka oli siellä niin oli kauheita, sellasia extreme-suomalaisia ja jossei kuulunut niihin niin oli vähän et oho. (...) se oli kauheen sulkeutunut se maailma, enkä mä tuntenu että mä oon semmonen.

Emma kertoo kokeneensa olevansa erilainen kuin hänen ”extreme suomalaiset” luokkakaverinsa. Myöhemmin haastattelussa hän mainitsi monen luokkatoverinsa tarvinneen tukiovetusta ruotsin kielessä. Emma kuvaili näiden henkilöiden ruotsin taitoja edelleen puutteellisiksi. Hän arveli tosin, että joidenkuiden ”ihmeellinen” aksentti ja puutteelliselta kuulostava ruotsi saattaisi olla myös heidän tietoinen valintansa ja tapansa korostaa suomalaisuuttaan tai tiettyyn suomalaisten ryhmään kuulumista.

Erityisesti Rinkebyn alueella on kuultavissa erityinen *sosiolekti*, jota sanotaan rinkebysvenskaksi. Se mielletään usein lähinnä ulkomaalaistaustaisten nuorten tavaksi puhua ruotsia. Rinkebysvenskan puhujat osaavat mitä todennäköisimmin myös ”tavallista” ruotsia. Kyseessä onkin puhumisen tapa, murre, jota käytetään tietyissä tilanteissa ja merkitsemään tiettyyn ryhmään kuulumista (Auer 2002; Loentz 2006; Rampton 1995). Aksentit ja murteet liittyvät kiinteästi seuraavan luvun teemaan.

Kotikielen tunnit

Koululaisten kotikieliä tuettiin 1970-luvun loppupuolella myös kotikielen tuntiopetuksen avulla. Jos lapsi kävi koulua muulla kuin kotikielellään, kotikielen opetusta saattoi saada tunnin pari viikossa. Jotkut avainhenkilöistäni osallistuivat näille tunneille. Kotikielen opettajille ei kielitaidon lisäksi ollut muita vaatimuksia, eikä kotikielen opetukselle ollut opetusohjelmaa, vaan opetuksen sisältö oli täysin opettajan päätettävissä. Sofia kertoi osallistuneensa kotikielen opetukseen muutaman vuoden, muttei muista oppineensa ”juuri mitään”. Hänen ryhmässään oli sekä sellaisia lapsia, jotka puhuivat sujuvasti suomea että sellaisia, jotka eivät osanneet suomea lainkaan. Erot oppilaiden taidoissa olivat tietysti harmillisia itse oppilaille, mutta myös valtava haaste heidän opettajalleen.

► Ensimmäinen haastattelu, joulukuu 2004

Lotta: *Vad gjorde ni då på de här hemspråkundervisningstimmarna?*

Sofia: *Finsk historia kunde det vara, och om samhället, och hur man firar olika högtider och såda saker. Men vi va ändå så små att (otydligt) grammatik och så, just att de andra kunde, dom pratade finska hemma, och sen kanske två till tre elever. Och dom var då oftast bättre, men jag tyckte att det var lite (skrattar) tråkigt att jag var alltid sämst (...) det var inte kul, jag lärde mej ingenting.*

Lotta: *Mitä te teitte näillä kotikielentunneilla?*

Sofia: *Siellä saatto olla Suomen historiaa ja jotain yhteiskunnasta ja miten vietetään juhliä ja sellasta. Me oltiin kuitenkin vielä sen verran pieniä (epäselvää puhetta) kielioppia ja noin, mutta muut osasi suomea, ne puhui sitä kotona ja sitten ehkä kaksi tai kolme muuta oppilasta. Ja ne muut oli yleensä parempia. Mutta musta se oli vähän (nauraa) tylsää, että mä olin aina huonoin (...) Se ei ollut kivaa, mä en oppinut mitään.*

Katariina muisteli kotikielentunteja toisenlaisessa valossa. Hän kävi suomenkielistä luokkaa kaksitoistavuotiaaksi saakka ja aloitti kotikielen tunnit siirtyessään ruotsinkieliseen opetukseen. Hänelle tarjottiin kotikielen opetusta tunti viikossa koko yläasteen ja ammattikoulun ajan.

► *Ensimmäinen haastattelu, marraskuu 2004*

Katariina: Meilläkin ammattikoulussa jalka meni poikki siltä opettajalta, nii me oltiin sit-ten pari kuukautta sen kotona käytiin (nauraa) siellä oli kahvia ja pullaa (nauraa) se oli kiva käydä sen luona, [niin] ettei se ollu vaan sitä että lähettiin suomen kieltä vaan sitä mentiin sinne kahvittelee ja juttelemaan.

Urheiluun liittyvä yhteisöllisyys ja kansallistunne

Perhettään ei voi valita eikä koulu tai opiskelukaan yleensä anna meidän päättää kenen kanssa toimimme. Sen sijaan vapaa-aikaan liittyvät valinnat ovat usien omiamme. Vapaa-aikaan liittyvillä yhteisöillä oli suuri merkitys tähän tutkimukseen osallistuneille. Seuraavaksi tutustumme erääseen tämän tutkimuksen kannalta tärkeään seikkaan urheiluun ja urheiluun liittyvään yhteisöllisyyden sekä kansallisuuden tunteeseen.

Sosiologit ovat tutkineet paljon urheiluharrastuksen ja kansallisen yhteenkuuluvuuden välistä yhteyttä. Usein tutkimukset keskittyvät jalkapallohuliga-nismiin tai siihen, miten mediassa puhutaan ja kirjoitetaan urheilusta. Itävaltalaiset urheilututkijat Horak ja Spitaler (2003) kirjoittavat, että urheilun ja kansallisen yhteenkuuluvuuden tunnetta voidaan analysoida ainakin kahdella eri tasolla. Yhtäältä yhteenkuuluvuutta rakennetaan urheilun avulla mm. maan lipun väreissä pelaavan maajoukkueen ja samoissa väreissä peliä seuraavien katsojien kautta. Toisaalta suuret voiton ja tappion hetket ovat merkittäviä kansallisen yhteenkuuluvuuden tunteen kannalta. Jokainen urheilulähetysistä televisoista tai radioista seurannut on varmasti pannut merkille, että jos Suomi pelaa vaikkapa jääkiekkoa, emme voisi kuvitellakaan kannattavamme toista osapuolta. Katsojat juhliivat tai surevat joukkueen menestystä, ja joskus urheilukilpailujen voitolla tai tappiolla voi olla erittäin voimakas kokonaista kansakuntaa joko innoittava tai masentava vaikutus. Mielessäni on jälleen vuosi 1995, ja Suomen saavuttama kultamitali jääkiekon maailmanmestaruuskisoissa. Loppuottelussahan Suomi voitti Ruotsin.

Miksi nimenomaan urheiluun liitetään voimakkaita kansallisia tunnuksia ja kansallista yhteenkuuluvuuden tunnetta? Horak ja Spitaler (2003) pohtivat urheilun merkitystä kansalliselle identiteetille omakuvulle ja toteavat, että urheilukilpailujen aikaansaama voiton huumaa tai tappion karvaat kyyneleet rakentavat kansan kulttuurista muistia. Suomalaisten kansalliseen urheilumuistiin kuuluu tietysti vuoden 1995 jääkiekkovoitto, mutta siihen kuuluvat myös toistuvat ja sitäkin katkerammat tappiot jääkiekon arvokisojen loppupeleissä, Lasse Virenin kompastumisesta huolimatta saavuttama maailmanennätys vuoden 1972 olym-

Pesäpallo on ollut ensimmäisen polven keskuudessa suosittu laji. Monilla paikkakunnilla myös toisen sukupolven suomalaiset pelasivat innokkaasti pesäpalloa lapsuus- ja nuoruusvuosinaan. **Kuva: Aapi Lohinivan kokoelma, siirtolaisvaiheita, RsA.**

pialaisissa ja Suomen "voittamattomat" maastohiihtäjät 1990-luvun alkupuolella. Näihin ja moniin muihin suomalaisiin urheilusaavutuksiin liitetään myös lausahduksia tai sanontoja, jotka ovat omalta osaltaan rakentamassa suomalaisuutta, yhteistä käsitystämme siitä, mitä on olla suomalainen. Lasse Vireniä kutsuttiin *sinivalikoiseksi raketiksi*, jokaCOMPASTUI kisassa ja suomalaisen sisun siivittämänä nousi pystyyn ja juoksi maailmanennätysajan. Suomen maajoukkue, *Leijonat*, taisteli raivokkaasti Ruotsia vastaan voittaen tuon legendaarisen mittelön Globenissa 1995.

Urheilutoimittajat, media ja me tavalliset kielenkäyttäjät käytämme näitä kuluneita sanontoja juhliessamme voittoja tai keskustellessamme tappioista. Kansallisia symboleja, tässä tapauksessa kielellisiä kuvia, toistetaan ja vahvistetaan sosiaalisessa kanssakäymisessä. Kun me käytämme kansallisia symboleja, toistamme tiettyjä tapoja tietyissä tilanteissa ja seuraamme perinteitä sekä rituaaleja, liitämme omia kokemuksiamme yhteen kansallisen yhteenkuuluvuuden kokemuksen kanssa. Esimerkiksi kun kansallislaulu nostattaa kyynleet

silmiin ja saa meidät tuntemaan itsemme ”jotenkin niin suomalaisiksi”, kyseessä on henkilökohtainen kokemus, jonka koemme jakavamme suuremman joukon kanssa. Kansallinen identiteetti asettuu meihin mm. näinkin yksinkertaisissa tapahtumissa.

Billig (1995) tutkii nationalismia ja sitä, miten arkipäiväinen nationalismi toimii ja ikään kuin huomaamattamme asettuu kielenkäyttöömme ja toimintatapoihimme. Hänen mielestään nationalismia ei suinkaan ole urheilukilpailun katsomossa raivokkaasti heiluva lippu vaan pikemminkin se lippu, joka on nostettu salkoon jonkin virastorakennuksen edessä, eikä kukaan kiinnitä siihen huomiota. Billig toteaa, että kun kansallisia tunnuksia ja pinttyneitä käsityksiä toistetaan riittävästi arkipäivän puheessa, ne asettuvat osaksi maailmankäsitystämme.

Suomalaisella *sisulla* mennään vaikka läpi harmaan kiven. Juuri sisu on yksi voimakkaimmista suomalaisuuteen liitetyistä stereotypioista. Suomalaiset tutkijat Alama ja Pantti (2007) määrittelevät sisun asenteeksi, jopa filosofiaksi: asiat tulee hoitaa hinnalla millä hyvänsä eikä periksi anneta. Sisu liittyy myös suomalaisuuden myytteihin urheilusta ja Suomen käymistä sodista. Sisulla Lasse Viren nousi radalla kaaduttuaan ja talvisodastakin selvittiin aikanaan

Materiaalini perusteella urheilulla on merkittävä suomalaisuuden osa suomalaistaustaisille henkilöille Ruotsissa. Joidenkin haastateltavien mielestä suomalaisuuden syvin olemus löytyi nimenomaan urheilusta. On varmaan sanomattakin selvää, että vuoden 1995 jääkiekon maailmanmestaruuden loppupelistä ja sen merkityksestä Ruotsissa asuville suomalaisille puhuttiin paljon. Monille urheilun seuraaminen oli rentouttava harrastus, jonka sivutuotteena suomalaisuus saattoi joskus ”roihahtaa ilmiliekkiin”.

Seuraavassa Sanna kertoo Suomen 1995 jääkiekon MM-voitosta ja sen juhlinnasta Tukholman keskustassa Sergelin torilla. Sergelin tori on keskeinen paikka tukholmalaisille. Siellä järjestetään yleisötilaisuuksia, mielenosoituksia, markkinoita ja konsertteja, mutta myös vakavahenkisempiä tilaisuuksia kuten tukholmalaisessa tavaratalossa murhatun ulkoministeri Anna Lindin muistotilaisuus vuonna 2005.

► *Ensimmäinen haastattelu, syyskuu 2005*

Sanna: *Kun Suomihan voitti 95 Globenissa ja ruotsalaiset oli jo valmistatunu mm-kultavoittoon, niin se oli sellanen revanssi niitten niin ku yläastevuosien kilpailuvuosien jälkeen et sen jälkeen mä unohdin koko jääkiekon ja unohdin koko jääkiekon sen jälkeen, sit se ei ollu enää merkityksellinen. Mut silloin juhlin ja olin oikeesti onnellinen ja iloinen.*

Lotta: *Mut olihan se mieletön päivä!*

Sanna: Olihan se mieleton päivä. Sillo me oltiin tietty Sergelin torilla ja se oli mahtavaa jo kun me odotettiin yhtä kaveria joka oli töissä jossain niin me ootettiin sitä yhdellä paikallisjuna-asemalla jossain ja sitte astuttiin junaan ku me nähtiin ne junat jotka meni ohi niissä vaan liehu suomen liput ja ku me astuttii siihen junaan ni siellä oli laitettu niin ku sellasia isoja suomenlippuja sinne junien seinille ja sielä joku laulu oli että "we are the champions" ja tuntu että koko Tukholma oli suomenkielisiä ja suomalaisia täynnä. Ja sitenhän me oltiin Sergelin torilla jossahan perinteisesti Ruotsin maajoukkuetta juhliittu ja siellä oli jo kaikki valmiina sitä juhlintaa varten ja siellä sitten Kurre Lindström sitten kasto Tukholman Helsingholmiksi ja jotain tällästä ja sit ne jääkiekkojoukkueet tuli sinne. Jotain tällästä, sen jälkeen mä en oookaan enää välittänyt //jääkiekosta

Lotta: // Hyvä lopetus jääkiekouralle (nauraa)

Sanna: Joo hyvä revanssi, se oli kuitenkin ainut mikä oli jäänyt kaivelemaa siitä niin ku ylä-aste vuosilta, se ainainen häviäminen jääkiekossa. Nyt sekin sitte kuitattiin niin ei ollu mitään. Sit voiki jo kehittyä vähän monimuotoisempi identiteetti eikä tartte koko ajan puolustaa Suomea (nauraa) se mitä mä oon miettiny jälkikäteen, että ei sulla ollu mitään valinnanvaraa identiteetin suhteen, että oli se sun identiteetti että meidän tehtävä oli niin ku puolustaa Suomea jääkiekossa ja sitä mä oon miettiny jälkikäteen että toivon että kehitys menee eteenpäin siinä.

Kuten Sanna kertoo, Sergelin torilla oli valmistauduttu vastaanottamaan Ruotsin kultajoukkue Globenissa käydyn ottelun jälkeen. Toisin kävi, ja suomalaiset fanit kirjaimellisesti valtasivat torin. Suomalaiset ottivat omakseen jopa ruotsalaisten oman voittolaulun, "den glider in". Jääkiekon maailmanmestaruus merkitsi paljon muutakin kuin vain ottelun voittoa. Vuonna 1995 Suomi oli edelleen pahan laman kourissa, työttömyys oli huikeissa lukemissa eikä Suomessa ollut juurikaan aihetta juhlia. Kiekko-Leijonien voitto nostatti edes hetkellisesti kansakunnan yhteenkuuluvuuden tunnetta ja itsetuntoa.

Sanna mainitsee yllä olevassa esimerkissä suomalaisuuden roolin ahtauden. Hän ei suinkaan ollut ainut tutkimukseni avainhenkilö, joka otti asian puheeksi. Jääkiekko- esimerkissä Sanna mainitsee kaksi kertaa, ettei hänelle ollut muuta vaihtoehtoa kuin olla Suomen puolella ja puolustaa Suomea sekä suomalaisuutta. Kun ajattelemme lasten ja koululaisten maailmaa, ei ole helppoa olla aina altavastajan puolella. Sanna toivookin, että tulevaisuudessa suomalaista minäkuva voisi tuoda esille muillakin tavoilla kuin vain kannustamalla Suomea urheilukisoissa.

Pöyhönen (2004) kutsuu vähemmän vapaaehtoisia identiteetin tuottamisen elementtejä *etniseksi velvollisuudeksi*. Sannan jääkiekkoesimerkissä suomalaislasten etninen tehtävä oli kannustaa Suomea. Se oli osa heidän suomalaista identiteettiään, mutta se ei suinkaan aina ollut vapaaehtoinen tai miellyttävä

rooli. Jääkiekkohulluus tuntui etniseltä velvollisuudelta: ”minun täytyy olla kiinnostunut ja innostunut jääkiekosta koska suomalaiset tekevät niin, ja minä olen toki suomalainen”.

Myös Emma oli kokenut jääkiekon seuraamisen asiaksi, jotka ”suomalaisten tekee”, tavallaan pakolliseksi osaksi suomalaisuutta Ruotsissa. Seuraavassa hän kertoo jääkiekon ja suomalaisuuden liitosta ja siitä, miten hänestä tuli suomalainen Ruotsiin palattuaan. Ennen jääkiekkoaihetta olimme puhuneet Emmen kaksoisidentiteetistä. Hän koki olevansa sekä ruotsalainen että suomalainen. Mutta hän sanoi tuntevansa välillä että muut pitävät häntä vähemmän ruotsalaisena kuin hän itse toivoisi.

► *Palautekeskustelu, joulukuu 2006*

Lotta: *Mikä vois olla sellanen mikä oikeuttais sit sanomaan sen että sä oot ruotsalainen tai kuka muu tahansa on ruotsalainen?*

Emma: *No mä varmaan aattelen sitä silleen biologisessa mielessä että jos isä tai äiti ois suomalainen, siis ruotsalainen*

Lotta: *Et se tulis sieltä jotenkin niin kun veressä*

Emma: *Niin. Ku mulla on enemmän ollu. Mun äiti halus tois paljon muuttaa takasin Ruotsiin kun se tykkäs Ruotsista ja sillä oli kauhee ikävä. Niin silloin mä olin kauheena et Ruotsiin Ruotsiin! Että me oltiin ja kun muutettiin niin mä tunsin itteni tosi ruotsalaiseksi. Ja pienenäkin mä en tuntenu itteeni suomenruotsalaiseksi mä tunsin itteni tosi erilaiseksi kun mun kaverit enkä mä ollut suomalainen kun mä puhuin tosi eri tavalla ruotsii mut öö ja sit kuitenkin samanlainen, mut niin paljon erilainen mut sitten kun me muutettiin tänne niin mä uskon että se vaikutti tosi paljon se koulu kun kaikki oli niin suomalaisia että mä rupesin siis todella katsomaan jopa jääkiekkoa joskus (nauraa)*

Lotta: *Jopa jääkiekkoa!! (matkii Emmen ääntä, nauraa)*

Emma: *Mulla oli jopa jääkiekkopaita (nauraa) nyt mä en enää silleen väliä. Mutta silloin se oli sellanen juttu, että joo mä oon suomalainen kun kaikki muutkin on suomalaisia, ja tää on mitä suomalaiset tekee.*

Emmen esimerkki kuvaa hyvin sitä, miten kansallisten tunnusten käyttö on joskus täysin sattumanvaraista. Pienet asiat, joista etninen identiteetti koostuu, voivat joskus muuttua myös taakaksi, varsinkin jos joku muu vaatii meiltä tietynlaista

Köpingin suomalaisseurojen kevätretki vuonna 1979. Lapset purkautuvat autosta Köpingin torilla.
 Kuva: Aapi Lohinivan kokoelma, RSA.

käytöstä tai pukeutumista vain sen vuoksi, että edustamme tiettyä ihmisryhmää.

Urheilusta puhuttaessa haastattelunauhoitukseni ovat naurua täynnä. Haastateltavat mainitsivat usein, kuinka kuluneita tai naurettavia heidän urheilun kautta kokemansa kanallisen identiteetin tunteet olivat. Tunnettiinpa näitä tunteen paloa täynnä olevia "patrioottisia hetkiä" ruotsalaisuutena tai suomalaisuutena, kertomukset olivat poikkeuksetta huumorilla ja naurulla höystettyjä. Nauru ja suorat viittaukset omana kielenkäyttöön ja sanavalintoihin, kuten: *"tämä nyt on ihan klisee"* olivat hyvin tyypillisiä aina kansallisista stereotyyppioista, suomalaisuudesta ja ruotsalaisuudesta puhuttaessa.

Condor (2000) kirjoittaa kliseiden käytöstä arkipuheessa ja toteaa, että naurua ja kliseitä voidaan käyttää keinona ottaa välimatkaa keskusteluun ja mielipiteisiin. Kun haastateltavat liioittelevat tarinoissaan tai käyttävät huumoria ja ironiaa kertoessaan esimerkiksi kansallisesta identiteetistään, voidaan heidän tulkita puhuvan yleisesti hyväksytyistä ja "maalaisjärjen" tosiasioista, joita he eivät vält-

tämättä itse allekirjoita. Tutkijan on kuitenkin käytännössä mahdotonta tietää tarkalleen miksi haastateltava nauraa, vitsailee, tai liioittelee kohtuuttomasti. Huumori ja vitsailu ovat kiinnostavia elementtejä haastatteluaineistossa. Palaan nauruun myöhemmin erilaisuutta käsittelevässä luvussani.

Kaikki haastateltavat kertoivat, että urheiluun liittyi aina myös koulukavereiden ja työkavereiden piikittely. Suomen tavanomaiset tappiot jääkiekon loppupeleissä ja niiden pisteliäs kommentointi koulussa ja myöhemmin työpaikoilla oli monien mielestä väsyttävää ja ärsyttävääkin. Jatkuvat tappiot olivat etenkin nuorempana tuntuneet jopa henkilökohtaisilta kolhuilta. Vuosi 1995 käänsi roolit pääläelleen: yht'äkkiä olikin "inne att vara finne". Suomen voitto Ruotsista oli merkittävä tapahtuma, ja Ruotsissa asuville suomalaistaustaisille se tarjosi hyvän mahdollisuuden korostaa omia suomalaisia juuria, sisua ja suomalaista minäkuvaa. Seuraavassa Aki-Petteri kertoo urheilun merkityksestä hänen suomalaisuuden tunteelleen.

► ***Palautekeskustelu, syyskuu 2005***

Lotta: Onko sulla sellasia tilanteita, että olet joskus enemmän suomalainen kun muulloin?

Aki-Petteri: No tota joo, jääkiekkomatseissa esimerkiksi.

Lotta: Seuraatsä urheilua?

Aki-Petteri: Joo seuran ja se on jännää, että semmoset lajit joissa Suomi ei oo niin hyvä niin silloin mä olen Ruotsin puolella [mutta pakkohan se on kun Suomi ei koskaan pääse pelaamaan (nauraa) [nauraa] totta (nauraa), mutta taas niin kun jääkiekokossa, siinä mä oon aivan eniten nationalisti, ihan pa...pa//

Lotta: // patriootti (nauraa)

Aki-Petteri: Kyllä! (nauraa)

Lotta: Onko sulla pieni suomen lippu, jota heilutat?

Aki-Petteri: Ai pieni! (nauraa) **valtava!** (nauraa)[nauraa]suomipaidat kaikki (nauraa). Silloin me mennään barbaarisesti jengeissä, suomalaisissa jengeissä johonkin kapakkaan ja siellä on suomalaiset ryhmissä, se on naurettavaa (nauraa)[nauraa]

Aki-Petterille jääkiekkopelit merkitsivät rentoa vapaa-ajan viettoa suomalaisten ystävien kanssa. Varusteinaan heillä oli maajoukkuepaidat, suuret Suomen liput

ja ilmeisen paljon huumoria. Aki-Petteri nauraa tässä esimerkissä paljon ja naurun haastattelutilanteeseen liittyvän naurun voi tulkita osaksi hauskan tarinan kertomista. Hänen tarinansa on toki huvittava, mutta tässä yhteydessä tulkitseen osan naurusta merkiksi siitä, että hän kokee osan jääkiekkoteatterista jopa hieman naurettavana, yliampuvana toimintana. Hän viittaa toimintaansa käyttäen sanaa ”barbaarinen”, joka myös alleviivaa jääkiekko pelien seuraamisen ja suomalaisuuden korostamisen karnevaalimaista luonnetta. Jääkiekon lisäksi mikään muu peli ei näyttänyt herättävän samanlaisia kuumia tunteita tai tuottavan haastatteluissa rönsyileviä, kirjavia kertomuksia. Aki-Petterin tavoin muutkin sanoivat kannustavansa Ruotsia sellaisissa lajeissa, joissa Suomi ei pärjää lainkaan. Seuraavassa esimerkissä eräs haastateltava, joka ei kuulu avainhenkilöiden ryhmään, kuvailee turhautuneisuutta kadoksissa olevan suomalaisuuden tunteensa suhteen.

► **Ensimmäinen haastattelu, toukokuu 2002**

Tiia: Jag är ledsen. Jag är men (suckar) eller jag är ju finsk, de säger ju att vi är finska, fast jag känner mej svensk, eftersom jag bor här i Sverige och pratar svenska och det blir ju så och sedan när Sverige och Finland matchar hockey då är man helt finne! (skrattar) [skrattar]

Tiia: Mä olen surullinen. Kyllähän mä olen, mutta (huokaaa) tai siis olenhan mä suomalainen, niinhän ne sanoo, että me ollaan. Mutta mä koen itseni ruotsalaiseksi, mähän asun täällä ja puhun ruotsia. Silleenhän se kuitenkin on, että kun Suomi ja Ruotsi pelaa jääkiekkoa niin silloin sitä on ihan suomalainen! (nauraa)[nauraa]

► **Ensimmäinen haastattelu, joulukuu 2004**

Madeleine: Oo, jag håller på Finland. Det är det precis, det är det precis, jag måste! Då är jag en riktig finne! (skrattar) [skrattar]

Madeleine: Joo, mä kannustan Suomea. Niin se on, niin se vaan on, mun on ihan pakko! Silloin mä olen oikea suomalainen! (nauraa) [nauraa]

Myös Madeleine, joka ei puhunut suomea eikä aina muutenkaan enemmälti kokenut olevansa suomalainen kertoi suomalaisuuden pulpahtavan pintaan jääkiekkoa seuratessa. Haastateltavat mainitsivat myös muita urheilulajeja, kuten sähly ja pesäpallo, jotka symboloivat heille suomalaisuutta. Silloin kyseessä olivat lajit,

joita he pelasivat itse tai olivat pelanneet aikaisemmin, ei niinkään välttämättä lajit, joissa Suomi pärjäisi erityisen hyvin arvokisoissa.

Erityisesti Köpingin alueella pesäpallo yhdistettiin saumattomasti suomalaisuuteen. Kun suomalaissiirtolaisia saapui Ruotsiin 1970-luvulla sankoin joukoin, suomalaisseurat ja muut vähemmän muodolliset yhdistykset kukoistivat. Urheilu kuului yhdistysten toimintaan, ja useat haastateltavat muistelivat lapsuusvuosiensa talviviikonloppujen hiihtokilpailuja ja kesäistä pesäpallon peluuta. Vaikka kukaan haastatteluun osallistuneista ei ollut mukana Suomi-Seuran toiminnassa, moni maksoi paikallisen seuran jäsenmaksua kannatusmielessä. Köpingissä pesäpallosta tuli suomalaisten urheilulaji. Monissa tehtaissakin oli omat pesäpalloujoukkueet, ja kesäisin pelattiin pesäpalloturnauksia. Peli on todellakin suomalainen keksintö, joten peliin ei voinut liittyä perehtymättä ensin sääntöihin. Pesäpallo oli suomalaisten peli koska vain he osasivat pelata sitä. 1980-luvulla Köpingin poikajoukkue pelasi pesäpallon MM-kisoissa Helsingissä. Joukkue oli itse asiassa sekajoukkue, mutta se pelasi miesten sarjassa. Köpingin avainhenkilö, Sandra, pelasi tässä joukkueessa ja kertoo seuraavassa joukkueen pelipaitojen väreistä ja niiden aiheuttamasta dramaattisesta tilanteesta.

► Palautekeskustelu, kesäkuu 2000

Sandra: *Mut sillon ko ne oli, niillä oli MM-kisat pesäpallo tuolla Suomessa, niin me tultiin niinko Ruotsista. Se tuntu vähän oudolta, et ne oli ruotsalaiset niinkö, et ne Ruotsin ristit oli näin, niinkö et ne oli Ruotsista vaikka ne pelas pesäpalloa. Et se tuntu aika oudolta.*

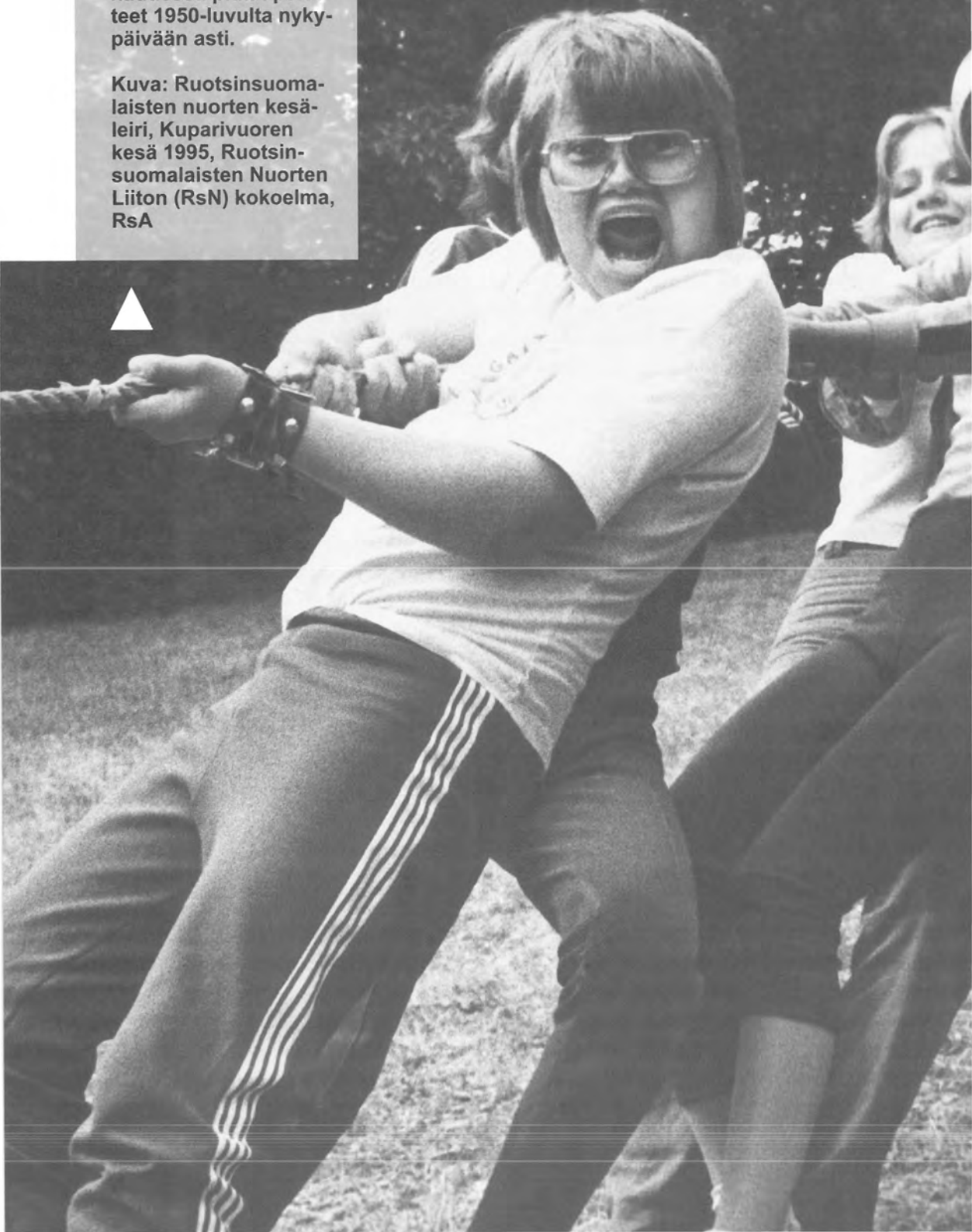
Lotta: *Kuka sen päätti, et niitten pitää olla Ruotsin väreissä?*

Sandra: *Kyllähän se oli päätetty, et ne pitää olla. Et silloin ensimmäisen kerran oli Ruotsin värit, mut nyt viimeks niillä oli siniset ja valkoset vaatteet. Mut ne oll kummiski Ruotsista. Mut ei täällä enää montaa paikkaa, missä pelataan pesäpalloa. Se on niinkö ihan menny pois. mmm. Sehän on niin ku Suomen, pesäpallo kuuluu Suomeen.*

Pesäpallon MM-kisoissa joukkueiden tuli pelata kotimaansa kansallisissa väreissä. Toisin sanoen Köpingin joukkueen oletettiin pelaavan sinikeltaisissa pelivaatteissa. Sinikeltaisuus oli pelaajien mielestä ymmärrettävästi vähintäänkin erikoinen väri pelivaatteille, koska pesäpallo oli nimenomaan täydellisen suomalaista, ja se erotti heidät ruotsalaisista. Ruotsissa he olivat aina pelanneet sinivalkoisissa asuissa, ja sinikeltaisissa pelaamisesta meinasi tulla este kisoihin osallistumiselle. Myöhemmin pidetyissä kisoissa ruotsinsuomalaiset ovat sitten pelanneet sinivalkoisissa vaatteissa. Vaikka aktiivinen pesäpallouseuratoiminta lopahtikin

Leirikouluilla on ruotsinsuomalaisten keskuudessa pitkät perinteet 1950-luvulta nykypäivään asti.

Kuva: Ruotsinsuomalaisten nuorten kesäleiri, Kuparivuoren kesä 1995, Ruotsinsuomalaisten Nuorten Liiton (RsN) kokoelma, RsA

1980-luvun loppupuolella, pesäpallo on edelleen monille jotain hyvin suomalaista, ja pesäpallosta puhuttiin aina lempeästi, jopa kaihoisesti.

Suomen kieli: tunteen kieli, toiminnan kieli vai jotain muuta?

Haastatteluissa suomen kielen merkitys suomalaisuudelle oli selkeä ja laaja. Suomen kielellä oli vahva rooli suomalaisuuden rakentajana avainhenkilöiden arjessa. Kieli oli poikkeuksetta yksi ensimmäisistä asioista, jonka haastateltavat mainitsivat, kun pyysin heitä kertomaan mitä suomalaisuus Ruotsissa on. Useimmat olivat sitä mieltä, että suomen kieli oli suomalaisen identiteetin tärkein tunnus Ruotsissa. Ilman suomen kieltä ei siis ole suomalaisiakaan. Jopa ne, jotka eivät puhuneet suomea, antoivat suomen kielelle erikoisaseman minäkuvan rakentajana. Kieli ja kielenkäyttö ovat henkilökohtaisia ja herkkiä mutta myös poliittisesti latautuneita aiheita. Suomalaisuus Ruotsissa liitetään vahvasti nimenomaan kielikysymykseen.

Ajatuksia kielestä ja kielenkäytöstä kutsutaan kielitietoisuudeksi. Sitä voidaan lähestyä monella eri tavalla, ja kielen tutkija Harri Mantila (2002) kuvaa kielitietoisuutta asteittain kasvavaksi tietoisuuden tilaksi. Hän jakaa kielitietoisuuden neljään tasoon: Alimmalla tasolla kieli mielletään joko ”hyväksi” tai ”huonoksi”, tällä tasolla voidaan liikkua esimerkiksi kielitaidosta puhuttaessa. Seuraavalla tasolla kieli nahdaan välittäjänä ja sillä on kommunikatiivinen merkitys; sen avulla välitetään tietoa ihmiseltä toiselle. Kolmannella tasolla erotetaan äidin-kieli muista, vieraista kielistä. Neljännellä tasolla kielen ajatellaan määräävän ihmisen persoonaa ja identiteettiä, määrittelevän sen miten näemme maailman ja miten ajattelemme. Kielistä ja kielenkäytöstä puhuttiin haastatteluissa monella erilaisella tavalla, ja haastattelumateriaalistani löytyisi toki esimerkkejä jokaiselle Mantilan kielitietoisuuden tasolle.

Käsittääkseni kielitietoisuus ei välttämättä etene matalasta kielitietoisuudesta korkeammille tasoille, vaan kielellä on erilaisia merkityksiä eri elämäntilanteissa ja eri ihmisten kanssa toimiessamme. Aineistoni perusteella toteankin, että haastateltavien käyttämällä kielillä oli hyvin erilaisia toimintoja heidän arjessaan. Joskus suomi oli se ainoa oikea ja sopiva kieli, kun taas jossain toisessa tilanteessa se saattoi tuntua aivan väärältä. Kielenkäyttö on poikkeuksetta sidoksissa sosiaaliseen tilanteeseen, ympärilläme oleviin ihmisiin ja asioihin, joita haluamme tehdä kielen avulla. Useimmiten emme toki ajattele puhumaamme kieltä näin tarkasti, vaan puhumme sen enempää asiaa pohtimatta. Kaksikieliset lukijat ovat varmasti joskus itsekkin panneet merkille, että tietyn kielen puhuminen tuntuu toisinaan paremmalta kuin toisen, vaikei kyse olisi kielitaidon tasosta.

Kun tutkimukseni avainhenkilöt puhuivat kielestä ja erityisesti suomen kielestä he antoivat kielelle usein sekä toiminnallisia että tunteeseen liittyviä merkityksiä. Toiminnallisella merkityksellä tarkoitan sitä, miten kielestä puhuttiin "hyödyllisenä", "turhana" tai "välttämättömänä". Avainhenkilöt puhuivat kielistä ikään kuin työkaluina, joiden avulla asioita tehdään ja välitetään tietoa ihmiseltä toiselle. Arkipäivän tasolla tämä tarkoittaa sitä, että suomen taito mahdollistaa kanssakäymisen muiden suomenkielisten kanssa. Suomea taitavat haastateltavat puhuivat kieltä lähes poikkeuksetta vain perheen ja sukulaisten kanssa. Kaikilla avainhenkilöillä oli suomenkielisiä sukulaisia Suomessa ja kaikkien haastateltavien mielestä suomen taito oli erittäin tärkeä osa yhteydenpitoa sukuun Suomessa. Myös niiden mielestä, jotka eivät osanneet suomea suomen taito oli tavallaan jopa suomalaisuuden vaatimus, ainakin suomalaisten mielestä. Sukuun on tietysti vaikeampaa pitää yhtyettä, jos yhteistä kieltä ei ole. Seuraavassa esimerkissä Madeleine kertoo "mykkyystään" suomenkielisten sukulaistensa kanssa.

► **Ensimmäinen haastattelu, joulukuu 2004**

Lotta: *Har finskan varit en del av ditt liv på något sätt?*

Madeleine: *Aldrig, någonsin, och nu är jag som sagt född i början..ee..1980, då var ju rådande språkforskningen ju, att man varnade för att,..ee..att, eller man avrådde från att lära barnen flera språk för barnen skulle då tappa känslan för att vad då var sitt modersmål och dom skulle blanda och bli förvirrade i bollen så där (skrattar) [Lotta skrattar] så då var det tyskan och finskan som jag förlorade [Lotta: mm] och där känner jag att jag har ganska mycket släkt kvar i Finland, eller hade i alla fall när jag var liten, jag har ju aldrig kunna kommunicera med dom mer att jag har kunnat räkna till tio [Lotta:mm] och sagt "tack för pengarna" (skrattar) [Lotta och Felix skrattar] sådana här eller "tack"..och sådant här väldigt väsentliga (skrat i rösten) små fraser.*

Så att det har ju känts...jag har ju aldrig haft kontakt, jag har ju aldrig egentligen känt mina finska, som mina morfar, min morbror, min kusin. [Lotta: mm] Jag har ju aldrig kunnat sitta med dom ha ett samtal. Ehm. Men sedan var det ju min morfar var ju med i kriget eller både finska vinterkriget och andra världskriget. (otydligt) Han kunde ju tyska ett tag. Och det får man, det läste vi ju i skolan [Lotta: joo] att så att på de viset kunde vi ju prata lite, men finka språket har aldrig varit något större del av mit liv [Lotta: ää]

Lotta: *Onko suomi ollut sun elämässä jollain tavalla läsnä?*

Madeleine: *Ei. Mähän olen syntynyt ee..1980-luvulla ja silloinhan kielentutkimus varotteli, että..ee..tai siis, että kehoitettiin välttämään monen kielen opettamista lapsille. Uskottiin, että lapsilta katoais sellanen tunne omasta äidinkielestä ja että ne sekoittais kieliä ja sekoaisi jotenkin päästään (nauraa) [Lotta nauraa]. Niin siinä kävi sit silleen, että mä menetin sekä suomen että saksan. [Lotta: mm] ja musta tuntuu, mullahan on aika paljon sukua Suomessa, tai ainakin oli kun olin pienempi, niin mähän en ole koskaan voinu keskustella niiden kanssa. Osaan laskee kymmeneen ja sanoa "kiitos rahasta" (nauraa) [Lotta ja Felix nauravat]. Tai vaan "kiitos", että niin kun tosi tähdellisiä juttuja (naurua äänessä) pikku fraaseja.*

Se on niin kun aina tuntunut...ettei mulla ole koskaan ollu yhteyttä. Mähän en ole oikeestaan ikinä oppinut tuntemaan mun suomalaisia, niin kun äidin isää tai veljee tai mun serkuja. Mun ukkihan oli sodassa, talvisodassa ja toisessa maailman sodassa (epäselvää) sehän osasi vähän saksaa. Ja sitähan me luetaan tällä vähän koulussa. [Lotta: joo] Että sillä tavallahan me pystyttiin vähän juttelemaan. Mutta suomen kieli ole koskaan ollut missään isommassa roolissa mun elämässä [Lotta: ää]

Madeleinein vanhemmat seurasivat joko tietoisesti tai tiedostamattaan ruotsalaisen valtayhteisön antamia ohjeita lapsen kielenkehityksestä, eivätkä puhuneet äidinkieliään suomea ja saksaa, vaan kotikielenä oli aina ruotsi. Madeleine palasi haastattelun aikana usein ajatukseen siitä, että hän on kadottanut kaksi kieltä jo lapsuudessaan. Suomen ja saksan puuttuessa ei hän mielestään koskaan saanut "luonnollista yhteyttä" sukulaisiin Suomessa ja Saksassa. Ajatus kielikurssille menemisestä ei kiinnostanut Madeleinea. Hän järkeili, että koska kielen oppiminen kurssilla tapahtuisi opettajan avulla, eikä *luonnollisesti* hänen omien vanhempiensa kautta, kurssilla opitut kielet eivät voisi luoda samalla tavalla yhteyttä sukuun kuin vanhemmilta opittu kieli.

Myös Sofia, joka opiskeli suomea kielikursseilla yliopistossa osana tutkintoaan, mainitsi kielitaidon puutteen tuntuvan esteeltä hänen ja suomalaisten sukulaisien välillä. Tästä huolimatta hän oli kuitenkin aina ollut yhteydessä sukulaisiin Suomessa.

► *Palautekeskustelu, joulukuu 2006*

Lotta: *Hur går det egentligen när du är i Finland och träffar dina släktingar pratar du finska med dom, eller kan dom svenska?*

Sofia: *Nej, dom kan ingen svenska, så att det är finska som pratas, men oftast blir det ju så att när ja åker med mamma så låter jag henne prata (skrattar) dumt lite (skrattar) jag borde åka ensam så måste jag också prata (skrattar) [skrattar]*

Lotta: Miten se muuten menee kun sä olet Suomessa ja tapaat sukulaisia, niin puhutko sä suomea niiden kanssa vai osaako ne ruotsia?

Sofia: Ei ne osaa ruotsia eli suomea puhutaan. Mutta usein mitenhän se menee silleen että kun mä menen sinne äidin kanssa niin mä annan sen vaan puhua (nauraa) vähän hölmöä (nauraa) mun pitäis matkustaa sinne yksin niin olis pakko puhuakin (nauraa) [nauraa]

Sofia kertoi kaivanneensa suomen kielen osaamista ja puhumista niin paljon, että hankkiutui suomen kursseille yliopistossa. Hän ei kuitenkaan jatkanut opiskelua kahta lukukautta enempiä. Tavatessamme palautekeskustelun merkeissä kaksi vuotta ensimmäisen haastattelun jälkeen Sofia sanoi unohtaneensa paljon, ja myös päätös puhua äidin kanssa suomea oli lopahtanut alkuunsa. Hän oli kuitenkin tyytyväinen lukutaitoonsa ja kuullun ymmärtämiseen, toisin sanoen hänen reseptiivinen eli vastaanottava *kielitaitonsa* oli hyvä.

Toisinaan kirjallisuudessa puhutaan *passiivisesta kielitaidosta*, kun henkilö ymmärtää kieltä muttei puhu sitä. Termi on kuitenkin harhaanjohtava, koska ymmärtäminen on kaikkea muuta kuin passiivista toimintaa! Sofia kertoi hymyillen *"valloittaneensa takaisin"* kadottamansa suomen kielen ja oli asiasta ilmeisen onnellinen. Hän pohti palautekeskustelun aikana myös sitä, tunsiko hän itsensä jollain tavalla enemmän suomalaiseksi nyt, kun suomi taas kuului hänen kielivarastoonsa. Pitkään asiaa puntaroituaan Sofia totesi, ettei suomen taito ollut tuonut häntä lähemmäksi suomalaisia juuria tai saanut häntä tuntemaan itseään sen enempiä suomalaiseksi kuin aikaisemminkaan. Hän sanoi halunneensa oppia suomea uudelleen, koska asia alkoi tuntua tärkeältä 20 ikävuoden tienoilla. Sofian kokemus kertoo siitä, että itsensä suomalaiseksi tunteminen ei välttämättä ole yhteydessä suomen kieleen tai siihen, kuinka hyvin tai huonosti henkilö kokee osaavansa kieltä.

Suomen kieli, lapset ja perhe-elämä

Kymmenestä avainhenkilöstä kolmella oli haastatteluhetkellä lapsia. Marialla ja Katariinalla oli perhe ruotsinkielisen kumppanin kanssa ja perheet toimivat kaksikielisesti, ainakin joissain tilanteissa. Kummassakin perheessä puoliset puhuivat ruotsia keskenään ja kumpikin omaa äidinkieltään lapsille. Kummankin perheen lapset olivat haastatteluhetkellä pieniä ja heidän kaksikielisyytensä alkoi vasta hiljalleen näkyä ja kuulua. Pian perhe oli suomenkielinen ja puoliset olivat päättäneet puhua suomea kotikielensä jo ennen ensimmäisen lapsen syntymää.

Ruotsissa asuu nykyisin lähes 675 000 ihmistä, joilla on suomalainen tausta. Tähän lukuun lasketaan kolme sukupolvea. Suomalaistaustaisista suurin osa on nykyisin Ruotsissa syntyneitä. Kuvassa Lapista Köpingiin muuttanut Aapi Lohiniva ja lastenlapset Evelina ja Jonathan vuonna 1994.

Kuva: Aapi Lohinivan kokoelma, RsA.

Äitien haastatteluissa puhutaan paljon kaksikielisyydestä varmaan osittain siksi, että asia koskettaa heitä konkreettisesti joka päivä lasten kautta. Äidit painottivat sitä, miten tärkeä taito suomen kieli on perheen ja suvun yhteyksissä; jos lapset eivät puhu tai edes ymmärrä suomea, lämmintä yhteyttä isovanhempiin ja muuhun sukuun ei synny. Tämän voidaan ajatella kertovan siitä, että haastateltavien Ruotsissa asuvat vanhemmat eivät puhuisi niin hyvää ruotsia, että kommunikointi lastenlasten kanssa onnistuisi. Päätelmä on kuitenkin valtaosan kohdalla liioiteltu, jopa väärä sillä kyse on pikemminkin mieltymyksistä ja tärkeysjärjestyksestä. Vaikka isovanhemmilla olisi loistava ruotsin taito, ei ole mitenkään merkittävää haluta leperrellä lapselle omalla äidinkielellään.

Katariina kertoi äitinsä liikuttuneen kyyneliin kuullessaan tyttärensä päätöksestä puhua suomea ensimmäisen lapsen synnyttyä. "Äiti sanoi, että *'kiitos, kiitos että puhut suomea! Nyt mä voin sanoa suomeksi miten paljon mummi sua rakastaa!'*

Se oli ihan kyynelissä, niin onnellinen.” Kieleen liittyy jotain hyvin henkilökohtaista. Useimmille meistä äidinkielen yhdistyy voimakkaita tunteita ja muistoja, jotain sellaista, mikä tekee siitä korvaamattoman ainakin joissain tilanteissa. Uskallankin väittää, että yksittäisen kielen merkityksellä ei välttämättä ole suoraa yhteyttä siihen kuinka hyvin tai huonosti puhumme sitä. Pikemminkin se yhteys, joka kyseisellä kielellä on henkilöhistoriassamme määrää kielen paikan ja merkityksen elämässämme. Haastateltavat puhuivat paljon eri kielten merkityksestä ja käyttöalueista elämässään. Useimmille nämä kielet olivat suomi ja ruotsi, mutta haastateltavien joukossa oli toki niitäkin, joiden elämässä oli aktiivisesti mukana myös muita kieliä.

Seuraavassa Sanna pohtii suomen ja ruotsin keskinäisiä suhteita elämässään.

► *Ensimmäinen haastattelu, syyskuu 2005*

Sanna: *Et kyl mä luulen, et se ruotsi on kuitenkin vähän vahvempi kieli, mutta kauan aikaa siis oli suomi kuitenkin niin vahvasti mun tunnekieli että oli vaikeeta jos jossain suhteissa niin kun ilmaista sellasia läheisiä, herkkiä asioita ruotsiks että se tuntu teennäiseltä. Mutta nyt mä oon niin kun senkin joutunu oppimaan (nauraa) että sillai, kyllä sillä suomella oli niin ku sellanen asema niin ku, että se oli läheisempi kieli eri tilanteissa, mutta silti jos kattoo sanavarastoo ja luontevuutta ja tollasta nii kyl mä luule että ruotsi sillai varmaan on mun vahvempi kieli.*

Sanna erottaa toisistaan kaksi seikkaa. Hänellä on yksi kieli, jota hän sanoo *vahvaksi* kielekseen ja toinen kieli, jota hän kuutsuu tunnekielekseen. Hän mainitsi useita kertoja, että ruotsi on hänen vahvempi kielensä. Ruotsi on Sannalle se kieli, jonka sanavarasto on suurempi, jota on helpompi puhua ja jolla voi kommunikoida useammissa tilanteissa suomeen verrattuna. Hyvästä ruotsin taidosta huolimatta Sanna sanoo, että hänestä tuntui *teennäiseltä* puhua herkistä asioista ruotsiksi.

Vaikka käytänkin jakoa toiminnan ja tunteen kieliin, en tarkoita sitä, että kielet olisivat vastakohtaisia toisiinsa nähden. Sannan kielillä, suomella ja ruotsilla, oli kummallakin tärkeitä tehtäviä ja kielenkäytön alueita hänen elämässään. Monen avainhenkilön kielenkäytön alueet ovat osittain päällekkäisiä. Eikä näyttäisi olevan tarpeellista määrittää selkeitä rajoja alueiden ja kielten välille. Kielenkäytön mieltymykset ja alueet eivät ole pysyviä vaan muuttuvat ajan mittaan. Vaikka Sannan mielestä romanttisista tunteista puhuminen ruotsiksi tuntui teennäiseltä joitain vuosia sitten, tämä kielenkäytön alue muuttui ymmärrettävästi ruotsinkielisen elämänkumppanin myötä.

Palauttekeskustelussa Sandran kanssa päädyimme pohtimaan mitä äidinkieli itse asiassa tarkoittaa. Onko se kieli, jota opimme ensin vai kieli, jota puhumme

mieluiten? Kun Sandra sai puhtaaksikirjoittamani haastattelun luettavaksi, hänen huomionsa kiinnittyi tapaan, jolla käytimme äidinkieli-sanaa ensimmäisessä haastattelussa.

Seuraavassa Sandra haastaa ehdotukseni siitä, mitä termillä äidinkieli tarkoitetaan. Se on hyvä esimerkki myös siitä, että valitsemani haastatteluaineiston keruumenetelmä oli hyvä vaikkakin työläs. Jos olisimme tavanneet vain yhden kerran, tämänkaltaiset haastatteluhelmet olisivat jääneet keräämättä.

► ***Palautekeskustelu, kesäkuu 2002***

Lotta: *Minkä sä koet äidinkieleksi?*

Sandra: *Miten sen definioi? kuka sen niin kun päättää mikä se on?*

Lotta: *Jotkuthan sanoo, että se äidinkieli on se tunnekieli, se kieli jonka on oppinut ensin.*

Sandra: *Ei sen tarte olla se mä oon ihan erimieltä. Opinhan mäkin ensin suomea ja sitten vasta ruotsia ja nyt mä ajattelen ruotsiksi ja tunnekieli....mutta mä en edes tiedä tilanteita milloin mä suomeksi ajattelin (...) enkä mä osaa sanoa mikä on mun äidinkieli, vaikka opin sen suomen kielen ensin, ajattele, ekat viisi vuotta puhuin vaan suomea ja koulussa opin ruotsia. Ja koulut oon käyny kaikki ruotsiksi ja aikuistumisasiat kaikki ruotsiksi. Iltanteesta se riippuu. Jos niin ku vertaa suomen ja ruotsin kieltä niin aattele, kun sanoo että jag älskar dej ja minä rakastan sinua niin se on tosi rumasti sanottu suomeksi!*

Sannan ja Sandran ja muidenkin haastatteluaineistosta löytyvien samantapaisten ajatusten perusteella totean, että jonkun kielen hyvä taito ei välttämättä tee siitä mieluisempaa kuin se kieli, jota puhuja ei hallitse yhtä hyvin. Aikuistuminen ja yhteiskunnan jäseneksi kasvaminen tietyssä kieliympäristössä saattavat loppujen lopuksi tehdä myöhemmin opitusta kielestä merkityksellisemmän kuin ensin opitusta kielestä. Kielten tilannesidonaisuutta kuvaa hyvin se, miten haastateltavat pohtivat lausetta ”minä rakastan sinua”. Esimerkiksi Katariinan mielestä suomeksi lause oli kaikkein luonnollisin, eikä hän voisi kuvitella sanovansa lauseen sisältöä lapsilleen muuten kuin suomeksi. Sen sijaan hän ei voisi käyttää lausetta suomeksi ruotsalaiselle puolisolleen, vaikka tämä sen verran suomea toki ymmärtäisikin. Katariinan mielestä *minä rakastan sinua* ei tarkoittaisi siinä tilanteessa samaa kuin *jag älskar dej*. Monen muun haastateltavan mielestä *minä rakastan sinua* kuulostaa kamalalta verrattuna *jag älskar dej*-lauseeseen. Tällä on kaiketi yhteys siihen, millä kielellä lausetta on kuultu ja sanottu merkityksellisissä tilanteissa.

Samansuuntaisia pohdintoja suomen ja ruotsin kielenkäytön alueista ja merkityksestä löytyy myös Marja Ågrenin väitöskirjasta (2002).

Kaksikielisyudentutkija Aneta Pavlenko (2005) toteaa, että valtaosa hänen tekemiinsä tutkimuksiin osallistuneista kaksi- ja monikielisistä henkilöistä nimeää vahvimaksi ja tunnerikkaimmaksi kielekseen ensimmäisen kieltensä, ts. äidinkieltensä. Pavlenkon mukaan jotkut käyttävät tunnekieltään omille lapsilleen puhuessaan, toisia tunnekieli palvelee lähinnä kielteisten tunteiden tulkitsijana, esimerkiksi riitelytilanteessa. (Katso myös Piller 2002). Myös Pavlenkon haastateltavat käyttivät termejä ”keinotekoinen” ja ”luonteva” viitattaessaan äidinkieleensä ja myöhemmin oppimiinsa kieliin tunteista puhumisen kielenä. Kun kerromme esimerkiksi tunteista puhumisen jollain kielellä olevan ”keinotekoisempaa” kuin toisella, käyttämämme termit eivät välttämättä kerro mistään muusta kuin siitä, että monikielisuuden diskurssiin kuuluu kiinteästi ”luontevan” kielen erottaminen ”keinotekoisesta” kielestä. Tosin sanoen, käytössämme on ainoastaan tietynlaisia tapoja ja ilmaisuja puhua asioista.

Elämän suuret muutokset, kuten lapsen syntymä, voivat muuttaa vanhemman käsitystä kielen merkityksestä ja siitä, millaisessa roolissa kieli on arjessa. Pia kertoi, että vasta toisen lapsen synnyttyä hän tunsi itsensä ”kunnolla suomenkieliseksi äidiksi”. Ensimmäinen lapsi aiheutti vielä epävarmuutta siitä, ”missä ja kuinka kovaa” hänen pitäisi puhua suomea, eikä hän esimerkiksi rauhoitellut itkevää vauvaansa julkisilla paikoilla suomeksi. Pia kertoi olleensa ”ehkä vähän häpeissään tai nolona” suomenkielisyystään. Toisen lapsen syntyessä Piialla oli ympärillään laajempi suomenkielisten äitien verkosto ja hän päätti puhua lapsilleen vain suomea, ”missä vaan ja ihan tavallisella äänellä”. Hän kuvaili suomen olevan ainoa mahdollinen kieli hänen ja lasten välisessä kommunikaatiossa, koska ”*se kieli tulee mun sydämestä*”.

Avainhenkilöistäni vain kolmella oli lapsia, mutta muiden haastateltavien joukossa oli paljon perheellisiä henkilöitä. Kaikki haastattelemani suomenkieliset vanhemmat tosin toivoivat, että heidän lapsensa oppisivat ”edes ymmärtämään suomea”, mutta enimmäkseen perheissä ei kiinnitetty huomiota kieliasiaan ja suomi kuului perheen arkeen vain suomenkielisten isovanhempien kautta. Tosin kaikki suomenkieliset isovanhemmatkaan eivät puhuneet suomea lapsenlapsilleen. Yleisin syy suomen kielen katoamiselle perheessä oli kiire.

► *Mika, haastateltu toukokuussa 2002*

Lotta: Puhutsä, puhutsä suomee lapselles?

Mika: Kun ei siis vaan ehdi. Emmä kerkee, mut kylhän mun vanhemmat puhuu suomee tuolle ja kait se vähän ymmärtää.

Suomen kieli ja työelämä

Perhe, koti ja suomenkieliset sukulaiset Suomessa eivät ole kovin yllättävä teema keskustelussa suomenkielisyydestä Ruotsissa. Koti on yksityistä aluettamme ja monen haastateltavan mielestä suomi ja muut ”vieraat kielet” kuuluvat kodin seinien sisäpuolelle. Ulkopuolella, julkisella alueella, toimitaan ruotsiksi. Joillakin oli kuitenkin myönteisiä kokemuksia suomenkielisyydestä myös työelämässä kodin ulkopuolella. Seuraavassa Sandra kertoo suomenkielisyyden hyvistä puolistä työssään.

► Palautekeskustelu, kesäkuu 2002

Lotta: *Onko sulle ollu hyötyä niiku töissä tai, tai, tosta suomen kielen taidosta?*

Sandra: *Esimerkiksi, no töissä, joo, kun mä oon ollu nii tota potilaitten kanssa tekemisissä, niin ku mun entisessä työpaikassa, [niin] et mä oon kumminki suomalainen ihminen, ja jos niin ku huomaa, et joku ei nyt osaa ruotsii, et mä nään sen niin ku syntymäajasta ja nimestä, ja, eee, ja sit mä oon kääntäny kaiken suomenkielille. Sen huoma heti, jos otetaan näytteitä ja tällasia juttuja, nii sen huomaa, nii alkaa kauheesti tulla juttuja, kun ne muuten vaan makaa sängyssä ihan hiljaa eikä uskalla sanoa päivääkään [joo] ja tolleen. Ja sit ku niin ku vaihtaa suomenkielille, ja sanoo et mä osaan suomeeki, nii sit alkaa kieli käymään (nauraa)[nauraa]*

Sandra sanoo näkevänsä potilaan nimestä ja syntymäajasta, että kyseessä on suomalainen henkilö. Tulkitsen asian niin, että hän puhuu suomea töissä yleensä vanhemman sukupolven edustajien kanssa, jotka eivät muuten ”uskalla sanoa päivääkään”. Näille Sandran hoitamille potilaille näyttää olevan iloinen yllätys saada näytteiden ottajaksi suomenkielinen hoitaja.

Kukaan haastatteleistani henkilöistä ei ollut valinnut opintojansa ja ammatiaan sillä perusteella, että suomenkielisyydestä saattaisi olla ammatillista etua. Suurin osa sanoikin, ettei suomenkielisyydestä ole koskaan ollut hyötyä ammatillisessa mielessä. Moni kuitenkin mainitsi jonkun ”pikku työn”, jonka he olivat saaneet kielitaitonsa perusteella. Usein nämä keikkatyöt olivat ravintola-alan töitä, suomenkielisessä siivoja tiimissä työskentelyä tai hoitoalan töitä. Jotkut kertoivat työnantajien periaatteessa arvostavan kaksikielisyyttä ja suomenkielisyyttä, mutta kukaan ei ollut saanut enempää palkkaa kielitaitonsa perusteella. Kaksikielisyydessä muut kieliparit kuin ruotsi ja suomi vaikuttivat haastateltavien mielestä olevan arvostetumpia. Avainhenkilöt kertoivat Ruotsin yhteiskunnan suhtautuvan periaatteessa myönteisesti kaksikielisyyteen. Etenkin kieliparit

ruotsi-englanti ja ruotsi-ranska mainittiin erityisen arvostetuiksi. Ruotsi-suomi kielipariin suhtauduttiin avainhenkilöiden mukaan neutraalisti. Suomen kielellä Ruotsissa ei näyttäisi olevan samanlaista asemaa kuin englannilla ja ranskalla.

Joskus suomen puhuminen saattoi aiheuttaa jopa varsin kielteisiä reaktioita. Sanna ja Katariina kertoivat suomenkielisyytensä aiheuttaneen ristiriitoja työpaikalla tai työtehtävissä. Katariina oli töissä huoltoaseman myymälässä ja hänen esimiehensä kielsi suomen puhumisen työaikana asiakkaiden kanssa. Oli kuulemma tullut valituksia. Esimiehen mielestä oli epäkohteliasta puhua muuta kuin ruotsia, koska muut liikkeessä olevat eivät ymmärrä. Myös muut haastateltavat kertoivat tämän perustelun olevan yleisin syy siihen, miksi suomea ei saisi puhua julkisesti. Katariina kertoi loukkaantuneensa esimiehensä kiellosta, mutta jatkoi suomen puhumista suomenkielisten asiakkaiden kanssa. Tosin keskustelut käytiin nyt kuiskaamalla. Esimiehen asenne muuttui kuitenkin täysin kun Västeråssissa pidettiin suuri autotapahtuma *Power Meet*, johon osallistui myös paljon suomalaisia rekkakuskeja. Yhtäkkiä Katariinan suomen taito olikin mahtavan hyvä asia, ja esimies kehotti häntä puhumaan suomea ja olemaan erityisen ystävällinen suomalaisille rekkakuskeille. Katariina suostui toki puhumaan suomea rekkojansa tankkaaville suomalaisille, mutta päätti puhua ääneen suomea asiakkailleen myös *Power Meet* -viikonlopun jälkeen.

Sanna kertoi varsin epämiellyttävästä kokemuksesta, joka liittyi suomen kielen puhumiseen töissä. Yliopisto-opintojensa lopulla Sanna työskenteli pyörätuolia käyttävän naisen henkilökohtaisena avustajana ja seuraavan esimerkin tapahtumat sattuivat taksissa matkalla fysioterapiaan.

► *Ensimmäinen haastattelu, syyskuu 2005*

Sanna: Niin se näki sen kuljettajan niin se meni et ihan et "apua toi on se kuljettaja joka on rasisti" ja sit mä ajattelin, et katotaan. Nii sit se sanoo, siis me puhuttii suomea ja noi, ja oli vähän jännittyny tunnelma ja noin nii se sit vaan sano et "ykski sana suomea vielä" se kuljettaja et "mä jätän teiät tähän niin kun tähän paikkaa". Ja mä ajattelin, et sellassa tilanteessa ollu jotenkin jotenkin vähän tietoinen tai jotain, enkä ois ottanu sitä... se oli ihan hirvee tunne, se oli niin ku sellanen tunne, et hei sä inhoot mua jostain syystä mihin mä en itte voi vaikuttaa, en mä voi sille mitään että mulla on tällänen tausta. Et se oli mulle sellanen oikeesti herätyskello, et tältä ihmiseltä tuntuu jos joku inhoo ja se oli oikeesti sellanen inhon tunne. Ja sit me oltiin ihan hiljaa koko se matka.

Sannalle suomen puhuminen johti siis nöyryyttävään ja pelottavaan tilanteeseen. Hän kuvailee taksikuskin inhonneen heitä sellaisesta syystä "mihin mä en itte voi vaikuttaa". Taksikuskin käytös on pöyristyttävä esimerkki siitä, miten viha-

Göteborgin osuustoiminnallisen koulun alkutaipaleelta vuonna 1992. Kuva: Pirkko Ailovuon ko-koelma, Rsa.

mielisiä reaktioita niinkin arkipäiväinen asia kuin kieli saattaa aiheuttaa. Sanna jatkoi pohtimalla sitä, millaista kohtelua he olisivat saaneet siinä tapauksessa, että olisivatkin sattuneet puhumaan ruotsia, jota kumpainenkin puhui hyvin. Palaan tähän aiheeseen seuraavassa luvussa, jossa käsittelem erilaisuus-teemaa ja suomalaisten ”näkyttömyyttä”.

Onko suomen taito välttämätön suomalaisuudelle Ruotsissa?

Kysymystä siitä, onko kielitaito välttämätön osa etnistä identiteettiä, pohdittiin kaikkien avainhenkilöiden haastatteluissa. Yleistäen voidaan sanoa, että kieli on varsin merkittävä osa ihmisten toimintaa ja sosiaalista kanssakäymistä. Kieli on selkeästi yksi merkittävimmistä kommunikaationvälineistä ihmisten kesken. Kuten Sannan taksikuski-esimerkki kertoo, kielellä voi joskus olla huikea vaikutus siihen, miltä meistä tuntuu ihmisinä ja millaisena muut meidät kokevat. Kulttuurintutkija Gumpezin (1992) mielestä etninen identiteetti ja kieli ovat tiiviisti kytköksissä toisiinsa. Kun ryhdyin tekemään tätä tutkimusta, yhtenä tärkeänä tutkimuskysymyksenä oli suomenkielisyyden merkitys suomalaisuudelle Ruotsissa. Muotoilin kysymykseni esimerkiksi näin: ”Jos joku on mielestään

suomalainen Ruotsissa, niin tulisiko hänen osata suomea?” tai ”Millä tavalla suomenkielisyys liittyy suomalaisuuteen täällä Ruotsissa?”. Tällä tavalla tehdyt kysymykset olettavat alusta alkaen, että suomenkielisyys kuuluu suomalaisuuteen ja on osa suomalaista identiteettiä. Jotkut haastateltavat tarttuivat kysymyksen muotoiluun ja näistä aloituksista syntyikin kiinnostavia pohdintoja kielen merkityksestä. Seuraavassa Suvi pohtii vaatimusta olla suomenkielinen ollakseen suomalainen Ruotsissa.

► **Suvi, syntynyt 1982. Haastattelu Tukholmassa, lokakuussa 2004.**

Lotta: *Mut onks se silleen, että suomalaisuus on sitä kieltä sulle sitten?*

Suvi: *Mutku ei sen tarvii edes olla, meillä on RSN:ssä paljon jäseniä jotka ei välttämättä osaa edes kunnolla suomee, tai ei nyt paljoo, mutta muutama, että ei se voi olla siitä kielestä kiinni mä luulen, että se on enemmän että sitä on mikskä olonsa tuntee enemmän. Jos mä tunnen itteni jostain ihmeen syystä kanadalaiseksi nii kai mä sitten voin olla kanadalainen (nauraa) ei nyt ihan tietty älyttömyyksiin voi mennä, mutta että...jos molemmat vanhemmat on suomalaisia, mutta puhuu vaan ruotsia mutta kuitenkin tuntee ittensä suomalaiseks niin kai ne sitten on suomalaisia, ei se pelkästään siitä kielestä voi riippua, et en mä ihan niinkään sanois.*

Lotta: *Elikkä sitten sä et liity ihan siihenkään leiriin jotka sanoo että suomalaisuus Ruotsissa kuolee jos se kieli häviää?*

Suvi: *No itse asiassa liityn vähän kuitenkin, kyl mä luulen et se...ee...kyl mä luulen et se aika paljon kuolee siihen koska mitä muuta on sit jäljellä. Ku ei meil oo mitään sellasia ihme ei meil oo mitään...no kansantanssia (nauraa) ei oo mitään traditioita...tai siis erilaisia traditioita ku ruotsalaisilla.*

Suvi ottaa haastatteluesimerkissä esille monta, lähes kaikissa haastatteluissa toistuvaa kielen ja identiteetin kannalta tärkeää teemaa. Hän aloittaa kuvailemalla suomalaisuutta joksikin muuksi kuin kieleksi: suomalaisuus siirtyy lapsiin vanhempien kautta ”veren perimänä”. Tämä on voimakas haastatteluissa esiintyvä teema suomalaisuuden määrittelyissä. Suvi jatkaa, että kieli ei loppuen lopuksi voi olla kovin tärkeä suomalaisuuden ominaisuus koska Ruotsinsuomalaisten Nuorten Liitossa (RSN) on hänen mukaansa paljon jäseniä, jotka eivät osaa suomea. Kun sitten tiivistän seuraavassa kysymyksessäni Suvin ajatuksia, hän muuttaa mieltään. Asiaa hieman pohdittuaan hän toteaaakin, että suomalaisuus taitaa sittenkin olla sama asia kuin kieli. Koska ”ei meillä ole mitään muutakaan”. Haastattelumateriaalista löytyy useita tämäläisiä ajatuksia. Monet kyseenalaistavat ajatuksen,

että suomalaisuus muodostuu suomen kielen ympärille. Näyttää olevan vaikea löytää vastausta siihen kysymykseen, mitä suomalaisuus sitten onkaan, jos se ei ole kieltä. Ongelma ei ole keskeinen vain tämän tutkimuksen kannalta vaan se on ennen kaikkea aito ongelma monien Ruotsissa asuvien suomalaistaustaisten elämässä. Suomen kieli on niin voimakas ja selkeä suomalaisuuden tunnus ja merkittävä Ruotsissa, että näyttää olevan vaikea löytää yhtä voimakkaita tunnuspiirteitä. Seuraavassa Emma pohdiskelee samaa ongelmaa.

► *Ensimmäinen haastattelu, lokakuu 2005*

Lotta: *Miten isossa roolissa susta suomenkieli on? Tässä suomalaisessa olemisessä täällä?*

Emma: *Tosi iso. Koska se on niin erilainen- jos vertaa johonkin norjaan tai tanskaan, niin se on niin paljon helpompi ulkonäöllisesti ja kielellisesti sulautua yhteen muun maalaiset, taas tulee tää muunmaalaiset (nauraa) tummaihoiset, jotka ei siis oo alkuperäisinä jos kattoo prototyypinä ruotsalaisten näkösiä, niin ehkä se on se ulkonäkö joka sitten yhdistää, että helpommin sitten näkee heti ja meillä on sitten se kieli. Mä luulen että se on sen takia niin iso.*

Lotta: *Voisko tämmönen visio niin kun tapahtua että jonkun näkönen suomalaisuus täällä säilyy vaikkei sitä suomee enää puhuttais?*

Emma: *Mä en usko. Mä oon miettiny tota aika paljon, että säilyiskö, mutta siitä tulis enmmän sitten niin kun joku Amerikka, että mä tuun Italiasta ja mä en puhu yhtään italiaa, että mun isä tuli sieltä joskus...mä en tiedä..mä tiedän että kaikki on silleen tosi ylpeitä siitä, mutta musta tuntuu, että suomalaisten ylpeys on tosi erilasta kun ruotsalaisten, silleen historian takia. Ruotsissahan on rumaa olla ruotsinlippu silloin oot nasisti, ja Suomessahan se on hieno juttu kun Suomi on itsenäistynyt ja tolee.*

Emma puhuu yllä olevassa esimerkissä Ruotsissa asuvien ihmisryhmien tunnusmerkeistä ja toteaa, että suomalaisia ei erota ruotsalaisista mitkään ulkoiset seikat. Kieli on ainoa asia, joka erottaa hänen mukaansa suomalaiset omaksi ryhmäkseen Ruotsissa. Emma nauraa mainitessaan, että suomalaiset, norjalaiset ja tanskalaiset näyttävät "alkuperäisiltä ruotsalaisilta", "tummaihoiset puolestaan eivät. Hän toteaaakin tämänkaltaisten ryhmittelyjen liittyvän kansallisiin stereotyyppioihin. Emma opiskeli antropologiaa ja oli tietoinen postmoderneista teorioista, joiden mukaan rakennamme minäkuvaamme (toisin sanoen, identiteettiämme) etsimällä eroja ja vastakohtia, ja arvottamalla niitä. Tämän logiikan mukaan tummaihoisten ihmisten ei-ruotsalaisuus perustuu ulkonäköön. Suomalaiselle

kieli on vastaavassa asemassa erilaisuuden tunnuksena. Erojen etsiminen on keskeisessä osassa suomalaisuuden määrittelemisen prosessia. Palaan tähänkin teemaan seuraavassa luvussa.

Kaksikielisyydestä

Kahdeksan kymmenestä avainhenkilöstäni kuvaili itseään (ainakin) kaksikieliseksi. Kaikki puhuivat sujuvaa ruotsia ja seitsemän kymmenestä määritteli puhuvansa hyvää suomea. Sofialla oli hyvät suomen ymmärtämisen taidot. Madeleine ja Felix eivät puhuneet suomea lainkaan. Kun koemme puhuvamme ja ymmärtävämme kahta kieltä tai useita kieliä sujuvasti, voidaan ajatella, että eri kielellä on arjessa eri tehtäviä.

Ehkäpä teemme töitä pääasiassa yhdellä kielellä ja puhumme toista kieltä puoliosomme kanssa, kenties kolmatta kieltä lapsillemme. Tätä ajatusrataa seurattessamme päädyimme helposti siihen tulokseen, että kieliin liittyy erilaisia rooleja ja identiteettejä. Tämä onkin monien kielentutkijoiden ennako-oletus ja myös omani tähän tutkimukseen ryhtyessäni.

Charlotte Burck (2004) tutki kaksikielisessä ympäristössä kasvamista ja kertoo kirjassaan useiden vähemmistökieltä puhuvassa perheessä kasvaneiden haastateltavien puhuvan ”kahdesta maailmasta”. Yhdessä maailmassa eli kotona puhuttiin kotikieltä, äidinkieltä ja toisessa maailmassa valtakieltä. Maailmoja erotti tosistaan kieli. Hänen mukaansa vähemmistökielen puhuminen oli usein kielteisellä tavalla merkittävä ero valtakielen puhujiin nähden, ja vähemmistökieli koettiin usein ongelmallisena, jopa esteenä hyväksytyksi tulemiselle. Kaksikieliset kertoivat myös poikkeuksetta kokevansa olevansa eri henkilöitä riippuen käyttämästään kielestä.

Tähän tutkimukseen osallistuneet henkilöt eivät maininneet kertaakaan kahden maailman ajatusta, tai sitä, että he kokisivat olevansa eri persoonia kielestä riippuen. Kun kyselin erityisesti tästä aiheesta, en saanut juurikaan muita vastauksia kuin olankohautuksia. Suomenkielisessä kodissa kasvamista ei pidetty millään tavalla ongelmallisena, eikä asiaan liitetty kielteisiä sisältöjä lapsuusajan jälkeen. Pia kertoi tuntemastaan surusta, kun joutui ruotsinkieliseen hoitopaikkaan kesäisin eikä osannut lainkaan ruotsia. Aki-Petteri muisti halunneensa pelata jalkapalloa ruotsinkielisten lasten kanssa, muttei uskaltanut mukaan koska puhui vain suomea. On hyvinkin mahdollista, että haastateltavat kokivat kieliin liittyvää kaksois-persoonallisuutta, mutteivät halunneet puhua asiasta kanssani. Voi olla, että haastattelutekniikkani ei ollut paras mahdollinen tällaisten asioiden pohtimiseen.

Burck, jonka tutkimuksista kerroin edellä, on ammatiltaan psykoterapeutti ja erittäin kokenut haastattelija. Psykoterapian eräänä ajatuksena on auttaa henkilöä

löytämään uusia tapoja ajatella ja pukea tuntemuksia sanoiksi uudella tavalla. Pidän itseäni empaattisena ja kohtuullisen hyvänä haastattelijana, mutta minulla ei ole juurikaan muuta haastattelukokemusta kuin väitöskirjatutkimukseen liittyvät haastattelut. Haastateltavani olisivatkin kenties puhuneet kielisidonnaisesta kaksois-identiteetistä, jos heitä olisi haastateltu psykoterapian keinoin. On pohtimisen arvoista, millaisin keinoin haastatteluja tehdään ja kuinka selkeitä tuloksia tutkija asettaa tutkimukselleen ennen haastattelujen tekemistä. Läntinen maailma mieltää kaksikielisyyden edelleen lähinnä ongelmaksi ja rikkoutuneen minäkuvan aiheuttajaksi. Ehkä onkin haasteellisempaa hyväksyä se, että haastateltavat kertovat jotain muuta kuin sitä, mitä me tutkijat kentälle lähtiessämme kuvittelemme tai oletamme.

Avainhenkilöideni kaksikielinen elämä näyttäytyi minulle haastatteluissa rikkautena. Kukaan ei puhunut kaksikielisyydestä ongelmana tai erilaisten identiteettien tuottajana. Haastateltavat puhuivat kaksikielisyydestä pikemminkin *mahdollisuutena*. Suomen kielen käyttäminen oli heille vapaaehtoinen ja iloinen asia, ja kuului heidän elämäänsä. Haastateltavien suhtautuminen kaksikielisyyteen ja suomalaisuuteen kertoo uutta tarinaa Ruotsista ja siellä asuvista, monenlaisista ihmisistä. Näyttää siltä, että keskustelu on siirtymässä pois toisensa poissulkevasta asetelmasta, jossa asteikon yhdessä päässä on ruotsalaisuus ja toisessa ei-ruotsalaisuus. Henkilö ei näin ollen voisi olla sekä ruotsalainen että ei-ruotsalainen. Pikemminkin, ainakin tähän haastatteluun osallistuneille identiteetit näyttäytyivät moninaisina. Enää ei liikutakaan joko-tai-asetelmassa vaan pikemminkin sekä-että -asetelmassa. Haastateltavat eivät kokeneet tarvetta (tai eivät ainakaan kertoneet siitä haastattelussa) valita vain ruotsinkielisyyttä tai suomenkielisyyttä, vaan puhuivat itsestään vapaina valitsemaan tilanteen ja seuran mukaan hyvältä tuntuvaa kieltä.

Jos avainhenkilöt mainitsivat lainkaan suomenkielisyyteen ja ruotsinkielisyyteen liittyviä ongelmallisia hetkiä, liittyivät nämä hetket sanavarastoon ja kokemukseen kielitaidon puutteellisuudesta. Seuraavassa Emma kertoo sanavarastoon liittyvästä ongelmasta.

► *Ensimmäinen haastattelu, lokakuu 2005*

Emma: Mä huomaan, että kanssa tietyt sanat, mä en koskaan käy kalassa Ruotsissa vaan Suomessa niin mä mietin sitten että mikäs se siima tai kuva tai uistin nyt sit onkaan ruotsiksi ta uistin tai kuva ja rupeen selittää // kauheesti.

Lotta: // Se pieni pala (nauraa)

Emma: *Ja se tulee tosi noloksi kun ei tiedäkään tietyt sanavarastot, juttuja täytyy miettiä että var är det nu igen. Tai toisin päin sitten ku kirjotan koulujuttuja vaan ruotsiksi [niin] tai jotain. Tai yhteiskunnan, mitä kuuluu uutisissa, just mutta ei ite välttämättä käytä hirveesti, nii ne taas on sitte ruotsiksi, huomaa että osaa kaikki nää termit.*

Emma puhuu kaksikielisiä varsin yleisestä koskettavasta asiasta. Tietyt sanat, termit ja fraasit kuuluvat tiettyihin yhteyksiin. Tässä esimerkissä on kyse suomenkielisestä ja ruotsinkielisestä kalastussanastosta. Emma käy kalassa vain suomeksi, eikä ole lainkaan merkkillistä, ettei hän tiedä sanojen ruotsinkielisiä vastineita. Eräs toinen haastateltava kertoi puhuneensa suomea seitsemänvuotiaaksi asti ja sen jälkeen ainoastaan ruotsia. Hän sanoi olevansa ”hidas ja tyhmä” suomenkielisessä seurassa, koska ei omien sanojensa mukaan ymmärrä kuin murto-osan vitseistä ja nopeasti etenevästä keskustelusta. Jokainen, joka on ollut lomamatkaa pidemmän ajan vieraassa kieliympäristössä, on varmaan kokenut olevansa ”ei oma itsensä” tai jopa ”hidas ja tyhmä”. Yksinkertaistenkin asioiden selvittäminen vaatii tällöin ponnistelua. Mielestäni on kuitenkin liioittelua vetää tästä sellaisia johtopäätöksiä, että kieli yksin luo identiteettiämme.

Vanhempien näkemyksiä kaksikielisyyden oppimisesta

Ne avainhenkilöt, joilla oli suomenkielinen lapsuus, muistelivat aikaa ennen kouluikää pääasiassa myönteisessä valossa. Vain parilla oli surullisia kokemuksia tilanteista, joissa he kokivat turvattomuutta. Kuten alussa mainitsin, haastattelin myös suuren joukon koehenkilöitteni vanhempia saadakseni tuntuman ensimmäisen sukupolven maailmaan. Toivoin myös vanhempien tarinoiden auttavan heidän lastensa haastattelujen ymmärtämistä. Vanhemmilla oli usein hieman toisenlaisia muistoja lastensa kaksikielisyyteen oppimisesta.

Seuraavassa eräs äiti kertoo seitsemänvuotiaan tyttärensä ensimmäisestä joulunalusajasta ruotsinkielisessä koulussa. Lucian-päivä oli lähestymässä ja lapset olivat Lucia-juhlaa varten harjoitelleet kaikille ruotsinkielisille ruotsalaisille tuttua *Staffan var en stalledräng*.

► Äiti, haastateltu Västeråsissa joulukuu 2004

Lotta: *Miten sun tytöillä muuten meni, ruotsinkielen oppiminen?*

Äiti: *Ollihan niitä, vaikeitakin, hassujakin tilanteita tyttöjen kanssa sen ruotsin kielen kanssa. Mä muista kerran kun X tuli koulusta intoa täynnä, että, että ”äiti hei mä oon oppinut*

Lucian vietto on ollut tärkeää myös ruotsinsuomalaisille lapsille. Kuva liittyy Göteborgin osuustoiminnallisen koulun alkuvaiheisiin 1990-luvun alussa. **Kuva: Pirkko Ailovuon kokoelma. RSA**

tälläsen uuden laulun" (nauraa) [nauraa], et (laulaa) Staffan satt på tallens gren nu tackar vi så gärna (nauraa) [nauraa]. Mulla ei ollut sydäntä sanoa sille, että ei se niin mene (nauraa) vaan että (laulaa) Staffan var en stalleträng vi tackom nu så gärna (nauraa). En mä tiedä, että koska se oppi, ei mulla ollut sydäntä sanoa.

Haastattelun äiti kertoo tyttärestään, joka koulusta kotiin tullessaan lauloi innoissaan Lucia -sävelmää hupaisan väärillä sanoilla. Äiti, joka oli asunut Ruotsissa jo vuosia ennen tyttären syntymää, osasi *Staffan var en stalleträng* - laulun sanat. Mutta hän hennonut pilata lapsensa iloa uudesta laulusta, vaikka tyttären versiossa Staffan istuu männyn oksalla eikä ollutkaan tallirenki, joka näkee Jeesuksen syntymästä kertovan tähden taivaalla. Kukaan toisen sukupolven haastateltavista ei kertonut vastaavia tarinoita. Voi tietysti olla, että edellä mainitun kaltaiset tapaukset säilyvät vanhempien muistoissa osana heidän lastensa kasvua, eivätkä ole itse lapselle merkittäviä.

Oletan kuitenkin, ettei suomenkielisessä perheessä kasvaminen ruotsalaisessa yhteiskunnassa ehkä aina ole ollut aivan niin yksinkertaista ja helppoa kuin mitä haastateltavat muistelivat. Jotkut vanhemmista kertoivat hyvin avoimesti

seuranneensa lastensa painiskelua suomalaisen taustansa ja ruotsin kielen oppimisen kanssa. Toiset kertoivat, miten he olivat huomanneet "muissa perheissä" ongelmia, kun suomenkielisyyden rinnalle tuli ruotsi lasten mennessä kouluun. Kielenoppimisen yhteydessä törmäsimme jälleen siihen ajatukseen, että ruotsiksi hoidetaan *tärkeät asiat* ja suomeksi kodin sisäiset, henkilökohtaiset asiat.

► **Palautekeskustelu, joulukuu 2004**

Pia: *Kyllä siinä mä haluan, että lapset oppii hoitamaan kaikki tärkeät asiat ruotsiksi, että siinä mulla tulee itellä vähän väärin suomalaisia vastaan, että kerta me Ruotsissa ollaan, niin kyllä tuollaset asiat pitäis ruotsiksi //hoitaa.*

Katariina: *//Ja just siis nää pankkiasiat ja sairaskassat ja nehän asiat osaa melkee vaan ruotsin kielellä.*

► **Ensimmäinen haastattelu, marraskuu 2004**

Lotta: *Miten sun vanhemmat muuten puhuu ruotsii?*

Katariina: *Kyllä ne ihan siis pärjää sillee, mut jos esimerkiksi tulee jotain tärkeempiä papereita kotiin tai pitää jotain vakuutusyhtiölle soittaa tai pankkii, vähän tämmöset tärkeemmät asiat nii sillo ne mielellään ottaa mut mukaan.*

Lotta: *Joo, sä oot ollut tulkkina niille sitte siellä.*

Katariina: *Mutta kyllä ne niiku ihan niiku sillee pärjää. Mutta senkin äiti ja isä on sanonu, että on ihanaa että puhut suomee lapsille. Koska tämä on tunnekieli, jos lapset ei osaa suomee nii äiti ja isän ois pitänyt jotenki ruotsin kielellä selostaa niille et kuinka paljon ne rakastaa ja tykkää ja ei se, ei sillo tuu sydämmestä.*

Katariina ja Pia puhuvat *tärkeistä asioista* kuten vakuutusyhtiössä tai pankissa asioimisesta ja siitä, miten vanhemmat ovat kiitollisia lastensa avusta tärkeiden asioiden hoidossa. Pia painottaa, miten tärkeää on osata ruotsia kunnolla koska *"me asutaan Ruotsissa"*. Vaikkei kukaan tässä esimerkissä sanokaan sitä suoraan, kuulostaa siltä, että keskustelussamme suomen kielellä nähtäisiin olevan vähemmän arvoa kuin ruotsilla. Mielestäni kiinnostavin kohta on Katariinan vastaus toteamukseeni siitä, että hän on ollut vanhemmilleen tulkkina. Katariina rikkoo

asetelmamme ”tärkeä vs. vähemmän tärkeä kieli” alkamalla puhua siitä, miten onnellisia hänen vanhempansa ovat Katariinan lasten suomenkielisyydestä, ”*tämä on tunnekieli*”. Pankissa asioiminen tai vakuutusyhtiön edustajan kanssa keskusteleminen eivät merkitse mitään sen rinnalla, miten merkittävä kieli suomi on Katariinan perheessä. Se, että voi kertoa rakastavansa ja välittävänsä jättää *tärkeät asiat* kauas taakseen. Näyttääkin siltä, että tunnekieltä ei ole edes mielekästä verrata *tärkeiden asioiden* kieleen.

Kun tarkastelemme kahta yllä olevaa esimerkkiä, voisimme kaikesti tehdä sen johtopäätöksen, että tutkimuksen avainhenkilöt eivät koe suomen kieltä riittävän arvokkaaksi tai tarpeeksi hyväksi kieleksi tärkeiden asioiden hoitamiseen. Olen kuitenkin sitä mieltä, että koska kukaan avainhenkilöistä, ei ainakaan haastatteluhetkellä, suunnitellut Suomeen muuttoa, on täysin realistista todeta, että on tarpeellista osata hoitaa arjen tärkeät asiat maan kielellä; jopa niissä osissa Mälariinlaaksoa, joissa olisikin mahdollista asioida esimerkiksi pankissa suomen kielellä.

Vastuu suomen kielen jatkumisesta

Kaikkien avainhenkilöiden mielestä kaksikielisyys, ja joillakin monikielisyys, oli luonnollinen ja tuotti iloa heidän elämässään. Useimmat heistä elivät kaksikielistä elämää ja olivat tietoisia siitä vaativasta työstä, jota kaksikielisuuden vaaliminen perheessä väistämättä tarkoittaa. Useimmille avainhenkilöille suomi kuului selkeästi kodin seinien sisäpuolelle, eikä suomenkielisyydellä ollut yhtymakohtia julkisen elämän alueelle. Suomenkielisuuden yksityinen luonne tuli esille kaikista selvimmin silloin, kun keskustelimme vuosina 2004 ja 2005 käynnissä olleesta Mälariinlaakson suomenkielisen hallintoalueen selvitysprojektista. Seuraavassa keskustelemme hallintoalueesta äitien kanssa ja mahdollisuudesta käyttää suomea valtion ja kuntien virastoissa asioidessa.

► *Palautekeskustelu, joulukuu 2004*

Lotta: *Miten se on teidän mielestä, onko se kodin vastuu enemmän vai yhteiskunnan vastuu, että tarjottas// suomenkieltä.*

Pia: *//Kyllä mä tykkään että se on kodin vastuu oikeestaan kaikista niikö jotenkin tuon kielihomman kanssa. Että siinä mulle tulee itelle niikö se, että pitääkö kaikki sitten olla suomeksi vaan koska me ollaan suomalaisia täällä kun täällä on niin paljon muunkin maalaisia, vaikka meitä on eniten [niin].*

Katariina: Niin ku X:ssa lukee pankin ovessa "avoinna" se on sellanen esimerkki. Seki alkaa menemään vähän liian pitkälle kun kuitenkin **Ruotsissa** ollaan [niin]. sehän, että mun mies, se ärsyttää sitä hirveesti, että miks suomen kielellä on X:ssä.

Lotta: Ai siis pankin ovessa suomeksi?

Katariina: Eikö siis ruotsiksi ja suomeksi ne niiku ajat, mutta sillohan pitäis olla englanniksiki [mm].

Lotta: No ketä varten se vois olla hyvä se, että vois suomenkielellä esim pankissa asioida tai?

Pia: Vanhemmalle polovelle.

Katariina: Mutta sekin, kuinka kauan on sitä polvee? Parikymmentä vuotta eteen päin. Sitten kyllä on poistunu, vai?

Pia: Niin varmaan, oikeestaan.

Katariina: Jotenkin tuntuu että antaa nyt näitten vuosien mennä, että ne kupsahtaa ja ihan oikeesti, että miks. Ollaanhan me tähänki asti niitä autettu nii eikö me voida auttaa se loppuki?

Pia: Nii kymmene, kaksikut vuotta eteenpäin.

Katariina: Nii, siitähän se lähtee pyörimään, kerran mehän ollaan kaksikielisiä, jotenkinhan se siitä. Se Englantihan ois enemmänkin... (lapsen itkua, lause keskeytyy ja aihe vaihtuu lapsen lohduttelun jälkeen).

Katariina kertoo, miten hänen miehensä siis ärsyyntyy suomenkielisestä aukioloajoista ilmoittavasta lapusta pankin ovessa. Hän ei suinkaan ole yksin kiukuinen: yllättävän monet, jopa suomenkieliset ihmiset, kertoivat ärsyyntyvänsä suomenkielisten pyrkimyksistä saada enemmän palveluja suomeksi Ruotsissa. Katariina ja Pia käyttävät termiä "mennä liian pitkälle" ja näyttävät olevan sitä mieltä, että suomenkielisiä palveluista ei tarvita. Molemmat puhuivat lapsilleen suomea ja olivat suomenkielisen päivähoidon ja peruskoulun kannattajia. Hoivaan ja peruskoulutukseen liittyvät alueet näyttäisivät olevan lähempänä yksityistä aluetta ja sopivan suomenkielisten palveluiden tarjoajiksi. Pankit ja vakuutusyhtiöt näyttävät sen sijaan edustavan ruotsalaista julkista aluetta, jossa toimitaan ainoastaan ruotsiksi. Kuulimme jälleen perustelun: koska asumme Ruotsissa, puhumme ruotsia.

Myös Marja Ågrenin (2006) väitöskirjatutkimukseen osallistuneet suomalais-taustaiset pitivät hyvää ruotsin taitoa ehdottomasti tärkeimpänä asiana. Joidenkin Ågrenin haastattelemien mielestä suomenkielinen tai osittain suomenkielinen peruskoulu vain haittasi sopeutumista ruotsalaiseen yhteiskuntaan. Mutta yllättävää kyllä he sanoivat olevansa valmiita laittamaan tulevaisuudessa lapsensa englanninkieliseen kouluun. Ristiriita vieraskielisen opetuksen ja yhteiskuntaan sopeutumisen välillä on ilmeinen ja kertoo paljon siitä, miten yhteiskunta arvostaa eri kieliä. Englanninkielisen peruskoulun ei katsota aiheuttavan sopeutumisongelmia, mutta suomenkielisestä koulutaipaleesta olisi sen sijaan haittaa. Englannin kieli Pohjoismaissa näyttää kadottaneen "vieraan" kielen asemansa ja sitä arvostetaan aivan toisella tavalla kuin muita kieliä. Toki englantia puhutaan ja käytetään maailman mittakaavassa huomattavasti enemmän kuin suomea. Esimerkkini tehtävänä onkin näyttää, miten suomi ja Englanti saavat kovin erilaisia arvoituksia. Siinä missä suomi ja moni muukin kieli nähdään ongelmana, Englanti mielletään tavoittelemisen arvoiseksi.

“Saada kieli ilmaiseksi”

Kahden kielen osaamisesta puhuttiin aina myönteisesti. Monet avainhenkilöt sanoivat saaneensa suomen kielen "ilmaiseksi" ja jatkoivat, että on heidän velvollisuutensa antaa kieli lapsilleen. Seuraavassa Sandra pohtii tulevien lastensa kielikysymystä ja suomenkielisyyden jatkumoa.

► *Palautekeskustelu, kesäkuu 2002*

Lotta: *Joo, miten tosta suomalaisuudesta, mitä se merkitsee, tai mistä se suomalaisuus koostuu. Pystytkö erittelemään?*

Sandra: *Että mitä se on? [niin] Mä en, niin, no iän myötä se tulee, että se on niin kuin rikkautena, että mä huomasin, että mulla on kaksi kotimaata. Mä hei, mulla on Suomi ja Ruotsi. Monilla ihmisillä niillä on vain se yksi maa. Mut mulla on kaksi [mm] jotka mä niin ku koen mun omaksi [ja kaks kieltä, siis onhan sekin] niin niin. Niin et mä olen saanut sen ilman edestä. Kaks kieltä ihan ilman eestä, siis enimmäkseen ihmisillä on siis vaan yks kieli [niin] et tää on niin ku bonusta, aivan taatusti (...)*

Lotta: *Jos sä oisit Ruotsissa kun sulla on lapsia, jos sulla joskus on lapsia [lapsia]joo, niin aiotko huolehtia ne suomenkieliseen kouluun// tai*

Sandra: *//en, ei, siis se on siis nykyaikana täällä liian vaikeeta [mm] et mä luulen et täällä ei paljoo oo suomalaisia kouluja ollenkaan. Et niin ku 70-luvulla, silloin oli ja, 80-luvun*

Ruotsissa on kahdeksan vapaakoulua seitsemällä eri paikkakunnalla: Eskilstunassa, Tukholmassa, Göteborgissa, Botkyrkassa, Upplands-Väsbyssä, Kistassa ja Örebrossa. Vapaakoulut ovat vähemmistökouluja, joilla kaikilla on sama päämäärä: aktiivinen kaksikielisyys. **Kuva: Kai Kangassalo, Eskilstunan Erkki-koulun oppilaita.**

alussa ja puolessa välissä, silloin oli vielä suomalaisia kouluja. Mut nyt ei enää oo...että [mm] että kumminkin jos täällä alkaa elämään ja tolleen niin niin tota kyllä täytyy ruotsin kieltä osata. Kumminkin ruotsinkielisessä yhteiskunnassa elää, se tulee liian vaikeeks sitten jos pitäis miettiä omaa ruotsin kieltään, oppia sitä ruotsin kieltä. Tulee liian vaikeeks [niin] kyllä mulle riittää se, et ne tota ymmärtää ja ja puhuukin vähän. Et riippuu tietysti minkä tota, näitten, tulevien, ehkä toivottavasti lasten isä, minkä kielinen hän on. Et se riippuu paljon siitä.

Lotta: *Tietty. Mut jos sä menisit ihan ruotsinkielisen ihmisen kanssa yhteen, niin silti puhuisit myös suomee?*

Sandra: *Joo joo, kaikki niin ku se sais ilman eestä sen kielen. Tietysti se tuottaa mulle kauheeta siis työtä, että siinä on työ, pystyä pitämään se yllä. Et mä puhun sille suomee.*

Sandra kertoo kuinka on saanut kaksi kieltä ilmaiseksi, suomen ja ruotsin. Hänelle myös yhteys kahteen maahan liittyy selkeästi näihin kahteen kieleen. Sandra kokee kuuluvansa sekä Suomeen että Ruotsiin. Kun kysyn ”huolehtisiko” hän siitä, että hänen lapsensa tulevaisuudessa saisivat käydä koulunsa suomeksi, Sandra vastaa kieltävästi ja jatkaa ikään kuin selitykseksi kielteiselle asenteelleen, että suomenkielisen koulun käyminen on liian vaivalloista. Kielenkäytöstä kiinnostuneena tutkijana haluan kiinnittää huomiota siihen, miten Sandra vaihtaa puhetyyliä tässä kohdassa. Aluksi hän puhuu ensimmäisessä persoonassa ”*mä olen saanut sen ilman edestä. Kaks kieltä ihan ilman eestä*”, lasten koulunkäyntiin liittyvän kysymyksen jälkeen puhetyyli vaihtuu passiivin käyttöön: ”*että kumminkin jos täällä alkaa elämään ja tolleen niin niin tota kyllä täytyy ruotsin kieltä osata. Kumminkin ruotsinkielisessä yhteiskunnassa elää, se tulee liian vaikeeks sitten jos pitäis miettiä omaa ruotsinkieltään, oppia sitä ruotsin kieltä*”. Kun käytämme puhuessamme passiivimuotoa, eli emme mainitse toimijaa, luomme etäisyyttä aiheeseen. Puhujat ovat harvoin tietoisia käyttämistään muodoista, mutta tutkimukset osoittavat, että muissakin kielissä kuin suomessa on havaittavissa aktiivin ja passiivin vaihtelua. Passiivin käyttö on retorinen seikka, jota voidaan toki myös käyttää tietoisesti esimerkiksi tehokeinona puheissa. Siinä on kyseessä samantapainen ilmiö kuin haastateltavien vaihtelevassa käytännössä puhua suomalaisista ”me suomalaiset” tai ”ne suomalaiset”. Haastateltava joko mieltää itsensä osaksi suomalaisten joukkoa tai sitten ei. Sandran esimerkistä voi päätellä, että hänen mielestään suomenkielinen koulu haittaa ruotsin oppimista ja sitä kautta myös yhteiskuntaan sopeutumista.

Sandra mainitsee suomen kielen puhumiseen liittyvän ”kauhean työn”, muttei erittele mitä kaikkea tämä työ hänen mielestään sisältää. Kaksikielisen tulevaisuuden ajattelemisen näyttää hänen mielestään haasteelliselta, muttei suinkaan pelottavalta tai mahdottomalta. Kaikki haastateltavat käyttivät sanontaa ”saada kieli ilmaiseksi”. Jotkut olivat kuitenkin hyvin toista mieltä suomen kielen ilmaisesta luonteesta. Seuraavassa Sanna kritisoi tapaa sanoa ”saada kieli ilmaiseksi” ja pohtii vähemmistökielen ylläpitämisen huimaa työtaakkaa.

► *Ensimmäinen haastattelu, syyskuu 2005*

Sanna: *Mutta sen huomaa, että kyllä se vaatii hirveesti aktiivisuutta, että jonkun suomen kielen täällä pitää yllä, että ei se niin kun ilmaseks tuu. Mä oon vaan nähny sen niin kun käytännössä, et mä ajattelen, et jos ne jotka on käyny suomenkielistä luokkaa, puhunu kavereiden kanssa suomea ja jopa molemmat vanhemmat on suomenkieleisiä, (...) et jos ne on siis menettämässä, tai niitten suomenkieli on heikko tai heikompi, niin miten sitte ne jotka ei oo saanu sitä apua että ne ois koulussa kuullu suomea, opiskellu suo-*

mea ja sitten vielä saanu kavereita ja sitä kautta puhua. Et mun mielestä ei oo ihme et jos ihmiset täällä menettä suomen kielensä. (naurahtaa)

Lotta: *Kyllähän se vaatii vaivaa ja hyvin monet sanoo, et täällä saa ilmaseks sen suomen kielen //mutta sehän ei kuitenkaan oo ihan sillee*

Sanna: *// ei ilmaseks, mutta kyllä mä sinänsä ku sitten taas tapaa, ku mä olin yliopistolla viimevuonna niin mä kävin sellasta ryhmää tietty missä oli suomea suomenkielisille. Mutta mä tapasin sitte niitä jotka kävi sitä alkeiskurssia, niin silloin vähän tuntu että on saanu ilmaseks kuitenkin, ku että että toiset joilla oli suomalainen tausta mutta ei sit eri syistä ollu puhunu suomea sitte tai puhunu vaan ihan ensimmäisinä vuosina eikä sitte enää. Nii sillo tuntu että oho, **oon** mä **aika paljon** saanu ilmaseks.[mm] Mutta kyllä se kielen ylläpitäminen sellasessa yhteiskunnassa missä se ei oo valtakieli niin kyllähän se vaatii aktiivisuutta.*

Sanna on huomannut elämän varrella, miten vaativaa suomenkielisyyden ylläpitäminen Ruotsissa on huolimatta suomenkielisestä päivähoidosta ja koulunkäyntimahdollisuudesta. Hän suhtautuu kriittisesti lausahdukseen "suomen kieli tulee ilmaiseksi kotoa". Hänen mielestään kielen oppiminen ja ylläpitäminen vaatii jatkuvaa työtä. Sanna naurahtaa surumielisesti, ettei ole ihme, jos suomenkieliset Ruotsissa kadottavat suomensa. Hän kertoo yliopiston suomen kielikursseille osallistuessaan tavanneensa sellaisia suomalaistaustaisia opiskelijoita, jotka opettelivat vanhempiensa kieltä, suomea, vasta aikuisiällä. Vanhemmat olivat ehkä puhuneet suomea lasten ollessa aivan pieniä, mutta kieli oli vaiivikkaa vaihtunut ruotsiksi lasten varttuessa. Sanna toteaaakin, että vaikka suomea ei hänen mielestään koskaan saa ilmaiseksi hän on tämänlaisiin henkilöihin verrattuna kuitenkin saanut "**aika paljon**" ilmaiseksi.

On haastavaa ylläpitää vähemmistökieltä sellaisessa ympäristössä, joka ei välttämättä arvosta muita kieliä kuin valtakieltä. Suomenkielisten ystävien merkitys tulee hyvin esille edellisessä esimerkissä. Monet *äidit* olivatkin sitä mieltä, että jos suomesta tulee lasten leikkikieli, suomen kielellä on paremmat säilymismahdollisuudet. ▼

Kun tuntee itsensä erilaiseksi

Edellisessä luvussa käsittelin kieltä ja kansallisen yhteenkuuluvuuden tunnetta. Siinä tuli esille ajatus, että suomalaisuutta rakennetaan vastakohtia etsimällä. Kielen lisäksi erilaisuus onkin toinen tämän tutkimuksen vahvoista teemoista, jonka ympärille haastateltavat rakentavat suomalaisuutta Ruotsissa. Haastatteluissa puhuttiin paljon erilaisuudesta ja tässä luvussa käsittelen erilaisuus-teemaa kolmelta eri kannalta.

- Erilaiselta kuulostaminen
- Erilaiselta näyttäminen
- Itsensä tunteminen erilaiseksi kuin muut vs. itsensä tunteminen samanlaiseksi muiden kanssa

Erilaiselta kuulostaminen liittyy tietysti aksentteihin, eli puhumisen tapoihin, ja niihin liitettäviin mielikuviin. Erilaiselta näyttämisen teemaan sisältyvät kaikki ulkoiset piirteet, kuten silmien muoto, ihon väri tai jopa tapa liikkua. Erilaisuusteema on tavattoman kiinnostava, koska se tuo esiin oman minäkuvan ja muiden käsitysten ristiriidan: minä saatan tuntea itseni täysin samanlaiseksi kuin muut, mutta ympärilläni olevat eivät koekaan minua itsensä kaltaiseksi, täysivaltaiseksi ryhmän jäseneksi. Asetelma voi toimia myös toisinpäin: minä koen itseni erilaiseksi kuin muut, mutta muut pitävät minua samanlaisena ryhmän jäsenenä kuin he itse ovat.

Erilaiselta kuulostaminen

Kun tapaamme uuden henkilön ensimmäisen kerran, perustuu mielikuvamme tästä ihmisestä ensin pitkälti ulkoisiin tekijöihin. Minkä kokoinen ja näköinen hän on, mitä hänen vaatetuksensa kenties kertoo hänen mieltymyksistään. Ennakkoletuksemme siitä, millaista kanssakäymistä ja kommunikaatiota on luvassa, perustuu pitkälti havaintoihimme ihmisen ulkoisesta olemuksesta. Voimme usein kertoa koko joukon asioita ulkoisen olemuksen perusteella. Teemme suuntaa antavan arvion henkilön iästä, sosiaalisesta luokasta, kenties jopa ammatista, jos hän on pukeutunut esimerkiksi konduktöörin tai sairaanhoitajan virkaasuun. Ihonväristä päättelemme usein etnistä taustaa ja niin edelleen. Kaikilla näillä pienillä ulkoisilla tekijöillä on erilaisia merkityksiä eri tilanteissa. Joissain tilanteissa iällä on suuri vaikutus, joskus taas virka-asema tai ihon väri vaikuttaa enemmän. Toisinaan ulkoiset tekijät voivat johtaa meitä päätelmissämme harhateille. Liitämme tiettyihin ulkoisiin asioihin usein joitakin luonteenpiirteitä. On sanomattakin selvää, että kun teemme päätelmiä uusista ihmisistä, arviomme perustuu pikemmin tunteisiin ja ennakkoluuloihin kuin järkipäiseen päättelyyn. Murteet ja aksentit toimivat samalla tavalla kuin ulkoiset tekijät, myös niihin liittyy voimakkaita mielenyhtymiä.

Seuraavassa Madeleine hänelle alakoulussa sattuneesta tapauksesta. Madeleine huomasi yllättäen, että hänen perhetaustassaan oli muitten mielestä jotain kummallista. Tämä kummallisuus liittyi vahvasti äidin tapaan puhua ruotsia. Juuri tätä esimerkkiä ennen Felix oli kertonut miten hänen pieni kokonsa ja suomalainen taustansa oli ollut ongelma kouluiässä. Siksi aloitan kysymällä "kiusatattiinko sinua suomalaisuuden vuoksi?"

► Ensimmäinen haastattelu, joulukuu 2004

Lotta: Hur var det för dig, blev du också retad att du är finsk?

Madeleine: Nej, jag har ju aldrig blivit, alltså det var min mamma, som har alltid fått skott. Att min tant, som kom med hit då, hon är också sjukgymnast och arbetade för skolorna. Så hon kom med ett benrangel som hon döpte till Sven eller något sådant, och sedan skulle Sven lära sig att sitta rätt på stolen, och hon gick runt och pratade med alla elever så där. Och då var det jätte roligt när (pratar finlandssvenska, artikulerar tydligt och övedrivet) Sven och Anneli skulle komma och började ju alla prata så där. Och det här blev ju på något vis sådär smågrymt att här sitter jag i mittemellan, jag började ju inte prata så, och de andra gjorde det för att vara roliga. Och, så åt för mej, jag märkte ju att folk runt kring mej särskilde Anneli och mamma av andra mammor och började prata så här (igen finlandssvenska) och härja. Sen' vet jag inte om det

var just finska, eller om dom hade gjort det även om dom hade brutit på tyska eller något sådär. Pappa fick aldrig höra något, han har alltid varit i fred på något vis. Det var lite hänskratt ...men inte riktad mot mej.

Lotta: *Kiusattiinko sua suomalaisuuden vuoksi?*

Madeleine: *Ei, mua ei kiusattu. Mutta äiti on saanut kyllä tuntea olevansa suomalainen. Mun täti tuli myös tänne samoihin aikoihin ja se on fysioterapeutti ja oli kouluilla töissä. Se tuli aina sellasen luurangon kanssa, sen nimi oli Sven tai jotain. Ja Svenin piti opetella istumaan kunnolla tuolilla ja se kiersi luokissa puhumassa oppilaille. Ja se oli kaikkien mielestä tosi hauskaa (puhuu suomenruotsalaisella korostuksella, yli-artikuloiden ja liioittelun) Sven ja Anneli tulee niin kaikki alkoi puhua samalla tavalla. Siitä tuli sitten vähän sellanen vähän kauhea tilanne, että mä istun siellä luokassa ja mä en alkanu puhua silleen, mutta mä istuin siellä kaikkien nauravien ja imitoivien lasten seassa. Kyllähän mä ymmärsin, että mun äidissä ja Annelissa täytyy olla jotain erikoista kun kaikki alkaa puhua tälleen (taas suomenruotsia) ja pilkkaa. Mä en sitte tiedä, että oisko ne nauraneet ja matkineet myös jos se ois puhunut vaikka saksalaisella aksentilla. Isälle ei koskaan huomauteltu, se on aina saanu olla rauhassa jossain mielessä. Se oli vähän pilkkanaurua...muttei se kohdistunut muhun.*

Madeleine kertoo huomanneensa, että hän oli erilainen *näkymättömällä* tavalla. Hänen ulkoinen olemuksensa oli samanlainen kuin kaikkien luokkakavereiden (kaikki valkoihoisia ruotsalaisia). Ulkomuotonsa perusteella Madeleine saattoikin todella piiloutua erilaisuutensa kanssa luokkakavereittensa joukkoon, kun pilkkanauru kohdistui Anneliin ja hänen tapaansa puhua. Vaikkei Madeleine ei ollutkaan varma siitä miksi lapset nauroivat Annelille ja jäljittelivät hänen tapansa puhua, hän ymmärsi kuitenkin, että Annelin ja äidin tavassa puhua oli jotain ei yleisesti hyväksyttyä. Madeleine käytti suomenruotsalaista nuottia, joka on soinniltaan ja rytmiltään erilaista kuin riikinruotsi, jäljitellessään Annelin ja äidin puhetta. Annelin tapa puhua huvitti lapsia ja pilkkanaurut naurettiin puhettavan vuoksi. Madeleine kertoi myös, että hänen suomalais-saksalaisesta taustastaan ei koskaan tehty numeroa. Hän oli mielestään ”täydellinen ruotsalainen”, samanlainen kuin hänen luokkakaverinsa. Madeleine lisäsi hieman myöhemmin, että voi olla mahdollista ettei kukaan tiennyt hänen olevan suomalais-saksalainen, koska hänen etu- ja sukunimensä kuulostivat ruotsalaiselta eikä hän puhunut mitään muuta kieltä kuin ruotsia. Madeleine mainitsi monta kertaa myös näyttävänsä ”hyvin ruotsalaiselta”. Hänen perheensä asui Västeråsissa keskiluokkaisella omakotitaloalueella, missä ei asunut Madeleinein vanhempien ja äidin siskon lisäksi

Göteborgin ruotsinsuomalainen koulu. Kuva: Pirkko Ailovuon kokoelma, RsA.

muita siirtolaisia. Hän painotti useasti, että kukaan ei koskaan kiinnittänyt huomiota perheen siirtolaistaustaan.

► **Ensimmäinen haastattelu, joulukuu 2004**

Madeleine: Jag tror att det skall tilläggas att både Felix och jag är uppväxt i ett typiskt, medelklass, svenskt samhälle, att det var inte, vi båda uppväxte i villor, eller villaområden där ju majoriteten av barnen är svenska och har ingenting annat, än svenskatalande föräldrar. Jag kommer inte ens minna mej på att jag hade någon annan i klassen, det fanns inte ens mycket finnar över huvud taget på den tiden. För det var nära ASEA fabrik att alla som, dom fick köpa bostäder där i närheten, och det var alla ingenjörer och sådana som hade råd att utbilda// sej

Felix: //inte arbetare

Madeleine: Inte arbetare, just, men tjänstemännen, så på det viset kan jag faktiskt, när vi pratar om Finska föreningen, eller finska kompisar eller hemspråk-

sundervisning, så kan jag inte påminna mej att det hade varit aktuellt. Att mamma och Anneli då hon som hon kom hit med, dom var ju finska käringar, finska tanterna, det fanns ju liksom inget annat som stack ut.

Madeleine: *Mut tähän täytyy lisätä, että me asuttiin Felixin kanssa tyypillisellä keskiluokasella omakotitaloalueella, ja sellasilla alueilla suurin osa lapsista on ruotsalaisia eikä mitään muuta. Pelkästään ruotsia puhuvia ruotsalaisia. Mä en edes muista, että meillä olis koskaan ollut luokassa ketään niin kun toisenlaista. Eikä täällä silloin edes ollut suomalaisia paljoa. Ne asuivat lähellä ASEAN tehtaita. Kaikki jotka sai ostaa asunnon sieltä läheltä oli ne oli insinöörejä ja sellasia, joilla oli varaa // kouluttautua.*

Felix: // eikä vaan tehdä duunia

Madeleine: *Niin, ei duunareita, mutta valkokaulustyöntekijöitä. Niin, että kun me puhutaan suomi-seurasta tai kotikielen tunneista niin mä en tosiaankaan muista, että ne olis koskaan olleet mitenkään merkittäviä mun elämässä. Äiti ja Annelihan oli suomalaistädit, eukot, ei niin kun ollu mitään muuta mikä olis ollut erilaista täällä silloin.*

Madeleinen käsitys siitä, että Ruotsissa ei siihen aikaan juurikaan "asunut juuri muita suomalaisia" on täydellisen väärä. Lause kertoo paljon Madeleinen kasvuympäristöstä ja myös sosiaalisesta luokasta; hänen ympäristössään ei näkynyt suomalaisia tai muitakaan ei-ruotsalaisia. Madeleine syntyi suurten muuttovuosien jälkeen vuonna 1980, jolloin Västeråsissa oli erittäin paljon suomalaisia. Suurin osa suomalaisista tosin asui muualla kuin Madeleinen kasvuympäristön kaltaisilla omakotitaloalueilla. Madeleine arveleekin suomalaisten kaiketi asuneen tehtaiden lähistöllä, missä heillä oli ehkä varaa ostaa *asunto*. Mainitsin jo aikaisemmin Marja Ågrenin väitöskirjan (2005), jossa hän tutkii suomalaistaustaisia henkilöitä Göteborgissa. Ågrenin haastateltavat painottivat sosiaalisen luokan merkitystä minäkuvan kehittymiselle ja suomalaisuuden kokemukselle. Suomalaisuuteen näytettiin hänenkin tutkimuksessaan liitettävän tietty sosiaalinen luokka ja paikka yhteiskunnassa. Ågrenin haastateltavat kertoivat lapsuudenkodin ja alueen olleen erittäin merkityksellinen haastateltavien identiteetin kehitykselle.

Suomalainen tai suomenruotsalainen korostus ruotsia puhuttaessa on usein helposti tunnistettavissa. Monet haastateltavat kuvasivatkin eroa itsensä ja vanhempiensa välillä erityisesti puheen painotuksiin viitaten. Toisin kuin vanhempiensa, heillä ei ole aksenttia vaan he "kuulostavat ruotsalaiselta". Monet kehuivat vanhempiensa täydellistä kielioppia, mutta mainitsivat riikinruotsin soinnin ja melodian puuttuvan.

Upplands-Väsbyn ruotsinsuomalaisen koulun esikoulu Södertäljessä. Kuva: Minna Väänänen, RsA.

► **Palautekeskustelu, joulukuu 2006**

Sanna: Joo kielioppi on tosi hyvä ja äitihän on ihmisten kanssa töissä koko ajan eikä sillä ole mitään vaikeuksia, on ruotsalaisia ystäviä ja kaikkee. Mutta kyllähän siitä kuulee, että se on suomalainen.

► **Palautekeskustelu, joulukuu 2006**

Lotta: Pratar din mamma bra svenska?

Sofia: Jo, hon pratar rätt bra, man hör ju att hon är finsk, alltid lite grammatiskt, fastän hon har bott här nästan, vad är det, 20 år.

Lotta: Puhuuko sun äiti hyvin ruotsia?

Sofia: Joo, kyllä se puhuu suht hyvin. Mutta kyllähän siitä kuulee, että se on suomalainen. Aina vähän jotain kielioppia juttuja vaikka se onkin asunut täällä, no varmaan 20 vuotta

► *Ensimmäinen haastattelu, joulukuu 2004*

Madeleine: (...) jag vet inte hur mycket hon har kunnat använda finskan i sitt jobb [mm] men det jag vet hon har blivit väldigt uppskattad för är att hon har en, att hon skriver bättre än svenskar gör (skrattar) för att, ni har ju ändå väldigt grundlig grammatik, alltså ni jobbar ju väldigt grundligt med grammatik vad jag förstår, så hon har lärt sig skriva på ett sätt som få svenska faktiskt behärskar. (skratt i rösten börjar) På det viset skriver hon bättre (skratt i rösten slutar) än de flesta svenskar, men hon fortfarande bryter, och ganska kraftigt så får hon ju, så (otydligt) men inte att hon skulle ha haft användning för finskan så mycket, [joo] mera att hon är bra på att skriva svenska faktiskt. (skrattar)

Madeleine: (...) mä en tiedä miten paljon äiti on voin käyttää suomea työssään [Lotta:mm] mutta sen mä tiedän, että sen ruotsin taitoja arvostetaan tosi paljon. Se kirjoittaa paljon paremmin kuin monet ruotsalaiset (nauraa). Teillähän on tosi perusteellinen kielioppi, teidän teette paljon töitä kieliopin kanssa, jos mä olen ymmärtänyt oikein. Niin se on opinut kirjottaman sellasella tavalla, mitä ei oikeesti monet ruotsalaiset edes osaa. (nauru äänessä alkaa) se kirjottaa sillä tavalla paremmin (nauru päättyy) paremmin kuin suurin osa ruotsalaisista, mutta sillä on edelleen aksentti (epäselvää), mutta ei se ole käyttänyt suomea paljon [Lotta:joo]. Ennemminkin, että se on tosi hyvä kirjoittamaan ruotsia. (nauraa)

Kaikki naiset ylistivät äitiensä ruotsin taitoa, mutta lisäivät heti nopeasti, että äidin puheesta käy kuitenkin heti ilmi, ettei kyseessä ole äidinkielenpuhujia. Sanna sanoo: ”mutta kyllähän siitä kuulee, että se on suomalainen”. Sofia ja Madeleinein käyttävät sanaa ”bryta”, murtaa. Kun ruotsia puhutaan eritavalla kuin riikinruotsalaiset yleensä, viitataan painotukseen sanomalla bryta på svenska. Merkitystasolla tämä tarkoittaa konkreettista murtamista, rikkomista ja se mielletään harvoin hyväksi asiaksi. Päinvastoin, me rikomme lupauksemme, perintöporssiinit tai murramme jonkun sydämen.

Palatkaamme Madeleinein kertomukseen lasten pilkkanaurusta. Miksi lapset nauroivat Annelin tullessa luokkaan? Madeleinein otaksui heidän vain halunneet huvitella, mikä on varmaankin totta. En usko lasten osanneen nimetä syytä sille, miksi he nauroivat Annelin tavalle puhua. Se yksinkertaisesti kuulosti heistä hassulta. Kiinnostava kysymys onkin se, miksi jotkut puheen korostukset kuulostavat hassuilta, toiset söpöiltä ja romanttisilta ja jotkut muut pelottavilta tai viekkailta.

Aksentteja ja murteita tutkiva kirjallisuus on laaja ja keskittyy usein siihen, miten puheen painotuksiin liitetään ennakkoluuloja. Esimerkiksi kielitieteen tutkija Ronald Wardhaugh (1999) toteaa, että eri kieliin ja korostuksiin liitetään voimakkaita tunnelatautuneita ennakkoluuloja monissa kulttuureissa. Kaikille meistä lienee jotain tuttua seuraavissa ajatuksissa: Ranska on romantiikan kieli, itäeurooppalaisella korostuksella puhuttu englanti vaikuttaa epäilyttävältä, tai että saksaksi annetut komennot ovat tehokkaamman kuuloisia kuin vaikkapa italialaiset. Kun jatkamme samaa ajatusmallia, teemme nopeasti johtopäätöksiä, joiden mukaan eri kielet ovat eriarvoisia ja puhuttu kieli määrittää puhujaansa. Toisin sanoen: ranskalainen on romantikko, itäeurooppalainen jotenkin epäluotettava ja saksalainen syntynyt komentamaan. Nämä ovat tietenkin puhtaita virhepäätelmiä ja perustuvat ainoastaan ennakkoluuloihin ja ennakoasenteisiin. Puheen painotukset vaikuttavat yllättävän paljon käsityksemme uusista ihmisistä.

Eräs esimerkki ja murteiden sekä niihin liittyvien luonteenpiirteiden popularisoinnista on *My Fair Lady*-musikaali. Musikaalin pääosan kauniilla Eliza Doolittlellä on ongelma: hänen "kauhistuttava" murteensa estää häntä pääsemästä seurapiireihin. Musikaalin kantavana juonena onkin Elizan ja avuliaan professorin suhde, jonka tarkoituksena on kouluttaa Eliza eroon puhetavastaan ja sen jälkeen päästä hienostopiireihin.

Toinen hieman nykyaikaisempi esimerkki löytyy brittiläisestä televisiosarjasta *Little Britain* ja sarjan roolihahmosta Vicky Pollardista. Myös Vicky on Elizan lailla koominen puheensa vuoksi ja hänetkin kuvataan vähempiälyisenä puheen korostuksen keinoin. Eliza pääsee "vähä-älyisyydestään" eroon oppiessaan "oikean tavan" puhua englantia. Vickyn kohdalla tämä ei ole sarjan menestyksen kannalta edes toivottavaa. BBC-uutiset raportoivat pari vuotta sitten, että Iso-Britanniassa on uhkaavasti kasvamassa "Vicky Pollardien" sukupolvi, jonka puutteellinen kielitaito estää menestymisen yhteiskunnassa ja elämässä.¹

¹ <http://news.bbc.co.uk/2/hi/6173441.stm> haettu 30.10.2010

Aksentit ja mielikuvat

Tutkimukseni avainhenkilöt ja muutkin haastateltavat kertoivat usein suomen kieleen liitettävistä vähemmän imartelevista mielikuvista. Useimmiten ne liittyivät kouluttamattomiin tehdastyöntekijöihin ja alempaan sosiaaliseen yhteiskunta- luokkaan. Saman havainnon on tehnyt myös Ågren (2006). Kuten Sannan taksi-esimerkki kertoi, voivan eri kielet ja aksentit joskus saada yllättävää vastakaikua muilta ihmisiltä. Onneksi taksikuskin käyttäytyminen ei käsittääkseni ole tyypillinen esimerkki ruotsalaisten suhtautumiselle suomen kieleen. Kaikki haastateltavat kuitenkin mainitsivat, että suomi kuullosta muiden (tässä yhteydessä ts. ruotsalaisten) mielestä kovalta, vihaiselta ja yksitoikkoiselta. Eräs haastateltava, kolmen pienen lapsen isä, kertoi ruotsalaisesta työkaveristaan joka oli reagoinut työkeästi kuullessaan haastateltavan puhuvan suomea lapsilleen: *”Miksi ihmeessä puhut lapsille siivojajanaisten kieltä? Kieltä, jolla ei voi tehdä kuin korkeintaan kolmen sanan lauseita!”*. Käsitys suomen kielen alempiarvoisuudesta ja yksinkertaisuudesta, näyttää ainakin tässä esimerkissä olevan totista totta.

Useat haastateltavat kertoivat kuitenkin myös toisenlaisista reaktioista suomen kieltä kohtaan. Erityisesti siirtolaistaustaisten henkilöiden ja iäkkäämpien ruotsalaisten kerrottiin suhtautuvan lempeämmin suomen kieleen, sen kerrottiin heidän mielestään kuulostavan ”ystävälliseltä” ja ”eksoottiselta”. Sekä Emma että Sofia olettivat, että nämä ihmiset eivät luultavimmin ole kohdanneet suomalaisiin liitettäviä kielteisiä ennakkoluuloja. Positiivisesti suhtautuvilla saattaa olla hyviä suomalaisia ystäviä tai heidän omakohtainen kokemuksensa on merkittävämpi kuin vallitseva ennakkoluulo. Kukaan haastateltavista ei maininnut itse joutuneensa pilkan tai epämiellyttävän huomion kohteeksi ruotsin kielensä takia, vaikka jokunen sanoikin puheessaan kuuluvan ”pieni vivahdus” jotain muutakin kuin riikinruotsia.

Erilaiselta näyttäminen

Kun olemme ympäristössä, jossa ulkonäkömme poikkeaa huomattavasti valta- väestöstä, ulkonäöstä tulee helposti persoonaamme määrittävä tekijä. Olemme erilaisia, ainutlaatuisia ulkonäkömme perusteella. Joskus ryhmään X kuulumisen määrittyy ulkonäön perusteella: jos olet samannäköinen kuin X ryhmään lukeutuvat, kuulut siihen ryhmään.

Suomalaisille erilaisuus ja samanlaisuus ruotsalaisten kanssa on kiperä kysymys, ja sitä pohdittiin haastatteluissa paljon. Seuraavassa Emma kertoo tilanteesta, jossa hän tajusi olevansa yhtä lailla siirtolainen kuin sellaiset henkilöt, jotka ulkonäkönsä perusteella määritellään ei-ruotsalaisiksi.

Kuva: www.sxc.hu

► **Palautekeskustelu, joulukuu 2006**

Emma: Niin, siis mä oon paljon miettiny, lukiossa mä tajusin ekan kerran, että yhtä paljonhan mä oon invandrare kun joku ruskeehiuksinen ruskeesilmänen joka puhuu niin sanotusti rinkebynsvenskaa tai jotain ja mä en ikinä ajatellut sitä ennen koska me ollaan samannäköisiä (...) Suomalaiset sulautuu niin hyvin ruotsalaiseen ympäristöön erilailla. Ja sitten jos on joku, niin kun mun kaveri, joka on kreikkalainen niin se ei ees puhu niin kunnolla kreikkaa, mutta siis ruotsi on sen äidinkieli, sillä on vaan, se näyttää (naurattaa) (...) kreikkalaiselta. Niin se ei tykkää yhtään jos joku kysyy siltä että mistä päin sä oot, niin se sanoo vaan että "eihän sillä oo väliä, mä oon aina asunu Ruotsissa". Sillai, että mä oon kanssa ajatellut aika paljon siis vieläkin kunnes mä intellektuellisti tajusin että (nauraa) siis, mutta, siis ensimmäinen kun mä impulsiivisesti ajattelen niin se [siirtolainen] on ruskeehiuksinen, ruskeesilmäinen, siis sellanen prototyyppinen ja nimeltään suurin piirtein Muhammed. Ja puhuu sököttäen. (nauraa)

Emma oli oivaltanut lukiolaisena, että "yhtä paljonhan mä oon invandrare kun joku ruskeehiuksinen, ruskeesilmänen joka puhuu niin sanotusti rinkebynsvenskaa tai jotain [...] ja nimeltään suurin piirtein Muhammed ja puhuu sököttäen." Ennen tätä "etnistä heräämistä" Emma oli ajatellut ja kokenut olevansa "samanlainen kuin kaikki muut" (ts. valkoiohoiset ruotsalaiset). Hän ei mielestään näyttänyt

erilaiselta, eikä hänen ruotsinsa kuulostanut toisenlaiselta kuin muidenkaan. Ajatus siitä, että hän saattaisi olla jotenkin erilainen, tuntui hänestä vieraalta. Emma tuo esille kaksi tärkeää erilaisuuteen liittyvää seikkaa: ulkonäkö ja siihen perustuvat ennakoasenteet. Ulkonäköön liittyy aina arvotusta ja oletuksia, joihin kyseessä olevat henkilöt eivät välttämättä halua tulla yhdistetyksi. Emma kertoo kreikkalaistaustaisesta ystävästään, joka *”näyttää kreikkalaiselta”*, mutta joka ärsyyntyy, jos hänen alkuperäänsä tiedustellaan. Vaikka Ruotsissa asuu paljon erilaisia ihmisiä, ”oikean ruotsalaisen” määritelmä näyttää silti olevan sinisilmäinen ja vaaleanhiuksinen. Emman mielestä hänen oletetaan olevan ruotsalainen ulkonäkönsä puolesta, halusipa hän tai ei.

Monien mielestä suomalaisten ja ruotsalaisten samannäköisyys oli jonkinlaisena esteenä ei-ruotsalaiselle identiteetille. Jotkut olivat jopa sitä mieltä, että olisi helpompaa olla ”kunnolla erilainen”, siis että ulkonäkö olisi huomattavasti ruotsalaisesta valtaväestöstä poikkeava. Haastattelumateriaalin perusteella voidaan päätellä, että ruotsalaisuuden määritelmä näyttää avainhenkilöiden mielestä varsin jäykältä eikä salli vaihtelua ulkonäössä tai puheen korostusta. Mikä sitten on suomalaista, ei-ruotsalaista, heissä itsessään haastateltavien omasta mielestään? Seuraavissa esimerkeissä Aki-Petteri ja Sandra pohtivat asiaa.

► ***Palautekeskustelu, syyskuu 2005***

Lotta: No mikä nyt on sitten suomalaista?

Aki-Petteri: Kato ne on ne vinot mongoolien silmät (nauraa)

► ***Palautekeskustelu, kesäkuu 2002***

Sandra: Mä en usko, että jos tähän laitetas 10 ruotsalaista riviin ja 10 suomalaista, että kukaan pystyis sanomaan ne toisistaan. Ei nyt eikä 50 vuotta sitten. Niistä vaan tuntui erilaiselta, koska ne ei osannut sitä ruotsia ja kaikki oli muutenkin niin outoa.

Ensimmäinen esimerkki on selkeästi vitsimielessä sanottu: Aki-Petteri nauraa mongolisilmille, ja ainakin minun on vaikea pitää esimerkkiä muuna kuin humoristisena lausahduksena. On kuitenkin totta, että suomalaisten ulkonäköön liittyvissä kohdissa monet haastateltavat kertoivat kaskunomaisesti suomalaisten erinäköisyydestä. Jonkun mielestä suomalaiset ovat pyylevämpiä kuin ruotsalaiset ja heillä on slaavilaiset piirteet. Toinen oli sitä mieltä, että suomalaiset kävelevät eri tavalla kuin ruotsalaiset. Sandrakin ottaa esille ajatuksen siitä, että suomalaiset ovat **geneettiseltä perimältään** erilaisia kuin ruotsalaiset. Hän on

kuitenkin sitä mieltä, että ensimmäisen sukupolven suomalaissiirtolaiset tunsivat itsensä erilaisiksi, koska kaikki oli niin toisenlaista kuin Suomessa. Sandran mielestä kysymyksessä oli yksilöllinen kokemus erilaisuudesta eikä ”tosiasioihin” perustuva erilaisuus. Alkuperästä johtuvasta erilaisuudesta puhuttaessa voidaan myös puhua ”roduista” ja ”rotujen” erityispiirteistä. Ajatus siitä, että tietyt ”rodun piirteet” voisivat määrittää esimerkiksi koulumenestystä tai tapaa puhua ruotsia perustuu ennakkoluuloihin ja on asetelmaltaan samanlainen kuin esimerkiksi ajatus siitä, että suomalaisella nuotilla ruotsia puhuva henkilö on huonosti koulutettu ja vuorotyössä tehtaassa.

Voimme tarkastella ”rotuajattelun” keinotekoisuutta esimerkiksi sen kautta, miten suomalaisten asema Ruotsissa on muuttunut voimakkaasti kuluneiden 30–40 vuoden aikana. Kun suomalaisia tuli Ruotsiin sankoin joukoin suurten muuttoliikkeiden aikoihin, suomalaiset koettiin hyvin erilaisiksi kuin ruotsalaiset. Ruotsiin saapui paljon siirtolaisia muistakin maista, ja vähitellen suomalaiset eivät enää edustaneetkaan ”erilaisia” ihmisiä, vaan olivat lähes huomaamatta muuttuneet melkein ruotsalaisten kaltaisiksi. Felix ehdottikin, että suomalaisten asemaa Ruotsissa on muuttanut kaikista eniten se, että maahan on tullut entistä erilaisempia siirtolaisryhmiä. Nämä ”vielä erilaisemmat ja vieraammat” ihmiset sijoittuivat yhteiskunnan portaiden alapäähän nostaen samalla suomalaisia etnisessä hierarkiassa ylöspäin. Suomalaisten maine Ruotsissa onkin muuttunut kuluneen 30–40 vuoden aikana, kärjistetyksi sanottuna, työhullusta tai väkivaltaan taipuvaisesta alkoholistista ”melkein ruotsalaiseksi”. Suomalaisiin liitettiin 1960 ja 1970-luvulla usein kielteisiä piirteitä, ongelmia ja ei-toivottuja erilaisuuksia, mutta suomalaisia pidettiin siitä huolimatta jo silloin rehellisinä ja hyvinä työntekijöinä. (Korkiasaari & Tarkianen 2000)

Ruotsissa on tehty maanlaajuisia kyselyjä kantavaestön mielipiteistä eri etnisistä ryhmistä (Westin & Lange 1983; Westin 1984; Westin 1987). Suomalaiset olivat kyseisen listan hännänhuipulla 1970-luvulla, mutta kipusivat vuoteen 1986 mennessä kakkossijalle heti norjalaisten jälkeen. Maineenmuutos on siis ollut todella suuri. Monien muiden suomalaisten kanssa listan pohjalla olleiden siirtolaisryhmien paikka ei ole muuttunut. Seuraavassa esimerkissä Katariina ja Pia puhuvat suomalaisten imagon ja arvostuksen muutoksesta.

► *Palautekeskustelu, joulukuu 2004*

Katariina: Suomalaisethan on paljon, paljon arvostetummassa asemassa kun on tullu muita siirtolaisia, muun näkösiä, et ne on tuolta noi, et suomalaisten asema on noussu [onhan se siihen noussu]ja elintaso Suomessa on noussu.

Pia: Se, se asema on niin ku noussu.

Naiset puhuivat myös Suomen elintason noususta suurten muuttoaaltojen jälkeen, Suomen kilpailukyvyn vahvuudesta ja jopa suomalaisista urheilijoista, jotka ovat osaltaan nostaneet ja kiillottaneet Suomen mainetta Ruotsissa. Myös suuret Ruotsisakin suomalaisjohdon alaisena toimivat yhtiöt kuten Nokia, Stora Enso ja Outokumpu mainittiin monissa haastatteluissa suomalaisuuden ja Suomen maineen nostattajina. Vuonna 2005 haastatteluissa puhuttiin paljon PISA-tutkimuksessa menestyneistä suomalaiskouluista ja tutkimuksen saamasta mediahuomiosta Ruotsissa. PISA-tutkimuksen koettiin nostaneen myös Ruotsissa asuvien suomalaistaustaisten itsetuntoa ja arvostusta, vaikkei heillä itse asiassa ole mitään yhteyttä Suomen peruskoulujärjestelmään. Onkin mielenkiintoista, miten ruotsinsuomalaiset kokivat PISA-tutkimustulokset ”kotivoittona”, vaikka omat lapset kävivät koulua Ruotsissa. Eräs avainhenkilö paheksuikin ruotsinsuomalaisten ”ylpistelyä” PISAn tuloksista: *”Eikö niitten pitäis olla vähän huolissaan tästä systeemistä? Eikä rehennellä naapurimaan menestyksellä!”*.

Kuka on siirtolainen Ruotsissa?

Joissain ruotsalaisissa tilastoissa suomalaisia ei enää merkitä omaksi siirtolaisryhmäkseen. Tämän voi tulkita merkitsevän sitä, että suomalaiset on hyväksytty osaksi ruotsalaista yhteiskuntaa, että he ovat tavallaan ”tavallisia ruotsalaisia”. Ruotsinsuomalaiset saivatkin vuonna 2001 kansallisen vähemmistöryhmän aseman romanien, juutalaisten, saamelaiden ja torniojokilaaksolaisten kanssa.

Kun kysyin haastateltavilta, mitä he liittivät mielessään termiin siirtolainen/invandrare, sain yllättävän samanlaisia vastauksia. Suurimman osan mielessä siirtolainen on henkilö, joka on erilainen ja joka ei kuulu joukkoon, ei tunne sosiaalisia normeja ja jolla on ongelmia. Vain harva mainitsi itsensä esimerkkinä siirtolaisesta. Seuraavassa kolme avainhenkilöä kertoo siitä, ketkä ovat siirtolaisia ja millaiset ihmiset ovat kyseessä, siirtolaisista puhuttaessa.

► Ensimmäinen haastattelu, joulukuu 2004

Lotta: *Sista frågan då, vi har några minuter kvar. Vad tänker du, bara spontan, vad tänker du på när du läser ordet invandrare?*

Felix: *Muslim. mmm, det är alltså...det här är ju vårt specialarbete, examen, och vårt seminarie arbete. Och vi går ju också i en kurs som handlar om migration och etniska relationer, så, så, så vi är lite inkörda på det här (skrat-tar lite) [Madeleine skrattar lite] men när man pratar om invandring i dag generellt sett så är det ofta muslimer, ee..ee... eftersom de är de senaste som kom hit.[Lotta:mm] Just som en som vi intervjuade, hon var så klok när hon*

berättade att först var det italienare som kom på femtio talet, [mm] de var dom som var svartskallar och nu är dom integrerade i det svenska samhället, sen kom finnarna, dom var finjävlar, och så vidare. Nu är det muslimer, och inom tio år kan det vara en helt annan grupp. Det vet man inte. Men just nu så tror jag, när man talar om invandrare så tänker jag spåntant på är det oftast muslimer. Och sådana som kommer från Mellanöstern, det behöver ju inte vara muslimer, syrianer och kristna också...vad tänker du då? Jag är helt ute och cyklar.

Madeleine: Jag tänker på mej själv.

Lotta: Viimeinen kysymys, meillä on muutama minuutti aikaa. Mitä sulle tulee mieleen kun kuulet tai luet jossain sanan siirtolainen?

Felix: Muslimi. Mmm, se on siis...tähän on meidän lopputyö, päättötyö ja seminaarityö. Ja me käydään kurssia, joka käsittelee siirtolaisuutta ja etnisiä suhteita, niin, niin, me ollaan vähän jo sisällä tässä teemassa (nauraa)[Madeleine naurattaa]. Mutta nykyään kun puhutaan siirtolaisista niin usein miten puhutaan just muslimeista, Nehä on se viimeisin ryhmä tänne tulleista. [Lotta:mm]. Yksi, jota me haastateltin sano niin hyvin, että ensin tänne tuli 50-luvulla italialaisia, ja ne oli niitä sen ajan mutiaisia ja nyt ne on ihan integroitui. Sitten tuli suomalaiset ja oli finjäreleitä, ja niin pois päin. Nyt on muslimit ja kymmenen vuoden kuluttu ase voi olla joku ihan muu ryhmä. Sitä ei voi tietää. Mut just nyt musta tuntuu, että tulee mieleen muslimit. Ja sellaset jotka tulee tuolta Lähi-Idästä, ei ne välttämättä ole muslimeita, syyrialaisia ja kristittyjäkin...mitä mieltä sä olet? Mä jutustelen tässä ihan omiani jo.

Madeleine: Mä aattelen itseäni.

► Palautekeskustelu, kesäkuu 2002

Lotta: Mitä sulle tulee mieleen kun sä kuulet tän termin siirtolainen? Niin [mm] kuulutko sä mielestäs, kuulutko siihen ryhmään?

Sandra: No ei, en. en. [joo] mä en kuulu siihen ryhmään. [niin] Mun vanhemmat ehkä, mutta minä en. [mm] Enhän mä ole siirtolainen, mä olen syntynyt täällä, mä en ole muuttanut mistään. Tää on millen mä näen tän asian. Ne muutti toisesta maasta tänne, mutta mä en, mä en ole siirtolainen. (...)

Lotta: Entäs ihan sitten se itse sana, siirtolainen, *invandrare*, mitä sulle siitä tulee mieleen?

Sandra: Eee.. jostain syytä mulle tulee mieleen lika, likaisuus. [mm] Mutta jos mä näen sen termin siirtolainen niin se ei ole sama kun *immigrant*, mulle, tietysti se on se sama sana, mutta se ei tuo mulle sitä samaa negatiivista tunnetta. Ei suomalaiset ole siirtolaisia Ruotsissa. Mä en tiedä mitä ne on, mutta ei ne siirtolaisia ole [nii] Siirtolaisia on nää tummat [tummat] ihmiset, jotka on tulleet tänne viime vuosina. [mm] Kun mun vanhemmat tuli tänne oli he siirtolaisia mutta nyt siirtolaisia on tummat. Ja niihin liitetään aina täällä Ruotsissa tosi negatiivisia juttuja, paljon enemmän mitä liitettiin suomalaisiin kun ne tuli. Sanotaan niin ku rikollisuus ja väkivalta liittyy siihen termiin, se on negatiivinen. [joo] Se on niin kun diskriminaatio-sana.

► Ensimmäinen haastattelu, huhtikuu 2002

Lotta: Okej, mm...vad tänker du på om du läser någonstans ordet *invandrare*?

Maria: *Invandrare*? Jodå, då tycker man...de är sådana som har kommit från Kosovo, Albanien eller... [mm]oftast är de mörkhyade när man ser framför sej, faktiskt. Men det behöver ju inte vara det (skratt) men det är det man se framför sej. Mörkhyade.

Lotta: Aha. Och tänker du att finnarna är också *invandrare*?

Maria: Man tänker inte så, men de är ju. [jo] fast så tänker man inte, nej.

Lotta: Att, du är inte *invandrare*, fast dina föräldrar kom hit

Maria: Nej, så känner jag inte mej, så tänker jag inte. Men det är vi ju.

Lotta: Okei, mm... mitä sulle tulee mieleen jos sä luet jossain sanan siirtolainen?

Maria: Ai siirtolainen? No joo, no silloin sitä ajattelee...ne on sellaisia, jotka on tullut Kosovosta tai Albaniasta tai .. [mm] usein just tummaihoisia tulee ajatelleeksi, niin se on. Mut eihän sen tarttis olla silleen (nauraa) mutta sellasia ihmisiä tulee mieleen. Tummaihoisia.

Kuva: Markku Huovila, RsA

Lotta: Aijaa. Aatteletko sä, että suomalaiset on kanssa siirtolaisia?

Maria: Ei sitä ajattele silleen, mutta kyllähän ne on. [jo] vaikei sitä ajatella niin.

Lotta: Että, niinku sä et oo siirtolainen vaikka sun vanhemmat on tullut tänne.

Maria: En ole, ei musta tunnu sellaselta. Enkä mä ajattele silleen. Mutta kyllähän me ollaan siirtolaisia.

Esimerkit kertovat selvin sanoin siirtolainen-käsitteeseen liitettävistä voimakkaan kielteisistä mielikuvista. Siirtolaisista puhuttaessa käytetään vähemmän mairittelevia, jopa loukkaavia termejä kuten *finnjävel*, *svartskalle*. Samoin heihin yhdistetään laatusanoja kuten likainen, väkivaltainen ja rikollinen. Pieni merkillepantava kielenkäyttöön liittyvä seikka on se, miten haastateltavat käyttävät usein persoonapronomineja siirtolaisista puhuessaan. Esimerkissä, jossa Maria puhuu siirtolaisista, hän viittaa siirtolaisiin ensin pronominilla "he" sulkien itsensä pois kyseessä olevasta ryhmästä. Vähän myöhemmin hän kuitenkin viittaa siirtolaisiin persoonapronominilla "me", joka liittyy hänet osaksi siirtolaisten ryhmää. Tämän tapainen kielenkäytön kautta esiintuleva epävarmuus omasta roolista ja kuulumisesta "suomalaisten", "ruotsalaisten" tai "siirtolaisten" ryhmään Ruotsissa on hyvin tavallista haastattelumateriaalissa. Vain aniharva mainitsi olevansa siirtolainen tai ajattelevansa itseään siirtolaisena Ruotsissa, vaikka he järkeilivätkin "tietysti" olevansa siirtolaisia "vaikei siltä tunnukaan". Tästä voitane päätellä, että siirtolaisuus koetaan kielteisenä asiana ja siitä asemasta halutaan mieluiten päästä eroon.

Kuva: Markku Huovila, Rsa

Kaikkien haastateltavien vanhemmista ainakin toinen oli kuitenkin tullut Ruotsiin siirtolaisena, mikä tekee haastateltavista ainakin ajatuksen tasolla toisen sukupolven siirtolaisia. Haastateltavat puhuvat vanhempiensa Ruotsiin tulosta poikkeuksetta myönteiseen sävyyn. Madeleine kertoi äitinsä lähteneen maailman- ympärysmatkalle, mutta rakastuneen jo Ruotsissa ja jääneen sille tielleen. Sofia puolestaan kertoi äitinsä haluneen nähdä maailmaa suomalaisen kotikaupunkinsa ulkopuolella ja päätyneen Tukholmaan lapsenvahdiksi. Vain harva mainitsi vaikeudet Suomessa syyksi vanhempien muuttoon. Toisaalta vanhempia haastatellessani lähtösyiksi kerrottiin köyhyys, työttömyys ja joissain tapauksissa ahdasmielinen uskonnollinen ympäristö. Suomi oli todellakin erilainen maa 1960- ja 1970-luvulla, jolloin Suomesta lähdettiin Ruotsiin sankoin joukoin. Varsinkin maaseudulla ei ollut lainkaan ennenkuulumatonta, että nuoripari asui appivanhempien tai omien vanhempien luona työttömyyden ja puutteen vaivattessa. Joillekin muutto Ruotsiin merkitsi mahdollisuutta vapauteen ja itsenäisyyteen. Myös elinolot suomalaisella maaseudulla olivat usein alkeelliset verrattuna ruotsalaisiin, suurkaupunkien kupeeseen nouseviin kerrostaloihin, joihin suuri osa siirtolaisista ainakin haaveili

muuttavansa. Suurelle osalle suomalaissiirtolaisia muutto Ruotsiin merkitsikin huimaa kohennusta elämänlaatuun.

Monien tutkimukseen osallistuvien vanhemmilla näytti olleen mielessä vain muutaman vuoden työrupeama Ruotsissa. Seuraavassa Katariina kertoo perheensä muutosta Ruotsiin. Se on tyypillinen esimerkki haastatteluaineistossa ja kuvaa hyvin suomalaisten asennoitumista päätökseensä lähteä Ruotsiin. Katariina oli kolmikuukautinen kun hänet tuotiin Ruotsiin. Hänen isänsä oli monen muun suomalaismiehen tavoin tullut Ruotsiin ennen muuta perhettä etsimään asuntoa ja laittamaan "paikkoja kuntoon". Katariinan isällä oli veljiä Ruotsissa ja työt järjestäytyivät heidän kauttaan.

► **Ensimmäinen haastattelu, marraskuu 2004**

Lotta: *Tiäksä tai muistaksä mihin sun isä tuli täällä töihin, et olks sillä työpaikka täällä odottamassa?*

Katariina: *No se on aikasemmin ollu ennenkin se äitin löysi nin se on ollu vähä eri hommissa, mettätöissä ja ICA:n rekka-autoja ajanu ja Eskilstunassa, että vähän siellä ja täällä ja sitten tuli ABB ja se meni sinne töihin ja myös hankki silleen, että sillä oli kolme veljee nii se vaan soitti että, mun veli tulis, ja maanantaina alkaa sitte työt, se oli sillee, että niin paljon oli töitä! (...) Isä lupas äidille, että lähetään viideks vuodeksi, äiti ei ois halunnut lähteä, mutta isä sano "viideks vuodeks" ja nyt ollaan oltu kohta kolkyt vuotta (nauraa) [yhteistä naurua]*

Työ oli myös Emman vanhempien syy Suomesta lähtemiselle. Emman äiti oli päättänyt lähteä Ruotsiin yksin aloittamaan uutta elämää, ja kuinka ollakaan, hän tapasi siellä tulevan puolisonsa.

► **Ensimmäinen haastattelu, lokakuu 2004**

Lotta: *Miks ne tuli tänne tiedätsä?*

Emma: *Töihin ne kai tuli, isä tuli töihin. Äitiltä mä kyselin enemmän eilen illalla (nauraa) äiti kerto että se oli Sonkajärvellä Ikiasulla töissä (nauraa) ja sit se sano että siellä tienas tosi vähän ja se oli kuullu että Elannossa Helsingissä tienaa enemmän ja kukaan ei ollu uskonu että se tienas 500 markkaa tai mitä lie enemmän siellä Elannossa. Mut siis puolet enemmän. Se lähti sinne sitte. Ja sitten sen veli lähti Göteborgiin ja se kuuli että siellä tienaa vielä enemmän ja silleen se lähti. Eli töiden perässä.*

Sofian äiti tuli Ruotsiin 1970-luvun alussa ja löysi töitä lastenhoitajana suomalais-italialaisesta perheestä. Monet nuoret suomalaisnaiset tulivat Ruotsiin hoitamaan lapsia joko sukulaisen tai tuttavän perheeseen. Sofian äiti ei entuudestaan tuntenut perhettä, joka palkkasi hänet, vaan hän löysi työpaikan tuttavansa kautta.

► **Ensimmäinen haastattelu, joulukuu 2004**

Lotta: *Kom din mamma allena, när hon kom?*

Sofia: *Jo, hon kom ensam.*

Lotta: *Vet du vad hon gjorde då?*

Sofia: *Hon, barnflicka, lastenvahti.*

Lotta: *Åt vem?*

Sofia: *En finsk familj, en finsk-italjensk familj.*

Lotta: *Har du ingen, har du någon aning hur det blev så att hon kom hit? Såg hon liksom i en tidning eller någon slags vänner eller släktingar?*

Sofia: *Det var nog nån vän, att hon kände inte den familjen, men vännen kände dom, tror jag.*

Lotta: *Tuliko sun äiti tänne yksin, kun se tuli?*

Sofia: *Joo, se tuli ihan itekseen.*

Lotta: *Tiedätkö sä mitä se teki silloin?*

Sofia: *Se oli lastenvahtina.*

Lotta: *Kenen luona?*

Sofia: *Se oli sellanen perhe, suomalais-italialainen perhe.*

Upplands-Väsbyn ruotsinsuomalaisen koulun esikoululainen Södertäljessä. Kuva: Minna Väänänen, RsA

Lotta: Tiedätkö sä miksi sun äiti päätti tulla tänne? Näkikö se lehdessä ilmoituksen vai oliko sillä täällä jotain ystäviä tai sukua?

Sofia: Kyllä se taisi olla joku ystävä. Äiti ei tuntenu sitä perhettä, mutta joku sen ystävä tunsi sen.

Kuten esimerkeistä käy ilmi, tutkimukseen osallistujat ovat siirtolaisuustutkimuksen määritelmien mukaan kirjaimellisesti toisen sukupolven suomalaissiirtolaisia: heidän vanhempansa tulivat Ruotsiin siirtolaisina. Harva kuitenkaan ajatteli itseään tai muita suomalaisia Ruotsissa siirtolaisina. Tämän voidaan tulkita kertovan siitä, miten kielteiseen sävyyn ruotsalainen yhteiskunta suhtautuu siirtolasiin ja miten siirtolaisista puhutaan esimerkiksi mediassa. Siirtolaisryhmä on poikkeuksetta sellainen, johon ei haluta kuulua. Mitä tutkimukseen osallistuneet henkilöt sitten ovat, jos ”siirtolainen” ei kuvaa heitä? Ovatko he suomalaisia, ruotsalaisia vai kenties ruotsinsuomalaisia?

Ruotsin kansallispäivän viettoa Södertäljessä ruotsinsuomalaisessa esikoulussa.

Kuva: Minna Väänänen, RSA

Kuka on ruotsinsuomalainen?

Ruotsinsuomalainen - tai lyhyesti ja tuttavallisesti ruosu - on laajalti käytetty termi, jolla viitataan Ruotsissa asuviin suomalaisiin. Sitä käytetään suomenkielisessä suomalais- ja ruotsalaismediassa ja myös monet suomenkieliset Ruotsissa elävät suomalaiset puhuvat itsestään käyttäen ruosu-nimitystä. Tähän tutkimukseen osallistuneista harva piti sanasta "ruotsinsuomalainen". Monet puhuivat itsestään mieluummin suomalaisina tai ruotsalaisina, ja vain ani harvan mielestä ruotsinsuomalainen sopi heille. Aki-Petteri oli yksi niistä harvoista avainhenkilöistä, joiden mielestä ruotsinsuomalainen oli käypä nimitys kuvaamaan häntä ja muita suomalaistaustaisia henkilöitä Ruotsissa.

► Palautekeskustelu, syyskuu 2005

Lotta: Sulta on kysytty tätä varmaan aikasemminkin [öö], mutta mitä mieltä sä oot tästä ruotsinsuomalainen termistä? Onks se sellanen ihan käyttökelpoinen? Puhutsä itsestäs sillä termillä?

Aki-Petteri: Joo, mul-mulle, mun identiteetille se sopii.

Monien muiden mielestä sana ruotsinsuomalainen kuulosti oudolta. Esimerkiksi suomenkielisen äitinsä hoivissa kasvanut Sofia ei pitänyt sanasta eikä koskaan käyttänyt sitä itsestään. Nimitystä hetken pohdittuaan hän totesi, ettei toisaalta tiedä miksi itseään kutsuisi.

► **Ensimmäinen haastattelu, joulukuu 2004**

Lotta: *Dom använder ju här, hur säger man det på svenska, ruotsinsuomalainen, sverigefinne eller sverigefinländare.*

Sofia: *Det måste ju vara sverigefinne.*

Lotta: *Men tycker du att är sverigefinne, finländare.. ee..*

Sofia: *Jag är inte helt svensk, jag är ändå just det som jag...på många sätt... jag är ju svensk på många sätt [mm]...Jag har ju bott här [mm]...och...men bara med min mamma som är finsk. [joo] Jag har inte haft en pappa som är svensk ...sådana...[mm] Hurudana. Finska sätt. Hur man firar julen och sådant.[mm] Det har jag mer, det är ju sådant som mamma har tagit med sej från Finland. Så att jag är inte helt av någonting jag är en blandning.*

Lotta: *Blandning..finns det många särdrag i dej, vad tror du, att folk kan säga att "det är ju jätte finskt i dej!"?*

Sofia: *Det vet jag inte. Om det skulle synas mera, men finskar och svenskar är så jätte lika, om det skulle vara något annat att nationalitet skulle synas.*

Lotta: *Täällähän käytetään sanaa, tai miten se edes on ruotsiksi, ruotsinsuomalainen, sverigefinne tai ruotsalainen suomalainen.*

Sofia: *Sen täytyy olla toi sverigefinne (ts. ruotsinsuomalainen)*

Lotta: *Oletko sä ruotsinsuomalainen, suomalainen ..ee..*

Sofia: *En mä kokonaan ruotsalainenkaan ole. Siinäpä se just onkin..monella tavalla..mä olen monella tavalla ruotsalainen [mm].. mähän olen asunut täällä [mm].. ja..mutta vaan äidin kanssa, joka on suomalainen. [joo] Mullahan ei ole ollut isää, ruotsalaista isää... sellasta.. [mm]. Suomalaisella tavalla. Niin kun miten vietetään joulua ja sellasta. [mm]*

Sellasta mulla on enempi, nehän on sellasia juttuja, joita äiti on tuonut mukanaan Suomesta. Mä en niin kun ole kokonaan mitään yhtä juttua vaan mä olen sekoitus.

Lotta: *Sekoitus...onko sussa ehkä jotain piirteitä, joista ihmiset sanois, että "toi on sussa tosi suomalaista!"*

Sofia: *No emmä tiedä. Jos se näkyis jotenkin enemmän, mutta suomalaiset ja ruotsalaiset on niin tosi samannäköisiä. Jos ois joku muu kansallisuus niin ehkä se näkyis enemmän.*

Lähes kaikilla haastateltavilla oli vaikeuksia löytää "se oikea" sana kuvaamaan itseään. He maistelivat pitkään sanoja "suomalainen", "ruotsalainen" ja "ruotsinsuomalainen" pohtien, mikä niistä sopisi parhaiten kuvaamaan heitä itseään. Useimmat päätyivät nimeämisen kannalta luovaan ratkaisuun: he ovat välillä suomalaisia, toisinaan ruotsalaisia ja joskus ruotsinsuomalaisiakin. Tämänkaltaisen määritelmien hataruus tai liikkuvuus voi kertoa monesta asiasta: itsensä suomalaisiksi määritelleet mainitsivat myös olevansa enemmän suomalaisia kuin mitä nimitys ruotsinsuomalainen ehkä antaa ymmärtää. Monet sekoittivat nimityksiä ruotsinsuomalaisista puhuttaessa: suomenruotsalainen ja ruotsinsuomalainen menivät haastatteluissa sekaisin itseltänikin. Tämä hataruus voi kertoa siitä, että ruotsinsuomalainen ei ole vielä vakiintunut käyttäjiensä sanastoon tai että sen sisältö on epäselvä. Mitä tarkoittaa ruotsinsuomalainen? Viittaako se suomenkieliseen Ruotsissa asuvaan suomalaistaustaiseen henkilöön? Onko ruotsia puhuva, Ruotsissa asuva suomenruotsalaistaustainen henkilö ruotsinsuomalainen? Voi hyvinkin olla, että kymmenen vuoden kuluttua "ruotsinsuomalainen" on tutkimukseni avainhenkilöidenkin mielestä oikein sopiva termi kuvaamaan heitä itseään.

Musiikkietnologi Pekka Suutari kirjoittaa samasta asiasta ruotsinsuomalaisia ja tanssimusiikkia käsittelevässä väitöskirjassaan Götajoen jenka (2000). Hän päätyy tulkitsemaan nimityksen sekoittamista niin, että se kuvaaisi sekä ruotsinsuomalainen-käsitteen epämääräisyyttä että identiteettien valinnanvapautta. Toisin sanoen, Ruotsissa elävät suomalaistaustaiset henkilöt voivat hänen mukaansa valita melko vapaasti millaista nimitystä he itsestään käyttävät ja mihin ryhmän he kokevat kuuluvansa (Suutari, 2000:40). Suurimmalle osalle tutkimukseen osallistuneista suomalainen tausta ja oma suomalaisuus oli myönteinen asia ja hyvin luonteva osa identiteettiä. Monet mainitsivat kuitenkin, että suomalainen tausta ei aina ollut ollut ainoastaan ilon ja ylpeyden aihe.

Seuraavassa Maria kertoo suomalaisuutensa merkityksestä.

Kuva: Markku Huovila, RSa

► (Ensimmäinen haastattelu, huhtikuu 2002)

Lotta: Tycker du att du är liksom ruotsinsuomalainen?

Maria: Jaaaa...

Lotta: Vad säger ni här, säger ni Sveriges finländare eller eller finns det // något

Maria: //Sverigefinsk, kanske [sverigefinsk] ja det beror ju på. Det tycker jag. Att jag känner det mera och mera, vad när tiden går, att man har rötter från Finland. [mm] Jag är stolt över det också. Jag tycker att det är en viktig del utav mej.

Lotta: Okej. Hur var det när du var yngre?

Maria: Då ville man ju att bort allting sådant där, det ville man inte ha (skrat- tar) [skrattar]

Lotta: oletko sä mielestäsi niin ku ruotsinsuomalainen?

Maria: No joo...

Lotta: Miten te sanotte täällä, niin ku että Ruotsissa oleva suomalainen vai onko, onko joku // joku

Maria: //Ruotsinsuomalainen, se ehkä [ruotsinsuomalainen], joo, se vähän riippuu. Musta tuntuu. Musta kyllä tuntuu enemmän ja enemmän, että kun aikaa kuluu, että sitä niin kun on juuria Suomessa. [mm] Ja mä olen siitä myös ihan ylpeä. Se on tärkeä osa mua.

Lotta: Okei. Millasta oli kun olit nuorempi?

Maria: No silloinhan sitä halusi vaan kaiken sellasen pois. Eihän sellasta kukaan halunnut (nauraa) [nauraa]

Itsensä nimeäminen suomalaiseksi tai ruotsalaiseksi oli vaikeaa ja useimmat olivat sitä mieltä, että heidän identiteettinsä vaihtelee tilanteen mukaan. Meidän voi olla vaikea irrottautua ajattelusta, että tietyt käsitteet kuten tässä yhteydessä ”suomalainen” ja ”ruotsalainen”, eivät välttämättä sulje toisiaan pois. Näin ollen on mahdollista tuntea itsensä sekä suomalaiseksi että ruotsalaiseksi. Voidaankin ajatella, että mustavalkean asetelman sijaan liikkummekin harmaan eri sävyjen alueella (Bauman 1990): haastateltavat eivät välttämättä koe kuuluvansa pelkästään yhteen ryhmän vaan tuntevat pikemminkin yhteenkuuluvuutta moneen eri ryhmään. Norjalainen kulttuurintutkija Hyllan Eriksen (2004,13) toteaaakin osuvasti ”maailmassa on paljon enemmän sekä-että kuin joko-tai -asetelmia”. Jotkut haastateltavat sanoivat suorastaan hermostuvansa kysymyksestä siitä, mitä he ovat. ”Miksen mä voi olla mitä olen?”. Seuraavassa esimerkissä Aki-Petteri päätyi pitkän pohdinnan jälkeen määritelmään identiteetistään.

► **Palautekeskustelu, syyskuu 2005**

Lotta: No mikä sä sitten oisit, jos noin määrittelisit itses?

Aki-Petteri: No, mä olen ruotsinsuomalainen, jonka kotikaupunki on Tukholma, siis Rinkeby ja mä puhun suomee ja silti olen lähes ruotsalainen. Käviskö? (Nauraa)

Aki-Petteri nauraa määritellesään itsensä. Ehkäpä hän viittaa naurulla ja painottaessaan sanaa ”silti” siihen, että hänen määritelmässään on jotain tavallisesta

poikkeavaa. Ruotsalaisuuden olemus on edelleen hyvin yksioikoinen: ruotsalainen on sinisilmäinen, vaaleatukkainen ja ruotsinkielinen. Määriteltessään itsensä "silti lähes ruotsalaiseksi" Aki-Petteri tuottaa uutta tapaa olla ruotsalainen.

Kun ei olekaan tarpeeksi erilainen

Erilaisuus-teeman yhteydessä tuli esille usein myös ajatus siitä, että tutkimukseni avainhenkilöt kokivat voimattomuutta oman ei-tarpeeksi -erilaisuutensa vuoksi. Monien mielestä oli turhauttavaa, että suomalaisista ja ruotsalaisista oli joskus lähes mahdotonta löytää erottavia piirteitä. Jos on "tavallisen ruotsalaisen" näköinen ja puhuu riikinruotsia ilman poikkeavaa korostusta, mutta tuntee olevansa erilainen kuin muut voi olla hyvin vaikea löytää itselle ja muille kelpaavia syitä erilaisuudelleen. Monet olivat jopa sitä mieltä, että jos on selvästi erinäköinen kuin "tavalliset ruotsalaiset", on eri tavalla oikeutettu erilaisuuden kokemukseen. Seuraavassa Taina Upplands-Väsbyistä kertoo tilanteesta, jossa hänen suomalaisuutensa kyseenalaistettiin kiusallisella tavalla.

► Taina, syntynyt 1981. Haastattelu Tukholmassa, joulukuussa 2005

Lotta: Jouduksä koskaan puolustamaan suomalaisuuttasi?

Taina: Joo joo tosi usein ja siis kaikkei ärsyttävintä on kun poikaystävän äiti heittelee tolasia kommentteja vähän silloin tällöin ja mä oon tosiaan painottanu sille perheelle, että mä oon suomalainen ja jos mun äiti soittaa kun mä oon siellä niin mä puhun suomee, totta kai. Ja eikä se eikä vaikuta olevan mikään ongelma, se äitikin vaan naureskelee, että "tossa se vaan vaihto kieltä hahhahaha!" mutta sitten mä muistan kun me oltiin sen mummon synttäreillä ja sit siellä oli jotain tätejä ja setiä ja tollasia, niin sittenkin sen äiti huutaa sieltä pöydän päästä, tai siis sen joku sen mummon eno, tää menee vähän vaikeeks! [nauraa] Niin nin se mun poikaystävän mummon eno kysy multa jotain ja mä vastasin, että mä oon suomalainen ja sit sen äiti huutaa sieltä toiselta puolelta pöytää et "ei se mikään sä suomalainen oo, että kyllä se on ruotsalainen!", niin mitä sä rupeet siin sit väittelemään? Ku koko suku kasassa. Et "kyllä minä olen suomalainen!" et sitä mä saan tosi usein.

Lotta: No miten ne sit argumentoi sitä, et miks sä et sais olla suomalainen?

Taina: No se kun mä puhun ruotsia niin hyvin ja se kun mä oon syntynyt täällä niin ku eihän mulla oo mitään, mut mä heitän siihen sitte et mitäs jos sä muuttaisit Kiinan ja saisit lapsen siellä niin oisko se lapsi kiinalainen? Niin kun et, emmä tiedä mun ois ainakin kauheen vaikee kuvitella että mun lapsesta tulis kiinalainen niin kun noin vaan.

Tainan kuvailema kiusallinen tilanne saattaa olla tuttu monelle muullekin. Poikaystävän äidin kommenttia *"Ei se mikään sä suomalainen oo, että kyllä se on ruotsalainen!"*, voidaan tulkita ainakin kahdella tavalla. Voi olla, että vähättelemällä Tainan suomalaistaustaa äiti kuvittelee tekevänsä Tainalle palveluksen ja yrittää liittää hänet osaksi ruotsalaista perhettä. Ehkäpä hänelle on merkityksellistä, että miniäkokelas on "kunnon ruotsalainen" muiden sukulaisten mielestä, eikä siirtolaistaustainen suomalainen. Kenties poikaystävän äidin mielikuvat siirtolaisista ovat kielteisiä tai hän oletti muiden suhtautuvan kielteisesti siirtolaisiin. Niinpä poikaystävän äidin voidaan ajatella tavallaan suojelevan "miniäänsä" sanomalla, ettei tämä kuulu siirtolaisten joukkoon vaan on kunnon ruotsalainen. Taina listaa tyypilliset perustelut, joita ihmiset yleensä käyttävät määritellessään, miksei hän voisi olla suomalainen: hän on syntynyt Ruotsissa, hän puhuu ruotsia ja näyttää ruotsalaiselta. Taina lisää turhautuneena *"niin ku eihän mulla oo mitään"*.

Toisaalta poikaystävän äidin käytös voidaan tulkita ilkeilyinä. On epäselvää, miksi hän koki tarpeelliseksi yrittää vesittää Tainan määritelmää itsestään suomalaisena. Joka tapauksessa tilanne oli Tainalle hyvin kiusallinen. Hän ei halunnut ryhtyä riitelemään asiasta, mutta koki myös selkeää tarvetta saada olla suomalainen. Hän yritti kuitenkin haastaa poikaystävän äidin logiikkaa kysymällä *"et mitäs jos sä muuttaisit Kiinan ja saisit lapsen siellä niin oisko se lapsi kiinalainen?"*. Esimerkki jatkui Tainan ja poikaystävän äidin sananvaihdolla, joka keskittyi lähinnä kiinalaisten ja ruotsalaisten ulkonäköön. Äiti päätyi siihen, että koska kiinalaiset ja ruotsalaiset näyttävät erilaisilta, lapsi ei voisi olla kiinalainen. Taina on kuitenkin hänen mielestään ruotsalainen koska suomalaiset ja ruotsalaiset näyttävät samanlaisilta. Tämä päätelmien ketju on tietysti väärä, mutta sillä ei näyttänyt olevan merkitystä.

Voimme verrata Tainan kokemusta Emmen esimerkkiin kreikkalaisesta ystävästä, joka ärsyyntyy kun hänen alkuperäänsä kysellään. Esimerkit seuraavat samaa logiikkaa, mutta perustelut etenevät päinvastaisiin suuntiin. Emmen ystävä ärsyyntyy, kun hänen ruotsalaisuutensa kyseenalaistettiin *"koska hän näyttää kreikkalaiselta"*. Taina puolestaan kokee, että hänen suomalaisuuttaan ei oteta vakavasti, koska hän näyttää ruotsalaiselta. Se, että ei koe olevansa tarpeeksi erilainen voidakseen olla jotain muuta kuin ruotsalainen, oli todellinen ongelma ja surunkin aihe monille tutkimukseen osallistuneille. Emma totesi: *"enksmä vaan vois olla mitä mä oon, pliiis!"*

Havaintoni erilaisuus-pulmasta eivät ole ainutlaatuisia: myös Ågrenin väitöskirjatutkimukseen osallistuneet suomalaistaustaiset göteborgilaiset puhuivat siitä, miten ulkopuoliset määrittelevät voimakkaasti heidän mahdollisuuttaan sanoa olevansa suomalaisia. (Ågren 2006:228-230). Etniset identiteetit syntyvät ja muotoutuvat sosiaalisen kanssakäymisen tantereella. Joskus, ehkä useinkin, ajatuksemme etnisestä identiteetistämme saattakin olla ristiriidassa ympärillä olevien ihmisten mielipiteiden kanssa. Tainan esimerkki kuvaa mielestäni hyvin

sitä, miten ympäristön asettamat rajat itsemäärittelylle ovat toisinaan aivan liian ahtaat. Tietysti voimme jokainen tykönämme kokea olevamme mitä tahansa, mutta mikä on sellaisen identiteetin merkitys, jota ympäristö ei tunnista tai hyväksy?

Aineistossa on joitain esimerkkejä myös sellaisista tilanteista, joissa avainhenkilöt eivät piittaa ympäristön mielipiteistä ja rajoituksista. Aki-Petteri kertoo seuraavassa kuinka hänen ruotsalaiset ystävänsä vieroksuvat hänen määritelmänsä itsestään suomalaisena. Keskustelimme Rinkebyssä edellisenä päivänä pidetystä poetry slam- tapahtumasta ja siitä kertovasta lehtiartikkelista. Runonlausuja esittäytyi assyrialaiseksi ja sanoi, ettei *”voi koskaan tulla sen ruotsalaisemmaksi kuin mihin ruotsalaiset antavat luvan”*. Kysyin Aki-Petteriltä oliko hän kohdannut samanlaista ajattelua.

► Ensimmäinen haastattelu, joulukuu 2004

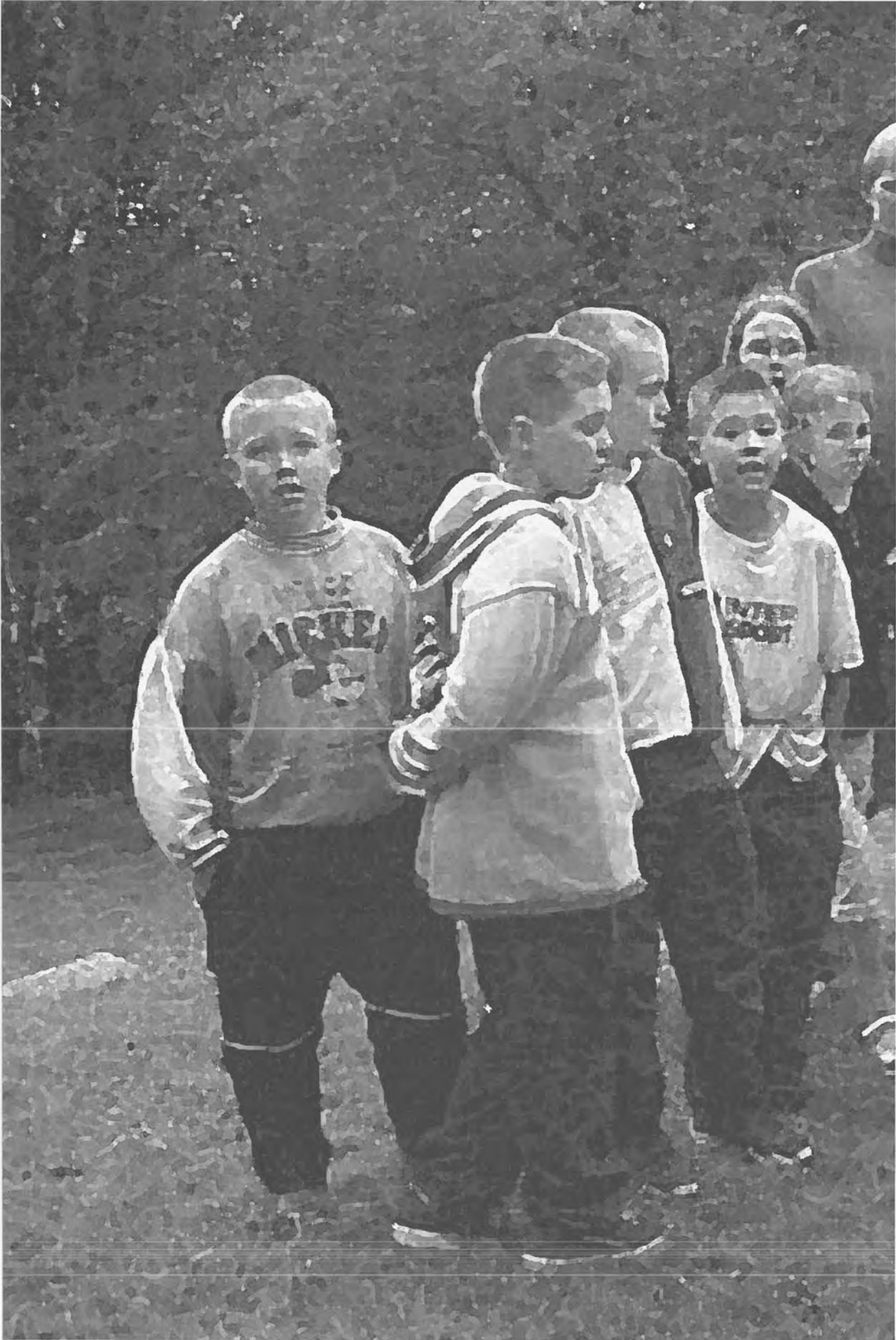
Lotta: *Täs on nimittäin tosi mielenkiintonen juttu tässä poetry slammistä siis, se äijä tituleeras itseään assyrialaiseksi ja mishän se nyt on (selaa kiivaasti lehteä) se oli..täällä.. ja kato tässä ett..mmm..jag kommer aldrig bli mer svensk än Sverige tillåter mej att vara. Onks sulla ikinä ollu semmost oloa että sä et ois niin ku tiedäk sä kunnan svedu (nauraa) siis sillee tiäk sä, niin kun ruotsalaisten mielestä?*

Aki-Petteri: *On joo ihan selvästi*

Lotta: *Miten se tulee esille?*

Aki-Petteri: *No emmä tiä, siinä vaan on ero. Mut kun mä tunnenki itteni suomalaiseksi ettei mulle oo ikinä ollu sitä et miks ne ei hyväksy mua koska mua ei oo kiinnostanu (nauraa) Mut kyllä se tulee, se on sellanen undermedveten juttu, että mä en oo yhtä paljon ruotsalainen. Mutta sitten kyllä joskus ruotsalaisii häiritsee jos mä sanon et mä tunnen itseni, että mä oon suomalainen. Et välillä niitten mielestä mun pitäis olla ruotsalainen, kun mä oon asunu tääll koko elämäni, että se on niitten mielestä tosi kummallista että mä tunnen itteni enemmän suomalaiseks.*

Aki-Petteri sanoo kohtaavansa usein tilanteita, joissa hänen ruotsalaisuuttaan kyseenalaistetaan. Hän lisäsi samaan hengenvetoon, ettei asia liikuta häntä mitenkään, koska hän on joka tapauksessa suomalainen. Aivan kuten Tainan tapauksessa, hänenkin mielestään ongelma on lähinnä se, että muiden mielestä oli outoa ajatella häntä suomalaisena. Aki-Petteri mainitsi useamman kerran keskustelumme aikana voivansa itse päättää mikä hän on, millaiseen ryhmään hän haluaa kuulua ja millä nimellä hän itseään kutsuu. Assyrialaisen miehen tilanne

Lasten kesäleiri
Axevallan
kansankorkeakoululla
vuonna 2002.
Kuva: RSN/RsA.

on toisenlaisen: hänen elämässään näyttää olevan muiden päätettävissä mitä hän saa olla ja mihin ryhmään hän kuuluu. Taina, Emman kreikkalainen ystävä, Aki-Petteri ja assyrialainen runoilija kertovat tavastamme mieltää maailmaa ja määritellä sen ihmisiä. Yleensä toimimme määrtielmissämme vastakkainasettelun kautta: jos olet ruotsalainen, että voi olla samaan aikaan suomalainen. Vastakkainasetteluun liittyy aina se, että ne sulkevat toisensa pois. Kulttuurintutkija Stuart Hall kirjoittaa *hybrydestä* eli *risteytymästä*, joka syntyy kun vastakkainasettelun ääripäät alkavat sekoittua (1996, 1999). Useimmiten risteymien ajatellaan, ainakin aluksi, olevan jotenkin epänormaaleja säännöistä poikkeavuutensa vuoksi (Burr 1996:76). Ulkonäöllä ja ihonvärillä on paljon merkitystä näissä rajanvedoissa.

Identiteettiin liittyy myös kysymys vallasta: joskus ihmisellä itsellään on valta määritellä itsensä miksikä vain, kuten Aki-Petteri kertoo. Toisinaan taas, kuten Tainan, Emman kreikkalaistaustaisen ystävän tai assyrialaisen miehen tapauksissa, valta on muiden käsissä.

Kun huomaakin olevansa yllättävän erilainen

Erilaisuus ja samankaltaisuus puhuttivat tutkimukseni avainhenkilöitä paljon. Monet kertoivat yllättävistä tilanteista, joissa he yhtä äkkiä huomasivat olevansa erilaisia kuin muut. Näissä tilanteissa erilaisuus oli tullut usein vähemmän mieluisana yllätyksenä, ja joskus erilaisuuteen liittyi myös ryhmän ulkopuolelle sulkeminen. Näissä tilanteissa avainhenkilöt olivat tunteneet itsensä ryhmän jäseniksi, kunnes aivan yllättäen ryhmän muut jäsenet päättivätkin toisin. Seuraavassa Sanna muistelee ratsastusleiriä Suomessa.

► Ensimmäinen haastattelu, syyskuussa 2005

Lotta: Ootsä mielestäs suomalainen sitten?

Sanna: Kyl mä varmaan oon ruotsinsuomalainen, mutta kyl mä tiedän että me koettiin itemme suomalaisiks kouluaikana. Et mulle kävi esimerkiks sillai, et mä täältä yhen mun kaverin kanssa kesäsin Ylöjärvellä ratsastusleirillä. [joo] Ja siellä mä muistan (...) Ku me seisottiin ja tehtiin jotain ja vähän matkan päässä oli jotain ratsastusleirikavereita niin ne puhu että "ne kaks ruotsalaista tyttöä". Ja me mun kaverin kanssa ajateltiin, että "ai onks täällä ruotsalaisia tyttöjä?" (nauraa) Kunnes me oikeesti tajuttiin, se kesti oikeesti aika kauan kunnes me tajuttiin, et hei ne puhuu meistä! (nauraa) [nauraa] Ei me nyt ikinä oltu nähty itteemme ruotsalaisina. Et kyl mä luulen et me nähtiin itemme suomalaisina.

Sanna kertoi nauraen, kuinka hullulta ratsastusleirikavereiden määritelmä "ruotsalaiset tytöt" tuntui. Sanna ja hänen kaverinsa asuivat kumpikin Rinkebyssä ja olivat kotiympäristönsä ja omasta mielestään täysin suomalaisia. Ratsastusleirillä Sanna koki ensimmäisen kerran, kuinka ympäristön muutos saattaa vaikuttaa voimakkaasti identiteettiin, siihen, miltä meistä tuntuu ja mitä muut meistä ajattelevat. Sanna kertoi, että hänelle oli tärkeää kuulua suomalaisena tyttönä suomalaisten tyttöjen porukkaan. Kun muut puhuivatkin hänestä ruotsalaisena tyttönä, Sanna tulkitsi sen ryhmästä pois sulkemisena.

Tuntuuko meistä suomalaiselta vai ulkomaalaiselta, turistilta tai vieraalta, johtuu ensikädessä meistä itsestämme ja ympärillämme olevista ihmisistä. Mutta myös maantieteellisellä paikalla on paljon merkitystä. Sandra ja muut paljon Suomessa vierailleet, kertoivat tuntevansa itsensä suomalaiseksi Ruotsissa mutta hyvin ruotsalaiseksi ollessaan Suomessa.

► Palautekeskustelu kesäkuussa 2002

Lotta: Joo, oletko sinä suomalainen?

Sandra: Eem, olen minä niin kuin enemmän ja enemmän tullut suomalaiseksi, iän myötä. (nauraa)[nauraa] Tullut viisaammaksi. Ei mutta tota, silloin nuorempana mä olin ihan, siis se ihan riippuu missä päin mä olen. Niin kuin nytkin, jos mä olen Suomessa, niin kyllä mä silloin olen ruotsalainen. Kyllä mulla se suomalaisuuskin on mukana siellä, että mä olen niin kuin, se vaaka niin kuin kallistuu vähän niin kuin ruotsalaisuuteen, ruotsalaisen puoleen. Sitten kun mä olen täällä, täällä mä olen suomalainen.

Lotta: Tuleeko se olo niin kuin itsestäsi, vai tuntuuko susta, että muut ihmiset pitää sua ruotsalaisena Suomessa ja suomalaisena Ruotsissa?

Sandra: Mä en, mä en, mä en sitä oikein tiedä. Mä olen sitä miettinyt paljonkin, että miksi mä tunnen näin. Mutta mä olen vaan todennut sen, että kun mä menen kesälläkin Suomeen niin kyllä mä olen niin ku, mä puolustan niin ku ruotsalaisuutta siellä [mm] ja suomalaisuutta ja Suomea täällä.

Tunne omasta ruotsalaisuudesta tai ei-suomalaisuudesta muodostui Suomessa ollessa arjen pikku asioista, jotka ovat erilaisia kuin Ruotsissa, kuten miten ostetaan postimerkkejä tai asioidaan ruokakaupassa.

► Ensimmäinen haastattelu syyskuussa 2005

Sanna: Nyt jos mä aikuisena ajattelen niin (epäselvää puhetta) et ku mä meen Suomeen niin kyl mä huomaan et emmä suomensuomalainen oo, et kyllä siellä vähän turistin elkeitä

on aina. Että joka kerta ennen kun mä oon vähän aikaa ollu taas Suomessa niin mä aina oon kaupan kassalla ja se on et "joo sä et oo punninnu näitä hedelmiä" ja sit mä, et "ai niin, mä oon Suomessa!" (nauraa) Ja sit mä oon aina ostamassa postimerkkejä niin ku "mä ottasin sellasen postimerkin Eurooppaan tai niin ku Suomen sisälle", ja Suomessa on vaan se yksi ja sama postimerkki, et se koko ajan muistuu mielee.

Monet haastateltavat tekivät eron suomalaisen, ruotsinsuomalaisen ja suomensuomalaisen välille. Suomensuomalaiset olivat "oikeita suomalaisia", he ovat suomalaisuuden mitta. Muualla asuvia suomalaisia verrattiin tämän ryhmän piirteisiin ja tapoihin toimia. Monet toki kutsuivat itseään suomalaisiksi, mutta lisäsivät nopeasti, että ruotsinsuomalaisten ja suomensuomalaisten välillä on eroja. Aki-Petteri piti itseään "tosi suomalaisena" tai ruotsinsuomalaisena ja leikitteli ajatuksella asua Suomessa jonkin aikaa voidakseen todeta, olisiko hänen mahdollista oppia ajattelemaan ja tuntemaan "niin kuin oikea suomalainen".

► **Palautekeskustelu syyskuussa 2005**

Lotta: Mikä sua siellä kiinnostas eniten?

Aki-Petteri: Siis mua vaan kiinnostais eniten se fiilis, että sais tuntea ittensä ihan suomensuomalaiseks, se ois tosi kiinnostavaa. Tai että tulisko mulle ollenkaan se että nyt mä alan hiffaa Suomee, koska mulla on sellanen kuva, että se on vähän erilainen, tosi erilaista kaikki järjestelmät ja kaikki vaikka periaatteessa se on ihan saman tyylinen maa silleen. Mutta kuitenkin mulla on sellanen fiilis, kuitenkin, että pystysinkö mä tuntee itteni suomensuomalaiseksi [yyymm] Mut en mä usko sitä (naurahtaa)

Kun ruotsinsuomalaisuutta ja suomensuomalaisuutta verrataan toisiinsa tällä tavoin, herää kysymys, mitä tämä mystinen "suomalaisuus" sitten pitääkään sisällään? ▼

Kuva: www.sxc.hu

Suomalaisuuden ja ruotsalaisuuden vertailusta

Edellisissä luvuissa on useaan otteeseen todettu, että suomalaisuutta rakennettiin haastatteluissa nimenomaan vertaamalla sitä ruotsalaisuuteen tai muihin kansallisuuksiin (tai pikemminkin pinttyneisiin käsityksiin ruotsalaisuudesta tai muista kansallisuuksista). Huumori ja kaavamaisilla käsityksillä vitsaileminen ovat merkittäviä suomalaisuuden määrittelyssä. Haastateltavat mainitsivat usein puhuvansa pinttyneistä käsityksistä ja mielikuvista, ja usein näissä kohdissa haastattelua äänitykset ovat naurua täynnä. Nauru ja huumori ovatkin erittäin mielenkiintoinen osa tutkimusta.

Yleensä nauraminen yhdistetään ihmisille tyypillisenä hauskaan asiaan reagoitina: nauramme kuullessamme hauskan vitsin tai katsoessamme hauskaa elokuvaa. Haastatteluissakin suurin osa naurusta, tirsunnasta ja vitsailusta on johonkin hauskaan asiaan reagoimista. Haastatteluissa vitsailtiin myös paljon, eikä äänityksiä kuunnellessa ole epäselvää, milloin kyseessä on hauska (tai ainakin hauskaksi tarkoitettu) asia, jolle nauretaan yhdessä. Joissain tilanteissa oli kuitenkin epäselvää onko kyseessä vitsi ja huumorimielellä kerrottu juttu, vai vakavasti kerrottu asia. Seuraavassa ikäiseni mies puhuu suomalais- ja ruotsalaisimpien eroista. Minun oli mahdotonta olla varma, onko kyseessä vitsi vai tosiasiana kerrottu tapaus.

Lotta: Ootteko te siellä jonkunnäkönen oma ryhmänne, kun te ootte kaikki yhdessä te suomalaiset, vaikkette suomea keskenänne puhuiskaan?

Olli: Noo, ollaan me vähäsen, et me ollaan vähäsen enemmän yhdessä...Vaikee sanoo. Me tunnetaan että ollaan kuitenkin, et me ollaan enempi erilaisia kun ruotsalaiset. Et miettii asiat erilailla kun nämä ruotsalaiset miettii.

Lotta: Milleen erilailla, koita selittää.

Olli: Ruotsalaiset on enempi tälleen akkamaisia (nauraa) miehet, ihan tosi, ne on niin kun vähän akkamaisia. Niitä voi niin ku smöra. Osta niille vaikka pulla ja ovat ihan mielissään että "hyvä jätkä!", ihan tosi. Suomalainen kun se niin kun on, sanoo vaan että kiitos vaan ei siinä mitään muuta. Ruotsalainen on niin erilainen, sitä voi niin ku smöra.

Lotta: Pullaa ostamalla? (nauraa)

Olli: On se ihan tosi! Ne saattaa töissä niin ku, ne on ihan erilaisia. Ostaa ruotsalaisen, ostat niille pullaa ja ne tekee vaikka ihan mitä vaan sulle.

Lotta: Ihan tosi?

Olli: Ihan totta, ne on akkamaisia, ne ruotsalaiset.

Lotta: No ihanko kaikki?

Olli: Noo, ei kai...

Lotta: Eli siinä on joku, hmm, (puhuu hitaasti ja epävaran kuuloisesti) tämmönen ero, siinä on siis tämmönen ero suomalaisen ja //ruotsalaisen välillä

Olli: // joo on on! Suomalainen on niiko enempi mies, niin kun miesmäinen. Se on niin kun enemmän jävlä anamma.

Lotta: Nii.

Kuten esimerkistä on helposti luettavissa, en osaa arvioida onko Olli tosissaan joten intän ja epäilen hänen tarinaansa. Ensin luulin hänen vitsailevan, mutta tarinan jatkuessa ja Ollin tuodessa esille klassisia ruotsalaismiehiin liitettäviä kliseitä ilman, että hän olisi viitannut niihin kliseinä, aloin epäillä oliko kyseessä sittenkään vitsi. Muistan hänen hymyilleen, ja äänityksessä kuuluu naurua, mutta

Olli ei katsonut minua silmiin vitsinkertojalle tyyppillisellä tavalla. Yleensä vitsinkertoja katsoo kuulijaansa kiinteästi kasvoihin voidakseen seurata kuuntelijan ilmeitä ja viestittää omilla ilmeillään, että kyseessä on tosiaankin hauskaksi tarkoitettu juttu. Tämä esimerkki kuvastaa myös erinomaisella tavalla alkutaipaleeni kömpelyyttä haastattelijana. Sen sijaan, että olisin antanut hänen kertoa juttunsa, halusin lisäkysymyksillä tarkennuksia enkä selvästikään uskonut hänen juttuaan todeksi.

Olli ei suinkaan ollut ainoa haastattelemani mies, joka luonnehti ruotsalaismiehiä naisellisiksi ja pehmoiksi. Ruotsalaismiesten epämiehekkyyks on yleinen kuvitelma niin Suomessa kuin ruotsinsuomalaistenkin keskuudessa. Myös monet muut tutkijat ovat raportoineet samasta asiasta (esimerkiksi Ågren 2006: 138-139; Rosenberg & Toukoma 1994:152; Laine-Sveiby 1991). Kun haastateltavat puhuivat ruotsalaismiehistä naisellisina tai pelkureina ja pehmoina suomalaismiehiin verrattuna, he merkitsivät useimmiten lauseitaan pienillä lisäyksillä kuten *"tämä nyt on tällänen stereotypia/klisee"*. Ollin puheessa tällaisia lisäyksiä ei ole. En yksinkertaisesti tiennyt miten suhtautua tarinaan. Yleensä haastateltavat tekivät erittäin selväksi, milloin he vitsailivat ja milloin kyseessä oli tosi asia.

Naurua löytyy kuitenkin paljon myös silloin kun kyseessä ei ole hauska juttu. Miksi haastatteluissa nauretaan niin paljon? Itseasiassa ihmiset nauravat muulloinkin kuin vain silloin kun jokin asia on hauska. Yhdysvaltalainen naurututkija Provine tutki välitöntä naurua keskustelutilanteissa (ei siis komediaa katsottaessa tai vitsiä kerrottaessa) ja tuli varsin yllättäviin tuloksiin (Provine 2000). Hänen tutkimusryhmänsä äänitti yli tuhat "nauruukohtausta". Materiaalin analysoituaan tutkijat totesivat, että vain 10-20 % nauruista liittyi johonkin hauskaksi tulkittavissa olevaan asiaan. Provine päättelee, että naurun ensisijainen tehtävä on saada toinen ihminen tuntemaan olonsa hyväksi. Kun ympärillämme ovat ihmiset reagoivat nauruumme nauramalla syntyy yhteenkuuluvuuden tunne. Kun haastatteluja kuunnellessa huomio kiinnittyy nauruun ei-hauskoissa kohdissa, kyse voi olla Provinen ehdotuksen mukaan siitä, että yritämme luoda haastatteluun osallistuville miellyttää tunnetta, saada myönteistä palautetta ja löytää jotain yhteistä. Joskus nauramme ollessamme hermostuneita, epävarmoja tai hämillämme. Mutta usein nauramme yksinkertaisesti, koska jokin asia on hauska. Haastatteluja kuunnellessani huomaan, että naurumme on pääasiassa sekoitus myönteisen palautteen hakemista ja hauskoille jutuille nauramista.

Haastatteluissa löytyy paljon kohtia, joissa haastateltava käyttää kliseitä ja naurua yhtä aikaa. Erityisen paljon näitä kohtia ilmaantuu, kun haastateltavat puhuvat suomalaisista ja ruotsalaisista vertaillen kansallisuuksien piirteitä toisiinsa. Naurua ja nauramista koskevissa tutkimuksissa on todettu, että kliseiden ja naurun yhteys voi toimia tavallaan puskurina puhujan ja kerrottavan tarinan välissä. Nauru puheessa voi merkitä myös etäisyyden ottamista viestittämällä, että puhuja on tietoinen viestinsä kliseisyydestä. Haastattelumateriaalista saa

hakemalla hakea suomalaisiin ja ruotsalaisiin liitettäviä kliseitä joiden yhteydessä ei esiinny naurua. Seuraavassa pyydän Aki-Petteriä kuvailemaan Suomea viidellä adjektiivilla. Hänen epäröintinsä ja naurunsa, sekä lausahdus ”mul tulee vaan tosi kornia sanoja mieleen” on oiva esimerkki siitä, miten puhuja voi merkitä sekä naurulla että sanomalla ääneen jonkin olevan ”kornia”, ”tosi kliseetä”. Hän ei oikeasti ole samaa mieltä mutta parempien vaihtoehtojen puuttuessa käyttää kyseessä olevaa sanaa. (Katso myös Billig 2005).

► **Palautekeskustelu, syyskuu 2005**

Lotta: *Mitä sä aattelet jos pitää sanoo viis adjektiivii et millanen Suomi on lomamaana?*

Aki-Petteri: *Ööö..se on niin ku (nauraa) viis adjektiivia, vai? (nauraa)*

Lotta: *Tai voi olla myös sanoja, vaikka et vaan talo tai aurinko tai mitä vaan.*

Aki-Petteri: *Öö, öö, se on mulle loma, öö, öö, mm, mm, mm, mul tulee vaan tosi kornia sanoja mieleen kun juuret ja [ei se mitään] mutta mä en voi sanoo niitä näin yhdessä [auseessa], mun täytyy saada selostaa (nauraa)*

Lotta: *Saat selostaa (nauraa)*

Aki-Petteri selosti laajasti mitä hän tarkoitti juurilla ja miksi hänen mielestään juurista puhuminen oli ”jotenkin kornia”. Hän sanoi tuntevuuta selkeää kuuluvuutta myös Suomeen vaikka eläekin Ruotsissa ja pohti, ettei sille tunteelle taida olla muuta sanaa kuin juuret. Hänen ja monen muun haastateltavat on vaikea kuvata sitä ”miltä tuntuu kuulua jonnekin”. Meillä on todellakin käytössämme vain rajattu joukko käsitteitä, joiden avulla voimme kertoa mielipiteistämme ja tunteistamme. Puu on kiinni juurillaan maassa eikä puuta voida helpostikaan siirtää. Tämän vertauksen mielikuvassa juuret sitovat myös ihmisiä tiettyihin paikkoihin. Mutta voimmeko tuntea juuria ja silti olla tasapainoisia ja tyytyväisiä elämäämme jossain muualla? Haastateltavien mielestä voimme. Juuret, niiden olemassa olo, puute ja merkitys puhuttivat paljon ja tarkastelen tätä vertauskuvaa seuraavaksi. ▼

Suomalaisuus on muutakin kuin kieltä

Suomalaisuus on muutakin kuin kieltä

Tähän mennessä olemme pohtineet kielen merkitystä suomalaisuuden muodostumisessa sekä erilaisuuden kokemisessa. Valtaosa tähän tutkimukseen osallistuneista kertoi, että suomen kieli on jotakuinkin tärkein osa heidän omaa suomalaisuuttaan ja suomalaisuutta Ruotsissa. Kaikki haastateltavat, avainhenkilöt mukaan lukien, painottivat kuitenkin, että suomalaisuus on paljon muutakin kuin kieltä. Heidän mielestään suomalaisuus ei katoa vaikka kävisikin niin, että heidän suomen kielensä hiipuisi vuosikymmenten saatossa. Mitä muuta suomalaisuus on kielen lisäksi? Tähän mennessä kaikki esimerkit ovat tavalla tai toiselle liittyneet kieleen, ja heidän suomalaisuudtensa on rakentunut vahvasti kielen ympärille. Nyt tarkastelemme *juurien* merkitystä ja luonteenpiirteitä sekä tunteita, joiden avulla suomalaisuutta määriteltiin.

- Maantieteelliset paikat minne juuret kiinnittyvät
- Luonteenpiirteet ja tunteet

Ensimmäinen kohta liittyy voimakkaasti Suomeen maana ja niihin paikkoihin mistä haastateltavien suomalainen suku on kotoisin. Minkälaiseksi paikaksi haastateltavat kuvaavat Suomea? Mitä sinne matkustaminen merkitsee? Mitä ovat *juuret* ja minne ne kiinnittyvät? Toinen kohta summaa haastattelussa esinntyviä suomalaisiin liitettäviä luonteenpiirteitä. Millaisia suomalaiset ovat? Kuinka sopivia nämä luonnehdinnat ovat haastateltavien itsensä kohdalla?

Varhaisnuorten leirikoulu Borghamnissa Vättern-järven rannalla 1970-luvun lopulla. Kuva: Juhani Jaakkonen, Rsa

Paikka nimeltä Suomi

Edellisen luvun esimerkit siitä, miten haastateltavat kokivat itsensä erilaisiksi kuin muut, perustuivat usein ihmisten väliseen kanssakäymiseen. Erilaisuuden tai ryhmään kuulumattomuuden kokemus voi myös syntyä itsestään ilman muita ihmisiä. Suomesta maana puhuttiin poikkeuksetta tunteellisesti: Suomeen oli ihanaa mennä, siellä tuntui kodikkaalta ja tutulta, vaikka kaikki mainitsivatkin olevansa enmmän tai vähemmän turisteja Suomessa. Sannan esimerkki hedelmien punnitsemisesta ruokakaupassa on oiva esimerkki arkipäivän tiedosta. Suomi maana rajoineen ja kaupunkeineen merkitsee monelle asiaa, joka teki heistä suomalaisia. Toisaalta Suomi maana oli myös se paikka, jossa he kokivat olevansa ei-suomalaisia, "ruotsalaisia" ja "turisteja".

Suomi oli valtaosalle lomamaa, jossa vierailtiin joko kerran tai kaksi vuodesa. Haastateltavat kävivät tapaamassa sukulaisiaan paikoissa, joilta lähdettiin

Ruotsiin sankoin joukoin 1960- ja 1970-luvuilla. Omien vanhempien kanssa lapsuudessa tehtyjä lomamatkoja muisteltiin jännittävinä reissuina. Varsinkin Pohjois-Suomeen matkustaneille lomamatkat olivat kuitenkin myös puuduttavan pitkiä. Monelle perheelle ajomatkaa kertyi suuntaansa yli 1000 kilometriä. Snellman (2003) tiedusteli Göteborgissa asuvilta haastateltaviltaan heidän Suomeen suuntautuvista lomamatkoistaan ja totesi, että monille tuo huikea ajomatka merkitsi myös lähes sankarillista suoritusta. Monet kertoivat ajaneensa mieluiten pysähtymättä, koska oli tärkeää päästä ”kotiin” mahdollisimman nopeasti. Jotkut hänen haastateltavistaan kuvailivat Suomen lomien olleen yhtä innolla odotettuja kuin jouluaatto lapsille (Snellman 2003, 230-231).

Suurimmalle osalle haastateltavia Suomessa käyminen tarkoitti maaseudulla käymistä. Jos sukulaiset asuivat kaupungissa, kesät vietettiin kuitenkin kesämökillä maaseutumaisemissa. Ympäristö vaikuttaa voimakkaasti mielikuviimme paikoista, ihmisistä ja tunnelmista. Kun haastateltavat puhuivat Suomesta, heidän mielikuvansa perustuivat pitkälti niihin ympäristöihin, joissa he olivat kesiään viettäneet. Köpingiläinen avainhenkilöni Maria oli hyvin läheinen Suomessa asuvan isoäitinsä kanssa ja vieraili tämän luona mahdollisimman usein. Maria puhui Suomesta paikkana, jossa ”*Lehmät laiduntavat loputtomilla, alavilla niityillä*”. Tällainen mielikuvamaisema on tietysti aivan toisenlainen kuin Itä-Suomen järviolueella, Pohjois-Suomessa tai Espoossa vierailevan henkilön mielikuva Suomesta. Suomeen matkustamisesta ja siellä olemisesta puhuttiin aina innostuneesti. Suomessa oli mukava käydä, lomailia vähän aikaa ja palata sitten arkielämään Ruotsiin. Matkamuuistoina kaikki toivat mukanaan tyytyväisen ja onnellisen mielen. Seuraavassa Sanna kiteyttää Suomen merkityksen lomamaana

► *Palautekeskustelu, joulukuu 2006*

Sanna: *Monella ruotsinsuomalaisella varmaan käy niin, että ne käy vaan kerran vuodessa kesäsin Suomessa, mummolassa suunnillee. No mä nyt oon käyny vähän muuallakin, mutta monet käy sukulaisia tapaamassa, ja sä oot mökillä, sä oot saunassa, sä oot maalla, sulle jää sellanen kuva, myös aika ruusuinen, että Suomeen on aina kiva mennä. Sillä on aina ihanaa, ja siellä on aina sukulaiset haluu tavata, no suku ei kaikille oo aina niin helppo asia.*

Lotta: *No mut, useimmille kai kuitenkin?*

Sanna: *...mut kuitenkin..mummille mennään ja on kesäloma ja siel on kaikkee hyvää syötävää.*

Sanna kuvailee Suomeen liittyvää kuvitelmaa paikasta, jossa on aina aurinkoista ja elämä hymyilee. Hän mainitsee nopeasti itse käyneensä muuallakin kuin suku-

laisten luona ja nähneensä enemmän Suomea kuin ruotsinsuomalaiset yleensä. Sanna on ainoa haastateltava, joka toi esille vaikean ja vaietun aiheen: miltä tuntuu kun suku Suomessa ei olekaan vain iloinen ja helppo asia. Tämä lause olisi voinut olla erinomainen keskustelun avaus, mutta juttu lopahtaa kuitenkin hieman tahdittomaan kysymykseeni *“no mut, useimmille kai kuitenkin”* (suku on iloinen asia). Haastatteluhetkellä en huomannut keskeyttäneeni Sannaa, huomioni kiinnittyi asiaan vasta analyysivaiheessa kuunnellessani haastatteluja uudelleen ja uudelleen.

Tätä pientä lausahdusta on kuitenkin hyvä pysähtyä hieman tarkastelemaan. Haastattelin myös useita vanhempia, Sannan vanhemmat mukaan lukien. Näissä haastatteluissa monet puhuivat avoimesti vaikeista suhteista vanhempiinsa ja sukuunsa Suomessa. Joillekin vaikeat perhesuhteet oli yksi Ruotsiin lähtemisen syistä. Vanhemmat, jotka kuvailivat suhdettaan sukuun Suomessa mutkattomaksi ja lämpimäksi, kertoivat poikkeuksetta *“muista”*, joilla oli vaikeuksia Suomen lomien vuoksi ja jotka suorastaan välttelivät Suomessa käymistä. En voi tämän tutkimuksen perusteella arvioida, miksi kukaan muu haastateltavista ei ottanut vaikeita sukulaissuhteita puheeksi, vaikka heidän vanhempiensa sukupolvi puhui ongelmasta paljon. Oletan kuitenkin, että koska suomalaisuus koetaan poikkeuksetta perhekeskeiseksi asiaksi ja perheen sisäisistä ongelmista ei välttämättä puhuta ulkopuolisille. Voidaan myös ajatella, että välttellessään tätä aihetta haastateltavat halusivat vetää rajaa itsensä ja vanhempiensa sukupolvien välille: heidän sukupolvensa ei enää toista samoja suomalaisiin liitettäviä ongelmia vaan edustaa uudenlaista suomalaisuutta (katso myös Ågren 2006, 239-241).

Jotkut kuvasivat sukulaissuhteitaan ja kontaktia sukuun Suomessa adjektiivilla *“ohut”*, mutta kukaan ei sanonut suhteen olevan huono. Useimmiten etäisen suhteen sukulaisiin sanottiin johtuvan siitä, ettei Suomessa ole samanikäisiä serkkuja tai pikkuserkkuja, tai ettei yhteisiä mielenkiinnon kohteita ole löytynyt. Suomen kieli aiheutti sitä taitamattomille konkreettisen esteen. Kun ei ollut yhteistä kieltä, ei myöskään yhteyttä Suomessa asuviin sukulaisiin juuri löytynyt. Kaikki Suomessa säännöllisesti käyneet haastateltavat korostivat samanikäisten serkkujen ja pikkuserkkujen merkitystä yhteyden säilymiselle. Ainoastaan Emma ja Aki-Petteri kertoivat käyvänsä myös ystävien luona Suomessa sukuvierailuiden lisäksi. Yleistäen voin todeta, että sukulaiset olivat suurin syy Suomessa lomailulle. Kaikkien 29 haastateltavan joukossa oli vain yksi, joka ei ollut koskaan käynyt Suomessa.

Suurimmalle osalle haastateltavista Suomen lomat olivat harventuneet vuosien saatossa. Monet olivat aloittaneet teini-iässä kesätyöt kotipaikkakunnillaan Ruotsissa ja halusivat tehdä omia suunnitelmia perhelomien sijaan. Kysyin ensimmäisen haastattelun aikana, milloin haastateltava oli käynyt Suomessa edellisen kerran ja oliko seuraava matka suunnitteilla. Avainhenkilöistäni kahdeksan oli käynyt Suomessa kuluneiden kuuden kuukauden aikana ja näistä kahdeksasta

neljä tiesi seuraavan matkansa ajankohdan. Suomessa käymisen syyt saivat uusia piirteitä vuosien vierieissä; yhä useammin matkalle lähdettiin hautajaisten vuoksi eikä vain kesälomalle tai joulun viettoon. Seuraavassa Sofia kuvailee ristiriitaisia tunteitaan hautajaismatkastaan. Nyt lähdettiin surullisen asian vuoksi, eikä Suomessa ollut vastassa innolla odotettu loma vaan sureva suku.

► **Ensimmäinen haastattelu, joulukuu 2004**

Lotta: *Hur känns det att fara till Finland? Har du nån' patriotisk känsla att fara dit? (skrattar)*

Sofia: *(skrattar) Det är kul, det är också märkligt att åka till begravningen, att man skall åka till Finland, och det är lite kul att som hälsa på släktingar, och oftast är det lov, man har ledigt och så kom en konstig känsla att det var ingen rolig resa men, det är kul att åka dit.*

Lotta: *Millaselta tuntuu lähteä Suomeen? Onko sulla jotain patriotittisia fiiliksiä? (nauraa)*

Sofia: *(nauraa) Onhan se hauskaa, myös tosi outoa lähteä sinne kun mennänkin hautajaisiin. Että on jotenkin kivaa lähteä tapaamaan sukulaisia, usein on just loma ja on vapaata ja sitten tuleeikin tällänen outo fiilis, että tää ei olekaan mikään mukava reissu, mutta silti sinne on kiva mennä.*

Kiinnostava yksityiskohta Suomen lomista on se, että joillekin Suomen loma tarkoitti 24-tunnin laivaristeilyä, jonka aikana ei välttämättä poistuta laivasta. Risteily oli ”tarpeeksi suomalaista”. Sukuloimisen ja kesä sekä joululomien lisäksi jotkut olivat olleet kesäleireillä tai kesätöissä Suomessa. Sandra oli ainoa, joka oli ollut Suomessa hieman pidempään. Hän oli opuskellut Helsingissä kolme kuukatta osana ruotsalaista tutkintoaan.

► **Ensimmäinen haastattelu, huhtikuu 2002**

Lotta: *Ai että sä olet kuitenkin ollut pitempiäkin aikoja Suomessa?*

Sandra: *Joo, oon ollut. että aina kesäsin oltiin kesälomalla, kaiset kesät. Sitten koulussa mä tota sain sitten stipendin ja pääsin Helsinkiin tekemään mun lopputyötä. Mä asuin Helsingissä kolme kuukautta, ja siitä on viis vuotta. Että kyll mä näin sieläkin, että Suomi oli ennen mulle sellainen kesäloma maa, siellä oli lomaa vaan. Se oli sellaista hohtoa. Sinne vaan mentiin kesällä ja oltiin [ja on ihanaa ja aurinko paistaa] nii, nii! Sitä oltiin va-*

Kontaktit Suomeen ovat tärkeitä Ruotsissa asuville suomalaisille. Gustavsbergin Ekealin koulun suomalais-ruotsalainen yhdysluokka teki luokkaretken Helsinkiin. Luokassa oli puolet ruotsalaisia ja toinen puoli suomalaisia oppilaita. Ruotsalaisten oppilaiden opettaja oli Lars Dalberg ja suomalaisten Jukka Horsma. **Kuva: RsA.**

paana ja tolle. Sitten mä menin Helsinkiin ja, mä asuin sen kolme kuukautta siellä. Mä aloin maaliskuussa ja tulin maalis, huhti, toukokuussa, toukokuun lopulla pois. Et siellä oli talvi ja tuisku ja kaikkea tommosta ja kyllä sielläkin piti vuokra maksaa, että, ja kyllä sielläkin tuli arki. Et se oli ihan jännää niin ku kokea se [no varmasti] että kyllä sielläkin oli arki, että se ei ollut sitä saunaa ja uimista, että kyllä sielläkin satoi vettä ja tuli lunta, ja kaikkea tylsää ja harmaita päiviä.

Sandra oli Helsingissä alkukeväästä ja kuvailee kokemustaan korostaen sään merkitystä: *”sielläkin satoi vettä ja tuli lunta, ja kaikkea tylsää ja harmaita päi-*

viä". On toki totta, että alkukeväällä Helsingissä saattaa hyvinkin sataa lunta ja ilmasto on kylmempi kuin Mälarin laaksossa. On kuitenkin epätodennäköistä, että Helsingissä oli kovin usein "talvi ja tuisku". Uskoisin Sandran muiston hurjasta talvisäästä liittyvän osittain myös Suomessa olemiseen sinänsä. On epäolennaista tuiskusiko ja myrskysikö Helsingissä vai ei, mutta kesämuistojen rinnalla maaliskuinen Helsinki on taatusti ollut kaikkea muuta kuin lempeä. Vaikka Helsinki ei säänsä puolesta saanut Sandralta kiitosta, hän puhui opiskelujaksosta Helsingissä jännittävänä ja myönteisenä kokemuksena, joka antoi hänelle täysin uudenlaisen mahdollisuuden tutustua Suomeen. *"Kyllä sielläkin piti vuokra maksaa, että, ja kyllä sielläkin tuli arki"*.

Lukkarinen Kvist (2006) kiinnitti tutkimuksessaan huomiota samanlaiseen, sähän liittyvään seikkaan haastatellessaan ikääntyviä suomalaisia Eskislunassa. Kotikylistään kertoessaan hänen haastateltavansa puhuivat kylmästä säästä ja pimeydestä peltojen yllä, etenkin ennen ensilumen satamista. Kukaan ei romantisoinut pimeyttä, päinvastoin sitä kuvailtiin ahdistavana ja masentavana, asiana. Lukkarinen-Kvist arvelee, että kylmyys ja pimeys merkitsevät todellisten sääolosuhteiden lisäksi ajan kulumista ja irrottautumista kotikylän maisemista (Lukkarinen-Kvist 2006, 182-185; katso, myös Hujanen 1986). Löydän Sandran kertomuksesta ja Lukkarinen-Kvistin analyysistä paljon yhtymäkohtia: Sandra kertoo Suomi-kuvan muuttuneen Helsinki-kokemuksen myötä realistisemmaksi ja Suomen maana muuttuneen hänelle ikuisen auringon maasta arkiseksi, jopa talviseksi. Mielikuvina aurinko ja talvimyrsky ovat vastakohtaisia ja niin ovat myös Sandran käyttämät vertaukset *"harmaita ja tylsiä päiviä"* sekä *"lomaa vaan ja sellasta hohtoa"*. Kun tapasimme Sandran kanssa ensimmäisen kerran keväällä vuonna 2002, hän oli tiiviissä yhteydessä Suomeen siellä asuvan suomalaisen miesystävänsä kautta. Kolme kuukautta Helsingissä olivat kuitenkin avanneet hänen silmänsä Suomen arkipäivään jo ennen suhteen alkamista. Sandra mainitsi Helsingissä opiskelun tehneen erinomaisen hyvää hänen suomen taidolleen. Hän kertoi olleensa aluksi lopen uupunut jo kahdeksalta illalla, mutta tottuneensa pian siihen, että kaikki tapahtui suomeksi. Hän omaksui myös nopeasti Helsingin seudun puherytmin, ja vertaa kielikylpyään polkupyörän ketjujen rasvaamiseen.

► *Palautekeskustelu kesäkuussa 2002*

Sandra: (...) Tää meidän suomen kieli, tää meidän kotisuomen kieli, niin se harjaantui, mulla tuli sellasta Helsingin slangi sitten mukaan. Ja sitten äiti sanoi puhelimessa että: "hei, älä puhu niin nopeasti" että hänkin kuulee mitä sanot! (nauraa) [nauraa] että siis mulla harjaantui aivan hirveesti se, että se on niin ku niin ku mä olen verrannut sitä pyöräkettinkiin panee öljyä, niin se sujuu paljon nätimmin. Tai siis moottoriin panee vähän öljyä lisää. Että kyllä se moottori pyörii kumminkin, mutta jos sinne panee öljyä, niin se pyörii paremmin [niin eikö kuluta niin paljoa] nii niin (nauraa) että silleen.

Sandra käyttää sanaa *”kotisuomen kieli”* viitaten Suomessa puhutun kielen ja kotona Köpingissä puhutun suomen kielen eroihin. Hän kuvaili suomen taitoaan sujuvaksi, mutta kertoi joutuneensa kääntämään Helsingissä kaiken suomenkielisen materiaalin ruotsiksi ymmärtääkseen kunnolla mistä oli kyse. Emme keskustelleet haastatteluissa enemmälti Suomessa puhutun suomen ja Ruotsissa puhutun suomen eroista, mutta jos joku otti asian esille, hän viittasi yleensä Ruotsissa puhuttavan *”vanhanaikaista”* suomea. (Katso esimerkiksi Lainio 1989)

Juuret

Huolimatta siitä, miellettiinkö *”paikka nimeltä Suomi”* maaseuduksi vai kaupungiksi, aurinkosääksi tai lumimyrskyksi, mummin herkkuruoiksi tai 24-tunnin risteilyksi, Suomella oli konkreettisenä paikkana tärkeä merkitys haastateltaville. Siitä puhuttiin aina lämmöllä. Suomi oli myös se paikka, jossa oli *juuret*. Juuret olivat osa jokaisen suomalaisuutta, niistä puhuttiin usein ja vertauskuva löytyy myös jokaisen avainhenkilön haastattelusta. Haastateltavat kuvailivat kuuluvansa Ruotsiin, jotkut tarkensivat kuuluvansa nimenomaisesti johonkin kaupunkiin tai kaupunginosaan, mutta myös Suomeen. Näyttää siltä, että juurilla ajateltiin olevan perinnöllinen linkki haastateltavien vanhempien kautta Suomen maahan. Mielenkiintoista olikin, että kukaan ei maininnut juuriensa olevan Ruotsissa, vaikka kaikki olivat varttuneet Ruotsissa. Jotkut olivat jopa syntyneet siellä ja puhuivat Ruotsista poikkeuksetta kotinaan.

Rinkebyn alueelta kotoisin olevalla Lolalla oli kaksi pientä lasta etelä-eurooppalaisen kumppanin kanssa. Hän kuvasi tunteitaan Suomessa olevista juurista kauniisti. Vaikka Lola ei ole tutkimukseni avainhenkilö, olen valinnut hänet kuvaamaan juurien pohdiskelua. Hän kiteyttää monen muunkin ajatukset juurista.

► *Lola, syntynyt 1973, ensimmäinen haastattelu, lokakuu 2005*

Lola: Mä oon ruotsinsuomalainen, siksi kun siis miten mä sen tunnen että mun juuret on Suomessa, mut mun kotikaupunki on kuitenkin Tukholma kun täällä mä tunnen kaikki kadut ja täällä mä oon käyny koulun ja emmä Helsingissä tai Tampereella jos mä meen, niin en mä tiedä minkä nimisiä katuja siellä on tai miten siellä tehdään tai mihin siellä mennään (...) ja mä tunnen ihan lunkisti et okei se toimii, hyvä on, et jos mä haluan löytää mun juuret että jos mä oon jossain olotilassa että mä tartten löytää mun juuret niin mun tekee mieleli mennä vaan Lempäälään tai Ruovedelle mummolan pihaan rappusille istumaan ja kattomaan niitä puita niin sitten mä löydän kaiken uudestaan ja voin lähtee vetää, tai siis jatkamaan mun elämää. Mutta siinä on se juuri juttu, ja aina kun tulee Suomesta niin tuntee kunnolla, että kuka mä oon.

Lolan juuret löytyivät mummolan portailla istuessa. Kaikkien ei kuitenkaan ollut yhtä helppoa löytää juurilleen. Lola painottaa Tukholman olevan hänen kotikaupunkinsa, koska siellä hän on käynyt koulut ja tuntee kaupungin kuin omat taskunsa, ja sen ihmiset ovat hänelle tuttuja. Lola puhuu sosiaalisesta koodista, jonka hän jakaa tukholmalaisten kanssa. Sen sijaan suomalaisten sosiaalinen koodi Suomessa on hänelle vieras. Mutta vaikka koodi onkin vieras, juuret antavat hänelle ihmisenä voimaa. Kaikki puhuivat juurista, mutta oli tavattoman vaikeaa selittää mistä juuret kostuivat tai mine ne itse asiassa johtivat. Joskus näyti olevan helpompaa puhua siitä, mitä ei ole kuin siitä mitä on. Seuraavassa Emma puhuu juurettomuudestaan ja kaipauksestaan omata "jotain", joka olisi hänen omaansa Ruotsissa.

► *Ensimmäinen haastattelu, lokakuu 2004)*

Emma: Mulla on Ruotsin passi ja onhan Ruotsi kuitenkin mun kotimaa, mutta samalla emmä tiedä mihin mä kuulun. Mä mietin tosi paljon pienenä, että missä mä haluisin asua Suomessa vai Ruotsissa sen jälkeen kun me muutettiin Ruotsiin. Ku Ruotsissa mulle ei oo mitään mikä pitää mua kiinni tai jos mä muuttaisin Suomeen niin mä en tiedä mitä mä tekisin. Mun vanhemmat tietty, mutta jos nekin muuttais Suomeen, niin ei mulla ois mitään Ruotsissa. Ja mä kuitenkin haluisin, että mulla ois jotain Ruotsissa. Mutta Suomessa mulla on jotenkin sellanen luonnollinen juttu, että sinne mennään, ja, mä en oikeen osaa sanoa. Mutta kyllä mul on, kyl mä oon jotenkin ruotsalainen, mutta ettei oo oikeen oikeutta sanoa sillee.

Käsittelin aiemmin yllä olevan esimerkin jatkoa, jossa Emma miettii mikä voisi oikeuttaa hänet kutsumaan itseään ruotsalaiseksi. Pohdiskelulla on surullinen sävy. Olen kirjoittanut haastattelumuistiinpanoihin, että Emma väänteli käsiään puhuessaan. Se, että "Ruotsissa ei ole mitään", näyttäytyy suurena aukkona hänen elämässään.

Näissä esimerkeissä juuret linkittyvät voimakkaasti verenperintöön. Lolan esimerkissä juuret löytyvät hänen mummolansa pihapiiristä. Paikka näyttää kuitenkin tämän esimerkin valossa olevan tärkeämpi kuin ihminen. Lola ei mainitse mummoaan lainkaan puhuessaan juurista. Emmen tapauksessa juurien puute näyttäisi olevan yhtä kuin puuttuva perinnöllinen yhteys ruotsalaisiin isovanhempiin tai vanhempiin. Haastateltaville, kuten varmaan meille muillekin, on merkityksellistä löytää yhteys paikkaan "mistä he tulevat".

Kulttuurintutkija Eriksen (1996) toteaa, että luontoon liittyvät vertauskuvat kuten *juuret* ovat vakiintuneet sanavarastoomme ja niitä käytetään usein huolettomasti. Tästä seuraa se, että juurista tulee osa "luonnollisia asioita". Saatamme

löytää itsemme tilanteesta, jossa vain juuret, ts. verenperintö määrittää kuuluvuuttamme ryhmään tai sulkee meidät pois (katso myös Ågren 2006,176). Kun haastateltavat puhuvat juuristaan Suomessa tai suomalaisista juurista en usko heidän puhuvat pysyvistä juurista kuten puunjuurista, jotka ankkuroivat puun maaperään. Heidän juurensa näyttävät kytkeytyvän muistoihin ja mielikuviin. Juurien kuvitteellisesta luonteesta puhuu myös se, että joillekin oli ”tarpeeksi suomalaista” käydä Itämeren risteilyllä. Luomme juuria jatkuvasti. Avainhenkilöni kutsuivat itseään ruotsalaisiksi. Vaikka esimerkiksi Emmasta tuntui, ettei hänellä ole Ruotsissa mitään, hän on kuitenkin jo luonut juuria myös Ruotsiin, koska hän puhui siitä omana paikkanaan.

Lukkarinen Kvist (2006) tekee mielenkiintoisen huomion tutkimuksessaan ikääntyvien suomalaisten kotiin liittyvistä ajatuksista: kukaan hänen haastateltavistaan ei käyttänyt sanaa juuret puhuessaan kodistaan Ruotsissa. Sen sijaan Suomessa olevasta lapsuuden kodista puhuttaessa juuret mainittiin poikkeuksetta. Kaikille Ruotsi ja Eskilstuna oli kuitenkin koti. Lapset ja lapsenlapset sekä muut merkitykselliset sosiaaliset verkostot loivat juurien vertaisen kudelman, joka liitti haastateltavat Ruotsiin. Lukkarinen Kvist manitsee myös, että juurettomuus on usein teema, joka tulee esille siirtolaisista puhuttaessa. Kukaan hänen haastateltavistaan ei kuitenkaan käyttänyt juurettomuus-vertausta (Lukkarinen Kvist 2006,219). Oman tutkimukseni avainhenkilöt näyttivät suhtautuvan samalla tavalla juuret-vertaukseen: sitä ei käytetty Ruotsista puhuttaessa lainkaan. Emma lähetti minulle haastatelumme jälkeen sähköpostin, johon hän oli liittännyt katkelman kirjailija Elin Lindqvistin juuri-ajatuksesta. Lindqvist on syntynyt ruotsalaisten vanhempien lapsena Tokiossa ja muuttanut koko elämänsä ajan. Seuraavassa sitaatissa Lindqvist kirjoittaa juuristaan liikkuvana ja monimuotoisena vertauskuvana.

”Istället för att vara rotlös, blir jag rotfylld. Som en näckros får jag rörliga rötter och blir stabil i mitt eget kringfacklande. En resande rot [...] som slår sig ner på vattenytan runt jorden lite varstans.”

Ehkäpä myös tähän tutkimukseen osallistuneet löytävät jotain yhtymäkohtia liikkuvien juurien ajatukseen. Näyttäisi siltä, että ”suomalainen Ruotsissa” on jo läpikäynyt valtavan muutoksen merkityksen tasolla ja ken ties ”juuret” on seuraava tähän liittyvä termi, joka muuttuu. Uskon myös, että ajatus ”paikasta” ja sen merkityksestä etniselle identiteetille on muutumassa monimuotoisemmaksi. Paikan ei välttämättä tarvitse olla pysyvä eikä muuttumaton, vaan paikan merkitys voi olla häilyvä ja yllättävä: 24-tunnin risteily voi olla tarpeeksi suomalaista ja tarpeeksi Suomea joillekin henkilöille.

Suomalaisuus ja urhoollisuus

Suomalaisuudesta puhuttiin myös tunteena, ei ainoastaan paikkana ja konkreettisenä maana, jossa oli aina aurinkoista tai jonne juuret johtivat. Kuten laivaristeilyyn liittyvä esimerkki osoittaa, suomalaisuuden kokemiseen ei välttämättä tarvita konkreettista yhteyttä Suomeen. Se saattoi olla tunnetila, tuttu ruokalaji tai jotain, mille ei löytynyt sanoja. Lähdimme haastatteluissa purkamaan ”mitä suomalaisuus on” -kysymystä jatkokysymyksellä: ”mitä haluaisit ehdottomasti säilyttää suomalaisuudestasi?”. Seuraavassa Sandra puhuu Suomen sodista ja suomalaisten urhoollisuudesta.

► *Palautekeskustelu, kesäkuu 2002*

Lotta: (...) *Mitkä ois semmosia juttuja jotka sä haluaisit ehdottomasti viedä eteen päin ja säilyttää, että nää on niin kun mun suomalaisia juttuja mitkä on mulle tärkeitä.*

Sandra: (...) *Se jonkinlainen henkinen, semmonen sisu jos voi sanoa, sisu, mikä se nyt sitten on. Suomalainen sisukkuus ja sitten se että miksi suomalaiset on sillai henkeen ja vereen on niin kun sotaa käynee ja tollasta, mitä ruotsalaiset ei oo koskaan tehny. Että niin kun puollustaneet omaa maata ja että kertoo vähän miksi ne on silleen tehny ja miksi se on niin syvällä se suomalaisuus. Ihmisissä.*

Sandra pohtii maiden eroavuuksia Suomen käymien sotien kautta. Hänen mielestään suomalaiset ja ruotsalaiset ovat erilaisia siitäkin syystä, että suomalaiset ovat, toisin kuin ruotsalaiset, joutuneet puolustamaan maataan hyökkäyksiltä. Ruotsi on toki historiansa aikana käynyt sotia ja puolustanut alueitaan siinä missä Suomikin, mutta se ei ole tämän haastatteluesimerkin kannalta merkityksellistä. Tärkeitä ovat ne asiat, jotka Sandra mainistaa merkityksellisinä omalle suomalaisuudelleen. Hän puhuu myös sisusta, jonka mainitseminen sai haastateltavat usein nauramaan tai kyseenalaistamaan sisun olemassaoloa. Sandralle sisu on kuitenkin merkittävä suomalaisuuden elementti, eikä hän naureskele tälle luonteenpiirteelle (katso myös, Palo-Stoller 1996). Vaikka sisulle usein naureskeltiin, on se edelleen osa suomalaisuuden rakennelmaa. Sisulle hymyileminen ei millään tavalla vähennä sen merkitystä. Päin vastoin: sisun mainitseminen kertoo sen merkityksellisyydestä yhtenä kollektiivisesti tunnistettuna ja hyväksyttynä suomalaisuuden rakennusosana.

Aikaisemmin tehdyissä tutkimuksissa on todettu, että viittaukset suomen sotiin ovat yleisiä ensimmäisen sukupolven suomalaissiirtolaisten haastatteluissa (esimerkiksi, Kuosmanen 2001; Lainio 1996; Korkiasaari & Tarkiainen 2000). Myös Ågren (2006) toteaa väitöskirjassaan sota-aiheen olleen huomattavasti

esillä toisen sukupolven haastatteluissa. Minun haastatteluaineistossani kolme kymmenestä avainhenkilöstä puhui sodasta.

Sodan kauhut liittyvät kuitenkin välillisesti muihin suomalaisuuteen liittyviin asioihin. Esimerkiksi jotkut haastateltavat ottivat esille alkoholismien ja tiettyjen kansallisten ryhmien taipumuksen juopotteluun. He selittivät juomista sodan seuraamuksena. Vältin alkoholiaihetta tietoisesti enkä tehnyt yhtään suoraa kysymystä alkoholismista tai siitä, kehen juopottelu Ruotsissa yhdistetään. Mutta toisin kävi. Muun muassa Madeleine ryhtyi puolessavälissä haastattelua selvittämään syytä suomalaisten humalahakuihin juomiseen. Hänen meleistään juomista selittävät Venäjän jatkuvasti uhkaava läheisyys, sota ja kylmyys.

► **Ensimmäinen haastattelu, joulukuu 2004**

Felix: *Joo, men det är ju finnarna, det är ju Sverige, det är oss norrlänningarna samma sak att där bränner man hemma och allt // det där*

Madeleine: *// Men då skyller man ju oftast, när man pratar om finnarna och deras hårda liv att det är närheten till Ryssland, dom har ju //*

Felix: *// Kalla vintrarna*

Madeleine: *Oo, oo, och man sätter det tillsammans med att de har gått genom sådana saker, och skydda Sverige från stormakten och det skall vi vara tacksamma för, men ändå så blir det ju de..öö.. det blir ändå sidosatt när det kommer till kriget, upplever jag. Fastän jag försöker kämpa för det att fattar du inte att utan Finland skulle vi vara (otydligt) (skrattar)*

Felix: *Finnarna, min farfarsfar dog i ryskt fångläger, på grund av att han slog sig på finnarnas sida mot Ryssen men sedan när dom förlorade så och de blev en lydstat så blev de tvungna att lämna ut dom ingermanländare som hade finska pass*

Lotta: *Det är förfärlig historia.*

Felix: *Eino Hanskis Bröderbataljonen heter en bok som berättar som dom låstes in i vagnar och där dog min farfarsfar.*

Felix: *Joo, mutta ei se ole vaan suomalaiset, myös Ruotsi ja kaikki me pohjoismaalaiset Sama homma, että viinaa poltetaan kotona ja noin // se on*

Madeleine: // *Mutta suomalaisista kun puhutaan niin syytettään eniten just kovaa elämää ja sitä että Venäjä on siinä vieressä ja niillä on //.*

Felix: // *Kylmät talvet.*

Madeleine: *Just niin. Ja siitä sanotaan, että ne on joutuneet käymään läpi just kaikkea niin kun puolustaa Ruotsia suurvalloilta, ja että meidän pitäisi olla siitä kiitollisia. Mutta tuo kuitenkin aina unohtuu kun puhutaan sodasta, mun mielestä. Vaikka mä yritän aina puolustaa sitä ajatustua ja sanoa, että etkö sä tajua, että ilman Suomea me oltais (epäselvää) (nauraa).*

Felix: *Mun isoisän isä kuoli venäläisessä sotavankeudessa, siksi että se taisteli suomalaisten puolella Venäjää vastaan ja sitten kun ne hävisi sen sodan ja miehitettiin niin kaikki inkerinmaalaiset, joilla oli suomalainen passi piti luovuttaa // niin.*

Lotta: // *Tää on kauheaa historiaa.*

Felix: *Eino Hanskin veljespataljoona on sellanen kirja, joka kertoo miten ne lukittiin junavaunuihin ja sinne mun isoisän isä kuoli.*

Keskustelumme eteni nopeasti suomalaisten juomisen syistä traumaattisiin perhehistorioihin. Madeleine otti puheeksi Suomen vähätellyn roolin Ruotsin alueiden puolustajana ja Felix kertoi isänsä evakkomatkasta Inkerinmaalta Ruotsiin. Sota oli tavalla tai toisella järisyttänyt kummankin perheettä. Felixin isoisänisä kuoli marssilla sotavankeuteen Venäjällä ja hänen isovanhempansa pakenivat Inkerinmaalta Ruotsiin. Madeleinein äidin perhe oli evakuoitu Viipurista, eivätkä he ehtineet ottaa mukaansa mitään. Hieman myöhemmin Madeleine kertoi saksalaisten isovanhempiansa natsimenneisyydestä. Isovanhempien kuoltua lapsenlapset löysivät vintiltä Mein Kampf-kirjan, natsi armeijan mitaleja, aseita ja muuta Kolmannen valtakunnan tavaraa. Sodat olivat Madeleinelle merkityksellisiä ja vaikeita asioita, mutta ilmeisen tärkeitä välineitä hänen monikulttuurisen perhetaustansa tutkimisessa.

Molemmat puhuivat paljon perheistään ja sotaan liittyvistä muistoista, joita oli siirretty sukupolvelta toiselle. Suomella ja suomalaisuudella oli selkeä yhteys sotaan, kärsimykseen ja kuolemaan, mutta myös sinnikkyuteen, taisteluun ja sankarilliseen voittoon. Muut haastatteluihin osallistuneet eivät puhuneet sodista muina kuin faktoina, tai mainitsivat sivulauseessa Suomen lähteneen sotaan ”lähinnä sisulla”. Sota kuului kutienkin voimakkaasti Felixin ja Madeleinein suomalaisuuteen. Kun he puhuivat sodista ja suomalaisuudesta, he rakensivat keskustelua ”urheista suomalaisista”. Tämä urheus ja tieto oman perheen yhtey-

destä tähän urheaan historiaan olivat kummallekin tärkeitä identiteettitille. Felix viittasi suomalaisuuteen ja urheuteen sanomalla olevansa sukunsa ”viimeinen mohikaani”

► **Ensimmäinen haastattelu, joulukuu 2004**

Lotta: Hur är det nuförtiden, får ni liksom höra...om det kommer ut att ni är på något sätt finska?

Felix: Så vad jag har märkt är det lite positivt, eller att dom utgår att jag kan finska bara på efternamnet. Men XX den finns inte i Finland heller, vi är de sista, jag är den sista Mohikanen [skratt]jag är!

Lotta: Du måste kämpa! [simultant skratt]

Felix: Jag är den sista mannen kvar, det finns ingen kvar i Ingermanland heller, liksom, så att jag måste få en son, eller //

Lotta: // Lycka till! (simultant skratt)

Lotta: Miten se on nykyään, saatteko te niin kun kuulla.. jos käy siis ilmi, että te ootte jotenkin suomalaisia?

Felix: No mitä mä olen huomannut niin se on aika positiivista, tai siis, että ne olettaa sukunimen perusteella, että mä puhun suomea. Mutta XX nimeä ei löydy Suomesta, me ollaan viimeiset, mä olen viimeinen mohikaani (nauraa) olen mä!

Lotta: Sun täytyy taistella! [yhteistä naurua]

Felix: Mä olen meidän suvun viimeinen mies. Inkerinmaallakaan ei ole enää ketään, niin, että mun täytyisi saada poika tai //

Lotta: // Onnea vaan! // (yhteistä naurua)

Felixin sukunimi kertoo hänen perhehistoriastaan ja suomalaisista juuristaan Inkerinmaalta, sekä siitä, kuinka sattumanvaraisesti maantieteelliset rajat kansojen välillä joskus ovatkaan. Felix sanoi olevansa ”puolisuomalainen” ja mainitsee isoisänsä isän taistelun ja kuoleman Suomen rajoja puolustaessa vakuudeksi suomalaisuudestaan. Suomen sodista puhuminen sisältää monenlaista symboliikkaa.

Kun haastateltavat puhuvat identiteetistään ja käyttävät Suomen sotia osana tätä rakennelmaa, he päättävät itse millaista tarinaa he kertovat, millaista suomalaista identiteettiä he tuottavat. He voivat puhua sodan yhteydessä urhoollisuudesta ja voitosta tai aivan samoja aineiksia käyttäen kertoa tarinaa tappiosta ja tragediasta. Tarinat sodista ja niiden vaikutuksesta mm. kansalliselle identiteetille eivät välttämättä ole tarinoita todellisista tapahtumista, vaan pikemminkin kertomukset ovat käytössämme muotoutuvia rakennelmia menneisyydestä, joiden merkitykset voivat muuttua asiayhteydestä riippuen (Eriksen 1996).

Onko suomalaisuus ”sosiaalista omituisuutta”?

Millä perusteella ihmiset sitten kokevat kuuluvansa johonkin tiettyyn etniseen ryhmän tai vaikkapa alakulttuurin? Sosiologiset teoriat keskittyvät usein etniseen ryhmään kuulumisen tuomiin hyötyihin (kts. esim. Liebkind 1989). Jos lähestymme ryhmäänkuulumisen tematiikkaa tästä lähtökohdasta, voisimme helposti päätyä tulokseen, että esimerkiksi suomalaisiksi itsensä tuntevien ihmisten mielestä suomalaisuus olisi pääpiirteissään myönteinen asia. Tähän tutkimukseen osallistuneet puhuivat kuitenkin poikkeuksetta myös vähemmän imartelevista suomalaisuuteen liitettävistä piirteistä. Esimerkiksi Aki-Petteri kertoi yhtä lailla suomalaisten tunneviileydestä sekä puhumattomuudesta ja toisaalta samojen ihmisten humalaisista tunteenpurkauksista.

► Palautekeskustelu, syyskuu 2005

Aki-Petteri: *Mutta ainkain mun mielestä noissa mitkä mä oon nähnyt, toi ”mies vailla menneisyyttä” ja boheemi boheemi mikä se nyt oli, niin kuitenkin, niissä just se, se, tuo jotain enemmän se, että on niin hiljasta ja niin valitut sanat, että voi sanoa jotain sellasta että ”mun äiti kuoli” ilman että näyttää mitään ilmettä. Niin se tuo niin erilaiset jutut esille kun se, että dramatisoidaan kauheesti ihan täysillä. Mä voin diggaa ihan kaiken näköstä, mutta toi on ihan oma tyylinsä.*

Lotta: *Ehottomasti. Onko susta sitten ...onko se sitten sun mielestä suomalaista?*

Aki-Petteri: *No kyllä joo, mutta tietty stereotypisoitua suomalaisuutta (nauraa)*

Lotta: *No joo totta, mutta löytyykö susta suomalaisista joita sä tunnet niin tollasta vaka-
vuutta, että voi sanoa et äiti kuoli eikä mitään?*

Aki-Petteri: *Kyllä, joo, kyllä mä löydän sitä, että ihan joo, kyllä.*

Lotta: Siis onko se jotain jonkun asteista tunnevähyyttä tai kylmyyttä, tai mitä // se sitte on?

Aki-Petteri: // Niin...siis toi on hyvä kysymys, kyl mun mielestä suomalaisilla voi olla silleen siis että ...semmosta pelkoo, näyttää tunteita varsinkin selvinpäin..[mm] ja sitten kännissähän kaikki tulee ulos, että kyl mul on, mun mielestä se on suomalaista. Kyllä mä oon niin monta kertaa ollu mukana siinä että jätkät, kaverit ihan stone faced muuten ja kännissä kaikki tulee ulos vaan, on sekin aika traagista (nauraa)

Lotta: Tottakai, on se. Sitäkö ei sitte ruotsalaisissa, tai mä sanon et muissa ulkomaalaisissa ettäkö sen tyyppistäkö ei oo.

Aki-Petteri rinnastaa suomalaisten harvasanaisuutta ja Aki Kaurismäen elokuvien suomalaisten ilmeettömyyttä ja ystäviensä humaltuneita tunnekuohuja. Hän viittaa ystävistään termillä *stone faced, kivikasvo*. Otaksun hänen puhuvan kasvojen ilmeettömyydestä ja tarkoittavan eleettömyyttä ja vaitonaisuutta. Aki-Petterin kertomuksessa alkoholin tullessa mukaan kuvaan, kivikasvot pettävät ja tunteet pääsevät valloilleen, *”ja kaikki tulee ulos vaan”*. Aki-Petteri nauraa äänekkäästi puhuessaan ystäviensä humalaisista tunneryöpyistä ja tulkitsen tämän naurun pikemminkin hakevan hyväksyntää minulta kuin kertovan siitä, että ystävien käytös on hänestä huvittavaa. Aki-Petteri tavallaan tarkistaa nauramalla, olenko asiasta samaa mieltä. En yhdy nauruun vaan kysyn, eikö edellä mainittua käytöstä esiinny ruotsalaisilla tai eikö se ole tyyppillistä muille kuin suomalaisille. Haastattelu jatkuu keskustelulla alkoholismista. Siirrymme pohtimaan sitä, miksi tietyt kansallisuudet näyttävät viihtyvän paremmin yhdessä kuin muut. Aki-Petteri kertoi suomalaisten ja chileläisten viihtyvän hyvin yhdessä kun taas *”muut latinot”* ja suomalaiset eivät hänen mielestään ole hyvä yhdistelmä.

Alkoholi ja alkoholismi nousivat keskustelun aiheiksi jossain vaiheessa jorkkaisessa haastattelussa. Itse en ottanut aihetta esille, vaan pyrin pikemminkin välttämään aihetta. Olin salaa jopa toivonut, että alkoholismi ei enää olisi merkittävä aihe tai edes mainitsemisen arvoinen asia suomalaisuuden kontekstissa. Kaikki haastateltavat halusivat kuitenkin puhua alkoholismista ja suomalaisten ongelmallisesta juomisesta. Alkoholismi liitetään hyvin usein yhteiskunnan reuna-alueilla elämiseen (Kuosmanen 2001). Emma kertoi eräästä naisesta, joka näytti asuvan Upplands-Väsbyn juna-asemalla. Kun nainen paljastui suomalaiseksi, Emma sanoi olleensa kaikkea muuta kuin yllättynyt. Kun Emma kertoi seuraavan tarinan, olimme puhumassa median roolista ja vaikutusvallasta käsityksemme eri ihmisryhmistä.

► **Ensimmäinen haastattelu, lokakuu 2006**

Lotta: (...) Millanen on suomalaisten mediastatus täällä ja ihmisten päässä, niin mitä säkin sanoit niin ei se nyt välttämättä oo mikään hittivähemmistö [nauraa] vaikka se on varmasti noussu siitä mitä se oli joskus aikasemmin, että ei nyt enään mistään Slussenin miehistä puhuta, mun käsittääkseni se // ei oo

Emma: // (nauraa) Mut oikeesti! Joka puistonpenkillä makaa joku ja ne örähtelee suomeksi (yhteistä naurua)

Lotta: Mun pitää lähtee tarkkailee (yhteistä naurua)

Emma: Meidän asemalla ei se enää, mutta muutama vuosi sitten asu sellanen nainen meidän asemalla kun sillä oli klaustrofobia eikä se voinu muutta asuntoon asumaan, niin sit se mä kävelin siitä ohi yksi päivä se on sellanen naine jolla kasvaa parta sellanen sä tiiät bag lady joita näkee // filmeissä (nauraa)

Lotta: // Joo (nauraa)

Emma: Ei tää oo niin kauhee paikka tää Upland-Väsby miltä nyt kuullostaa (yhteistä naurua)

Lotta: Partaiset naiset! (yhteistä naurua)

Emma: Sit mä kuulen yhtenä päivänä kun se puhuu suomee (nauraa) niin mä aattelin, että "miks mä en oo yllättyyny?" (nauraa) oikeesti, ois voinu odottaa että se on suomalainen (nauraa) ois pitäny kysyy, et: "puhutsä hei suomee?" (yhteistä naurua)

Haastattelun alussa Slussenin miehiin tekemäni viittaus liittyy suomalaisten (lähinnä miehiin) huonoon maineeseen vilkkaiden muuttovuosien aikana. 1970-luvulla Slussenilla viihtyi joukko alkoholisoituneita suomalaismiehiä, jotka saivat osakseen paljon huomiota lehdistössä ja muussa mediassa. Alkoholisoituneen suomalaisen hahmo oli epäsoviva ja varmasti myös kiusallinen suurimmalle osalle Ruotsissa eläviä suomalaisia, mutta leimasi koko suomalaisten joukkoa. Kuosmanen (2001) tutki Göteborgissa asuvien suomalaismiesten elämää 1990-luvun loppupuolella, ja tarkasteli tutkimuksessaan myös alkoholismia. Hän selittää suomalaismiesten rajun juomisen johtuvan mm. dramaattisesta ympäristön muutoksesta. Suurin osa miehistä oli kotoisin Suomen maaseudulta, ja Ruotsiin muuton myötä heidän elinympäristönsä muuttui täydellisesti. Kieli oli vieras ja kaupunki

Kuva: Siirtolaisuusinstituutin arkisto

oli fyysisenä ympäristönä outo ja kenties ahdistavakin. Monet suomalaiset löysivät kuitenkin muita tapoja käsitellä suurta elämänmuutosta ja saavuttaa sosiaalista hyväksyntää uudessa ympäristössä kuin humalajuominen. Yksi näistä tavoista oli tavattoman ahkera työnteko. Kuosmanen tarkentaa kuitenkin, että osa Slussenilla viihtyvistä suomalaismiehistä oli tullut Ruotsiin jo ennen vilkkaita muuttovuosia ja monet heistä olivat jo valmiiksi alkoholisoituneita.

Suomalaisilla oli suurten muuttoaaltojen aikoihin, ja keräämien haastattelu- jen perusteella vieläkin, erittäin hyvän työntekijän maine. Kova työnteko on yksi vahvoja suomalaisen identiteetin rakennusosia Ruotsissa.

Suomalaisia tehdastyöläisiä on tutkittu paljon (mm. Kuosmanen 2001, 107-111; Laakkonen 1996). Myös suomalaisten metallityöläisten elämää käsittelevä antologia "Hitsikissa hiipii uniin" (Pelkonen & Vuonokari 1989) korostaa suomalaisten miesten ja naisten mainetta "helvetin kovina työntekijöinä" (katso myös Snellman 2003, 144-166; Korkiasaari & Tarkiainen 2000: 171-198). Suomalais-siirtolaisten osuus Ruotsin hyvinvointivaltion rakentamisessa nousi etenkin 1980- ja 1990-luvuilla tärkeäksi poliittiseksi teemaksi. Ruotsinsuomalaiset vetosivat

juuri ahkeraan työntekoon ja uurastukseen yhteiskunnan hyväksi vaatiessaan enemmän oikeuksia ja tunnustusta osana ruotsalaista yhteiskuntaa. 1960- ja 1970-luvuilla suomalaiset tekivät pääosin erittäin raskaita tehdastyöitä ja monet tähän tutkimukseen osallistuneet kertoivat omien vanhempiensa olevan sairaseläkkeellä tehdastyössä vammautumisen vuoksi (katso myös Ågren 2006, 191). Useat Kuosmanen haastattelemat miehet tekivät tehdastyötä miesporukoissa, ja he kertoivat juomisen olevan osa työpaikkakulttuuria. Kuosmanen toteaa myös, että suomalaismiesten joukossa oli kuitenkin paljon miehiä, jotka eivät koskaan osallistuneet juominkeihin (Kuosmanen 2001). Kaikki haastattelemani henkilöt kertoivat humalahakuisen juomisen ja väkivaltaisen käytöksen edelleen olevan seikkoja, jotka liitetään suomalaisuuteen Ruotsissa. Seuraavassa Madeleine ja Felix keskustelevat aiheesta.

► **Ensimmäinen haastattelu, joulukuu 2004**

Madeleine: *Det finns den stereotypen att de här fattiga finländare, och den stämpeln kommer bli jobbigt...den håller på att försvinna, men jag tror att den är djupt rotad, tror jag, i det svenska medvetandet.(...) jag tror att den här alkoholistetiketten är lättare å sätta på, eller tenderar ofta att sätta på oss finländare än andra nationaliteter här i // Sverige.*

Felix: // *Danskar skulle jag också säga dricker också som fan hela tiden.*

Madeleine: *men vi pratar ju om folk här i Sverige.*

Felix: *Ändå, ändå.*

Madeleine: *I Sverige, de finns ju int' ens danskar här, // nää.*

Felix: // *Men de' här med de' här drickande, de är ju int' bara // finnar.*

Madeleine: // **Hursom helst..***men finländare får den där etiketten i varje fal (...) Jag tror att jag mer och mer har kunnat förlika mig med mitt finska arv. Jag har, jag vet inte vad det beror på, men jag själv tyckte att det var lite jobbigt att jag har varit finsk, jag upplevde det som någonting som, jag lyfter hellre fram mitt tyska än mitt finska.*

Lotta: *Det är ju också intressant.*

Madeleine: *Joo, och jag vet inte vad det beror på. Men det är kanske samtidigt, det har ju funnits alkoholism i min släkt och det har funnits depression,*

och min morfar var en patriot utan dess like (skrattar) [alla skrattar]. Alla dom här grejerna, men allt det här att förlika sig med ett arv som man inte kan identifiera sig med.

Madeleine: *Täällähän on tämä stereotypia köyhästä suomalaisesta, ja siitä leimasta on aika vaikea päästä eroon..se on katoamassa, mutta musta tuntuu. Että se on juurtunut aika syvälle ruotsalaiseen tietoisuuteen. (...) Musta tuntuu, että suomalaiset saa helposti alkoholistin leiman, helpommin kun muut kansallisuudet // täällä Ruotsissa.*

Felix: // *Kyllä mun mielestä tanskalaisetkin juo helvetisti **koko** ajan.*

Madeleine: *Mutta me puhutaankin ihmisistä täällä **Ruotsissa**.*

Felix: *Silti, silti.*

Madeleine: *Eihän Ruotsissa edes ole tanskalaisia! Ei //*

Felix: // *Mutta tää juominen, tää juominen, ei se ole vaan että // suomalaiset.*

Madeleine: // ***Kuule, ihan miten vaan**...suomalaiset saa sen leiman joka tapauksessa (...) Musta tuntuu, että mitä vanhemmaksi mä tulen niin sitä helpompi mun on suhtautua taustaani. Musta on ollut, en tiedä miksi, mutta musta on ollut ehkä vähän vaikeakin suhtautua suomalaisuuteeni. Että se on ollut musta jotenkin, että mä olen ennemminkin tuonut esille sen, että mä olen saksalainen.*

Lotta: *Toihan on mielenkiintoista.*

Madeleine: *Joo, ja mä en tiedä miksi se on silleen. Ehkä se on vähän niinkin, että mun suvussahan on alkoholismia ja masennusta ja noin, ja mun isoisä oli täys patriootti vaila vertaa (nauraa) [yhteistä naurua]. Kaikki nää jutut, että vähän niin kun pitäs tunnistaa itsensä jostain perimästä jota ei tunne omakseen.*

Edellä on sisällön lisäksi mainitsemisen arvoisia puhumisen tapoihin liittyviä seikkoja. Kun Madeleine puhuu suomalaisista joukkona, hän viittaa ryhmään persoonapronominilla "me". Kun henkilö puhuu me-muodossa, mieltää hän itsensä mukaan ryhmään.

(...) Musta tuntuu, että suomalaiset saa helposti alkoholistin leiman, helpommin kun muut kansallisuudet // täällä Ruotsissa.

Haastattelun jatkuessa Madeleinen käytti persoonapronomineja epämääräisesti vaihdellen "me" ja "he" -muotoja jopa saman lauseen sisällä. Itse asiassa haastattelumateriaalista ei löydy yhtään haastattelua, jossa haastateltava olisi käyttänyt vain joko "me" tai "he" -muotoa ruotsinsuomalaisista puhuessaan. Jotkut haastateltavat huomasivat kaksiarvoiset persoonapronomit ja pohtivat, miksi he käyttävät me/he -muotoja sekaisin puhuessaan ruotsinsuomalaisista. Madeleinen perhetaustassa oli selvästi ristiriitaisia aineksia: yhtäältä hän koki olevansa jollain tapaa saksalainen ja saksalaisuus oli hänen mukaansa korkeammalla sosiaalisessa hierarkiassa kuin suomalaisuus. Toisaalta toisen maailmansodan takia saksalaisuus on myös tabu. Madeleinen puhuessa äitinsä suvusta, tärkeiksi tarinoiksi nousivat pako Karjalasta, perheen vanhemman miesväen alkoholismi ja suvun köyhät olot Suomessa. Madeleinen haastattelussa onkin kiehtovaa se, miten hän perustelee identiteettiään ja puhuu kahden (oikeastaan kolmen) kulttuurin välissä olemisesta. Kumman perheen tarina on hänen identiteettinsä tarina? Madeleine puhui itsestään aluksi suomalaisena, joka vasta aikuisiällä alkoi arvostaa suomalaisuutta. Hän mainitsi kuitenkin useampaan kertaan, että Ruotsissa on helpompaa olla saksalainen kuin suomalainen ja että myös hänen on ollut helpompi ajatella itseään saksalaisena.

Toinen haastatteluesimerkin kiinnostava pikkuseikka puhumisen tapojen tutkimuksen näkökulmasta on Felixin keskeytys, kun Madeleinen puhuu suomalaisuuden ja alkoholismin yhteydestä.

***Madeleine:** Täällähän on tämä stereotypia köyhästä suomalaisesta, ja siitä leimasta on aika vaikea päästä eroon..se on katoamassa , mutta musta tuntuu. Että se on juurtunut aika syvälle ruotsalaiseen tietoisuuteen. (...) Musta tuntuu, että suomalaiset saa helposti alkoholistin leiman, helpommin kun muut kansallisuudet // täällä Ruotsissa.*

***Felix:** // Kyllä mun mielestä tanskalaisetkin juo helvetisti **koko** ajan.*

Felix keskeyttää Madeleinen sanomalla tanskalaisten juovan "som fan **hela** tiden." Hän näyttää yrittävän kyseenalaistaa Madeleinen ajatusta siitä, että suomalaiset olisivat **ainoa** alkoholisoituneet ihmisryhmä. Puheentutkimuksen valossa voimme ajatella Felixin haluavan pehmentää suomalaisten huonoa mainetta lisäämällä tanskalaiset rankasti juovien kansakuntien joukkoon. Madeleinen ei suostu muuttamaan mielipidettään asiasta, vaan kuittaa Felixin mielipiteen sanomalla:

***Madeleine:** Mutta me puhutaankin ihmisistä täällä Ruotsissa.*

***Felix:** Silti, silti.*

***Madeleine:** Eihän Ruotsissa edes ole tanskalaisia! Ei //*

Felix: // Mutta tää juominen, tää juominen, ei se ole vaan että // suomalaiset.

Madeleine: Kuule, ihan miten vaan... suomalaiset saa sen leiman joka tapauksessa (...)

Tämän kaltaisia väittelyitä tai erimielisyyksiä esiintyy vain ryhmähaastatteluisissa. Vain aniharva haastateltava ilmaisi erimielisyytensä kanssani tai ryhtyi väittelyyn kanssani haastattelutilanteessa. Ryhmissä erilaisten mielipiteiden ilmaisuja ja niistä poikivia väittelyitä esiintyi runsaasti. Tämä johtunee siitä, että ryhmissä haastatellut henkilöt tunsivat toisensa hyvin, ja haastatteluilta oli usein keskustelunomainen, polveileva luonne. Kun haastattelin yhtä henkilöä kerrallaan, mahdolliset erimielisyydet tulivat harvoin esiin.

Materiaalista löytyy kuitenkin esimerkkejä siitä, miten haastateltavat ovat eri mieltä kanssani tai kyseenalaistavat mielipiteitäni. Tällaiset esimerkit ovat kuitenkin vähemmistönä ryhmäkeskusteluissa haastateltavien välisessä kommunikointiossa esiintyviin erimielisyyksien ilmauksiin verrattuna. Emmen haastatteluesimerkkissä, jossa esitän suomalaisten media-imagon parantuneen huomattavasti vuosikymmenten aikana, Emma purskahtaa äänekkääseen nauruun (osoittaen minun olevan täydellisen tietämätön siitä, miten hullua asiaa ehdotin?)

" // (nauraa) mut oikeesti! Joka puistonpenkillä makaa joku ja ne örähtelee suomeksi (nauraa)"

Ryhmähaastattelut antoivat osallistujille enemmän tilaa esittää myös eriäviä mielipiteitä. Kun toinen haastateltava keskeyttää tai esittää eriävän mielipiteen, tilanne on toisenlainen verrattuna siihen, että minä olisin keskeyttänyt puhujan. Vaikka useimmat tekemäni haastattelut olivat leppoisia ja pikemminkin keskustelunomaisia kuin kysymys-vastaus-haastatteluja, haastattelutilanteessa on aina tietyt rooliasetelmat ja valtasuhteet. Madeleine ja Felix olivat ystäviä keskenään kuin myös Katarina ja Pia. Vaikka haastattelutilanne olisi ollut kuinka rento tahansa, minä en haastattelijana kuitenkaan ollut ystävä, vaan ulkopuolinen. Ystävän voi huoletta keskeyttää tai hänen mielipiteitään kyseenalaistaa. Haastattelijaan suhtaudutaan eri tavalla, jopa epäilevästi kuten Emmen esimerkki osoittaa (katso myös Silvermann 2001).

Ryhmähaastattelut olivat monessa mielessä hyvin hedelmällisiä. Ryhmissä yksi puheenvuoro saattoi polveilla täysin päinvastaiseen suuntaan kuin olisin olettanut. Samoin eriävän mielipiteen kautta saattoi avautua aivan uusia näkökulmia. Seuraavassa esimerkissä äidit keskustelevat omien äitiensä työurista. Kysyin heidän äitiensä ammasteista. Kaikki olivat samaa mieltä siitä, että useimmat suomalaiset naiset olivat olleet siivoojia. Tällä ryhmällä oli kummallakin haastattelukerralla voimakas uudelleen kertomisen ja uudelleen arvottamisen vire. Naiset pohtivat useita ruotsinsuomalaisiin liittyviä yleisellä tasolla kieltei-

seksi miellettyjä teemoja, ja he kertoivat teemat myönteisessä valossa. Esimerkki myönteisestä uudelleen kertomisesta on seuraavassa katkelmassa, jossa naiset puhuvat äitiensä työurista siivoojina.

► ***Palautekeskustelu, joulukuu 2004***

Lotta: (...) Mikä sun äiti on hei ammatiltaan?

Pia: Se on vaan ollu sellasessa pesulassa töissä siitä asti kun me tultiin.

Lotta: Entäs sun äiti?

X: Siivooja

Pia: Taitaa olla kaikki suomalaiset (nauraa) vanhemmat on justiin (nauraa) siel pesulassa tai siivota (nauraa) [yhteistä naurua]

Lotta: (...) Mä katoin just noit Ruotsin Sanomia, niin siinä on työpaikat aina nii siivoojia aina vaan haetaan eipä paljon muuta (...) onks se sellanen ammatti mihin löytyy sitte suomenkielisiä?

Pia: No varmaan, kato sellaset varsinki jotka ei täysin osaa ruotsla [siis siivoojia?] ni

Katariina: Sitä mä oon kuullu että suomalaiset osaa siivoo.

Pia: Nii, se on se että suomalaiset on nyt varmaan tunnetuimmasti parempia siivoojia ja tämmösiä kun mitä ruotsalaiset on [ihan totta?] ainakin mä oon // kuullu.

Katariina: // Kun me kuus vuotta sitten ostettiin talo niin lähetti siitä vuokra-asunnosta, ja sen otti mustalainen niin se kävi huoltoasemalla pari kuukautta siitä sitten, ja sano, että: "ootpa silvonnu hyvin asunnon", ja kun mustalainen sen sanoo, niin sen mä sain kuulla kaverilta joka on ollu mustalaisen kanssa yhdessä, että mustalaiset on vissiin oikein sellasia oikein sellasii tip top siivoojia, niin se sano se mun kaveri että taidat olla (nauraa) hirmu siivooja (nauraa) [yhteistä naurua] [siivooja] [yhteistä naurua]

?: Mutta se käsitys mikä mulla on, että miksi suomalaiset ois niin kun siivos hirveänä, että kun suomalaiset muutti tänne kuuskyt luvulla niin ne sai kaikki nämä paskahommat joita ruotsalaiset ei halunneet tehdä ja tämmöstä näin, ne laittoivat sitten firmoja pystyyn ja silleen näin, ettei se mikään status ole. ja sitten kun suomalaiset on aina ollu silleen,

että suomalaisilla on korkeampi moraalii, työmoraali [mm] kertakaikkiaan, mitä mää tiiän, kun oon ollu täällä töissä ja vertaan.

Lotta: *Miten se näkyy sinulle?*

Katariina: *Suomalaiset on ahkerampia.*

Lotta: *Mä oon kanssa kuullu siitä paljon, mutta kun mä en oo täällä asunu nii en pysty vertaamaan.*

Pia: *No esimerkiksi saattaa hyvin olla että toinen tekee töitä kun hullu ja toinen vaan kattelee ja päälä päälä päälä [mm] puhutaan kavereitten kanssa ja joka aamu myöhässä ja tämmöstä, että siinä sen ainakin huomaa.*

Pia kertoo äitinsä työskennelleen pesulassa siitä lähtien, kun perhe muutti Ruotsiin vuonna 1983. Hän lisää, että kaikki sen sukupolven ihmiset taitavat olla jonkinlaisissa siivoushommissa. Hänen puheenvuoronsa saa aikaa hyväksyvää naurua muissa naisissa. Minä kerron huomanneeni, miten eräässä Ruotsissa tuolloin ilmestyneessä suomenkielisessä sanomalehdessä ilmoitetaan vain vapaista siivousalan työpaikoista. Naiset vastaavat siihen nopeasti, että myös ruotsia taitamattomat ihmiset voivat siivota hyvin. Katariina mainitsee suomalaisten hyvän maineen erinomaisina siivoojina. Hän aloittaa siivooja-ammatin ja siivoamisen myönteiseksi tekemisen kertomalla omakohtaisen tarinan siivoamisesta. Katariinan perhe muutti omaan taloon ja muuton yhteydessä hän siivosi tyhjäksi jääneen vuokra-asunnon.

"Sen otti mustalainen niin se kävi huoltoasemalla pari kuukautta siitä sitten, ja sano, että: "ootpa siivonnu hyvin asunnon", ja kun mustalainen sen sanoo, niin sen mä sain kuulla kaverilta joka on ollu mustalaisen kanssa yhdessä, että mustalaiset on vissiin oikein sellasia oikein sellasia tip top siivoojia, niin se sano se mun kaveri että taidat olla (nauraa) hirmu siivooja (nauraa) [nauraa] [siivooja] [nauraa]"

Naisten nauru on jälleen hyväksyvää ja yhteisöllistä. Tämä anekdootinomainen tarina kuvaa mielestäni hyvin naisten mielikuvaa suomalaisnaisten erinomaisista siivoojan kyvystä ja siitä, että siivoaminen on hyvä ja arvostetuksen ansaitseva taito. Haastattelutilanteessa oli läsnä neljä naista ja haastattelija. Pia ja Katariina puhuivat eniten. Kaksi muuta haastateltavaa puuhasi paljon lastensa kanssa enkä pystynyt tunnistamaan heidän ääniään haastattelua litteroidessani. Toinen tunnistamattomista naisista esittää muista poikkeavan, täysin vastakkaisen näkö-

kulman suomalaisnaisten tekemään siivoustyöhön ja siivoajan ammattiin. Hänen mukaansa suomalaisten tullessa Ruotsiin suurin joukoin,

"(...)ne sai kaikki nämä paskahommat joita ruotsalaiset ei halunneet tehdä ja tämmöstä näin, ne laittoivat sitten firmoja pystyyn ja silleen näin, ettei se mikään status ole."

Hän ei yhdy muiden naisten myönteiseen puheeseen siivoamisesta eikä hänen mielestään siivoamista voi ajatellakaan arvostusta ansaitsevaksi työksi. Edes suomalaisnaisten omistamat siivousfirmat eivät hänen mielestään kerro mistään myönteisestä vaan päinvastoin hänen mielestään "ei niissä mitään statusta ole". Hän kuitenkin mainitsee suomalaisten työmoraalin korkeaksi. Katariina tai Pia eivät reagoineet mitenkään "paskaduuni" lausahdukseen, mutta yhtyivät puheeseen suomalaisten erityisen korkeasta työmoraalista. Haastatelu esimerkki jatkuu keskustelulla työmoraalista ja siitä, miten suomalaisnaiset tekevät jopa siivoustyötä paljon paremmin ja iloisemmalla mielellä kuin esimerkiksi ruotsalaiset.

Puhummeko me suomalaisuudesta vai jostain muusta?

Kun ajattelemme suomalaisuutta tai mitä tahansa muuta kansallisuutta, ja haluamme löytää kyseessä olevalle ihmisryhmälle yhteisiä nimittäjiä, piirteitä ja tapoja, voimme ottaa avuksemme kaleidoskooppi-vertauksen. Kaleidoskooppi on putkilo, jonka sisällä on peilejä ja pieniä erivärisiä lasinpaloja tai helmiä. Kun kaleidoskooppia ravistelee ja sitten kurkistaa sisään, näkyy putkilon pikku siruista muodostunut kuvio, joka peilautuu symmetrisenä peileistä. Kun ravistamme kaleidoskooppia uudestaan, sirujen muodostama kuvio muuttuu, eikä se ole koskaan kahta kertaa täsmälleen samanlainen. Kun kysyin haastateltavillani, miltä suomalaisuus näyttää, he kaikki käyttivät kuvauksissaan samantapaisia asioita. Kieli, koti, suku ja koulu manittiin usein, samoin urheiluun liittyvät kansallisuuden tunteet sekä alkoholismi ja sisu. Kun suomalaisuutta oli rakennettu erilaisuuden määrittelyn kautta, suurin osa haastateltavista päätyi kuitenkin loppujen lopuksi siihen tulokseen, etteivät oikeastaan tienneet oliko kyseessä sittenkään suomalaisuus vai perheen tapa olla, tai aivan jotain muuta. Seuraavassa Sanna kertoo tapahtumasta, joka sai hänet pohtimaan mielikuviaan Suomesta ja suomalaisuudesta uudesta näkökulmasta.

► *Ensimmäinen haastattelu, syyskuu 2005*

Lotta: Onko sulla jotain sellasia tilanteita tai juttuja joissa sä huomaat että sä oot enemmän suomalainen ku sitten taas toisia // tilanteita.

Ruotsinsuomalaisten Nuorten Liiton kesäleiri Axevallan kansankorkeakoululla kesällä 2005.

Kuva: RsN/RsA.

Sanna: // On varmaan ootas mä mietin..öö..nyt jääkiekko on jo käsitelty (nauraa) mutta eikä se enää ole mulle niin tärkeä (nauraa) (...) ku mulle kävi kerran silleen että mä näin yhen elokuvan Espanjassa joka kerto sellasesta pienestä espanjalaisesta kylästä, ja siellä yks mies joka niin ku öö oli niin ku jostain hirveen suuttunu tai sillä oli hirveen vaikee tilanne niin se meni sinne mökkinsä taakse tai talonsa taakse ja hakkas puita, niin sillon mulle tuli sellanne olo et hei, tää on ihan ku Suomessa, kunnes mä tajusin että se, mitä mä olin ajatellu suomalaisuudeksi olikin maaseutuun liittyviä asioita. Sen takii mä en enää osaa sanoo, että mikä on mitäkin.

Kysyn Sannalta onko hänen tunteensa suomalaisuudesta kenties tilannesidon-nainen. Hän vastaa vitsailevaan sävyyn meidän jo käsitelleen jääkiekon roolin suomalaisuudelle viitaten Suomen 1995 MM-kisavoittoon. Sanna alkaa kertoa tapauksesta, joka sattui kun hän oli au-pairina Espanjassa useita vuosia sitten. Hän kertoo elokuvaa katsoessaan tajunneensa, että se mitä hän oli aikaisemmin mieltänyt suomalaisuudeksi, onkin ehkä aivan jotain muuta. Kyseessä oleva elokuva sijoittui pieneen espanjalaiseen kylään ja elokuvassa esiintynyt mies hahmo oli jostain syystä "jostain hirveen suuttunu tai sillä oli hirveen vaikee tilanne". Miehen

Kuva: www.sxc.hu

reaktio vaikeaan tilanteeseensa oli mennä mökkinsä taakse halonhakuuseen. Kun Sanna katsoi elokuvan miestä hakkaamassa halkoja raivopäisen keskittyneenä, hän tajusi äkkiä, että asiat, jotka hän yhdisti Suomeen ja suomalaisuuteen, olivatkin itse asiassa maaseutuun ja maatalous yhteiskuntaan liittyviä yksityiskohtia. Tämän kokemuksen myötä Sanna sanoo kadottaneensa kyvyn sanoa ”mikä on mitään”.

Elokuvan mies reagoi ahdistukseen voimakkaan fyysisesti. Sannalle tämä toimintatapa ilmeisesti liittyy Suomeen ja suomalaisen mentaliteettiin purkaa aggressiota kovaan työntekoon. Halonhakkuuta tapahtuu kesäisin jokaisella suomalaisella kesämökillä. Halkoja hakataan useimmiten jossain saunan lähistöllä, kenties jopa saunarakennuksen takana. En suinkaan väitä Sannan tarkkailleen oma isänsä tai kenenkään läheisensä kiukkupäistä halonhakkuuta. Pikemminkin Sanna yhdistää hiljaisen miehen ahdistuneen halonhakkuun tuttuihin suomalaisuuden kuvauksiin. Elokuvassa ahdistunut mies löytyi espanjalaiselta maaseudulta – mutta kuten voimme lukea Sannan esimerkissä, sama teema asettuu helposti myös suomalaiseen maisemaan. Samalla tavalla kuin jotkut haastateltavat määrittävät suomalaisuutta voimakkaasti sodan ja puutteen kautta, näki Sanna suomalaisuuden vahvasti liittyvän maaseutuun ja siellä tehtäviin asioihin.

Suomalaisuuden määrittelemisen sijaan onkin tässä vaiheessa hyvä pohtia, puhuimmeko me haastatteluissa suomalaisuudesta? Onko sellaista käsitettä, kuin suomalaisuus tai mitä muuta tahansa kansallisuutta, mahdollista tai edes mielekästä määritellä? Halonhakuu mökin takana voi olla merkittävä osa joidenkin henkilöiden suomalaisuutta. Mutta kuten Sanna toteaa naulankantaan, halonhakuuta tapahtuu ympäri maailmaa. Hiljaisen miehen-klisee on ehkä jo liiankin tuttu suomalaisen miehen määritelmä, kenties jo aikansa elänyt ja epäsopeva suurelle joukolle suomalaismiehiä. Suomalaisuutta on tavattoman vaikea määritellä ja voimme oikeastaan puhua vain tietyistä suomalaisuuden ulottuvuuksista.

► **Annina, syntynyt 1972. Haastattelu Rinkebyssä, lokakuussa 2005**

Lotta: *Mitkä on semmosia suomalaisia juttuja mitkä sä halusit ihan välttämättä antaa lapsilles? Et ne ois tärkeitä et niillä on suomalaisuudesta se joku.*

Annina: *No mun mielestä tää, et ei oo niin slimmattu, se raakuus kuitenkin että ihmiset ettei oo paniikkia, että jos joku on vähän eläny elämää, että jos elämä on käsitelty vähän kovin. Se tunne, ei voi oikeen selittää, vähän raaka emmä tiiä...kävellä ilman...keskellä talvella kävellä ilman hattua ja nahkatakki auki (nauraa) [nauraa] se niin ku ettei kaiken tarte olla niin söpöä ja mysigt. ▼*

Mitä suomalaisuus on?

Olemme päässeet tämän kirjan viimeiseen lukuun ja on aika tarkastella "tutkimusmatkallani" tuloksia, toisin sanoen vastauksia kysymyksilleni suomalaisuuden syvimmästä olemuksesta Ruotsissa. Voimme tehdä haastatteluesimerkkien pohjalta sen johtopäätöksen, että suomalaisuuden määrittelyminen on vaikea, ellei jopa mahdoton tehtävä. Entistä vaikeammaksi asetelma muodostuu, kun täytyy vielä suhteuttaa omaa identiteettiä suomalaisuuden määritelmään. Palauttakaamme mieleemme kirjan alussa esitelty esimerkki, jossa seisoin kauppajonossa ja huomasin oudoksuvani korissani olevia suomalaisia tuliaistuotteita eli makkaraa ja kahvia. Siinä tilanteessa en tiennyt, miksi tuotteet tuntuivat niin vierailta. "Tutkimusmatkani" edetessä kävi entistä selvemmin ilmi, että suomalaisuus on henkilökohtaista. Se, mikä on yhdelle ihmiselle supisuomalaista, voi olla toiselle täysin vierasta. Suomalaisuus on yhdistelmä hyvinkin henkilökohtaisia asioita, ja suomalaisuuden osatekijät vaihtelevat henkilöstä toiseen. Suomalaisuus ja suomalaisuuden syvin olemus voivat muuttua myös tilanteen mukaan. Vuoden 1995 jääkiekkokultaa Sergelin torin juhla oli todella "suomalainen juttu". Suomalaisuus voi yhtäkkiä ponnahtaa pintaan, kun järven selällä huutelee kuikka tai suomalainen tango kuuluu radiosta. Nokian kännykkä tai melkein mikä tahansa henkilökohtainen esine tai muistikuva voi jollain hetkellä olla suomalaista, tuttua ja omaa, mutta toisena hetkenä merkityksetöntä.

Vaikka suomalaisuuden määrittelemien osottautuikin vaikeaksi, löytyi haastatteluista kuitenkin selkeitä teemoja, joiden ympärille suomalaisuus rakentui. Haastateltavien mielestä suomalaisuus oli selkeästi kytköksissä suomen kieleen sekä jonkinlaisen erilaisuuden kokemukseen. Suomi oli monen haastateltavan

lapsuudenkodin kieli ja monelle suomi oli edelleen "sydämen" sekä tunteiden kieli. Merkille pantavaa onkin se, että monile mielestä suomen puhuminen omille vanhemmille sekä lapsille tuntui hyvältä ja "ainoalta mahdollisuudelta, mutta kumppanille tunteistaan puhuminen oli kuitenkin ruotsinkielistä aluetta. Lause "*minä rakastan sinua*" oli poikkeuksetta kaikkien mielestä rumemman kuuloinen kuin vastaava rakkaudentunnustus ruotsiksi "*jag älskar dig*". Tämä selittyy sillä, että kaikki olivat sosiaalisoituneet aikuisiksi yhteiskunnan jäseniksi ruotsin kielellä.

Haastateltavien elämässä suomalaisuus, hyvässä ja pahassa, liittyi usein voimakkaasti kieleen. Kieliin liitetään usein mielenyhtymiä ja monet esimerkit osoittivat välillä hyvinkin karulla tavalla miten puhumallamme kielellä voi tietyssä tilanteissa olla valtava merkitys sille miten ympärillämme olevat ihmiset suhtautuvat meihin. Haastateltavat kertoivat, että suomen kieleen liitetään Ruotsissa edelleen jonkin verran kielteisiä asioita. Suomalaisuuteen ja suomenkielisyyteen suhtaudutaan Ruotsissa kuitenkin huomattavasti myönteisemmin ja neutraalimmin kuin pari vuosikymmentä sitten. Kukaan ei kertonut suomenkielisyyden haittaavan elämää, päinvastoin kaikki suomea puhuvat olivat hyvin onnellisia kielitaidostaan. Suomen pidettiin edellytyksenä sille, että yhteys Suomessa asuviin sukulaisiin ja sitä kautta omiin juuriin säilyy ja voi hyvin. Kaikki ne haastateltavat, joilla oli lapsia, puhuivat ensisijaisesti suomea lapsilleen. Suomea taitamattomat haastateltavat kokivat kielitaidon puutteen konkreettisena esteenä lämpimälle yhteydelle suomenkielisiin sukulaisiin. Jotkut olivat jopa sitä mieltä, etteivät voi koskaan kokea olevansa suomalaisia, koska eivät ymmärrä tai puhu suomea. Toisaalta monet sanoivat, ettei suomalaisuus ole kieltä vaan pikemminkin tunne suomalaisuudesta.

Tämän tutkimuksen pohjalta ei ole perustelua ennustaa, että suomalaisuus Ruotsissa olisi katoamassa. Suomalaisuus on toki muuttanut muotoaan ja uudetkin suomalaisuuden muodot tulevat varmasti muuttumaan tulevaisuudessa.

Toinen selkeä teema haastatteluissa oli erilaisuus. Monet haastateltavat kertoivat kokevansa itsensä jollain tavalla erilaisiksi kuin "Ruotsin ruotsalaiset". Erilaisuus saattoi ilmetä monien muidenkin asioiden kuin vain kotikielen muodossa. Monet pohtivat haastatteluissa suomalaisten ja ruotsalaisten samannäköisyyttä ja sitä, onko edes mahdollista löytää selkeitä piirteitä, joista tunnistaisi suomalaisen Ruotsissa. "Suomalaisuuden ulkoisia tunnuspiirteitä" ei pohdinnoista huolimatta löydetty. Erilaisuus on usein miten henkilökohtaista erilaisuuden kokemista ja kokemuksia siitä, miten toisen (usein ruotsalaiset) ovat kokeneet haastateltavat erilaisiksi vaikka nämä olisivatkin tunteneet olevansa hyvinkin samanlaisia ruotsalaisten kanssa. Erilaisuus saattoi johtaa ryhmästä pois sulkemiseen tai arvostukseen ja jopa ihailuun. Haastateltavien mukaan erilaisuus ei välttämättä ole kielteinen asia vaan pikemminkin jotain "hyvää lisää". Kaikki haastateltavat kertoivat arvostavansa suomalaista taustaansa vuosi vuodelta enemmän.

Identiteetin muodostaminen erilaisten määritelmien ja tunteiden kautta saattaa vaikuttaa työläältä. Saatamme kysyä, eikö olekaan mitään "oikeasti" suomalaista? Eikö ole olemassa jotain luotettavaa pakettia ominaisuuksista, mieltymyksistä ja asioista, joista suomalaisuus koostuu? Sosiaalisen konstruktivismiin näkökulmasta katsottuna vastaus on kieltävä. Ei ole mitään yleispätevää, varmaa ja pysyvää asioiden ryhmää, joka muodostaa suomalaisuuden. Sen sijaan on lukematon määrä asioita, joista me suomalaiset valitsemme itsellemme sopivat identiteetin määreet. Emme välttämättä useinkaan pohdi tai kyseenalaista identiteettiämme arkielämässä, koska koemme toivottavasti olevamme sinut itsemme kanssa. Identiteettiä koskevat kysymykset nousevat pintaan useimmiten sellaisissa tilanteissa, joissa identiteettimme ehkä kyseenalaistetaan tai ryhmään kuuluvuuden tunnetta epäillään.

Siirtolaisuus on hyvin tyypillinen kokemus, jossa erilaisuutta ja identiteettejä joudutaan pohtimaan eri tavalla kuin "kotona" ollessa. Ihmisen onnellisuuden kannalta ei suinkaan ole välttämätöntä pohtia sitä, mikä on suomalaisuuden tai amerikkalaisuuden syvin olemus. Mutta jokainen meistä on varmaankin joskus ajatuksissaan sivunnut maahanmuuttajia ja kenties miettinyt, miltä tuntuu tulla Suomeen toisenlaisesta kulttuurista. Millainen identiteetti mahtaa olla Suomessa syntyneellä maahanmuuttajan lapsella? Meistä saattaa tuntua johdonmukaiselta määritellä omaa suomalaisuuttamme vetoamalla Suomessa syntyneisiin vanhempiimme ja heidän suomalaisiin vanhempiinsa. Tätä johdonmukaisuutta seuraten herää kuitenkin kysymys: kuinka monen sukupolven päästä muunmaalainen muuttuu suomenmaalaiseksi? Mikä tekee ihmisestä suomalaisen? Tai ruotsalaisen?

Mitä suomalaisuus siis on? Onko se suomen kieltä kenties, ruisleipää ja karjalanpiirakoita, vai tarkoittaako se punavalkoista autolauttaa? Haastattelujeni perusteella suomalaisuus näyttyy abstraktina ajatusrakennelmana, mielikuvituksen tuotteena, joka on jatkuvassa liikkeessä. Suomalaisuuden perinteikkäät elementit kuten saunominen ja sisu olivat toki merkittäviä suomalaisuuden määrittelemisessä, mutta niiden keskeinen asema on selkeästi väistymässä uusien käsitteiden tieltä.

Identiteetit muuttuvat jatkuvasti sosiaalisissa suhteissa neuvottelujen myötä, ja tämän päivän nuorten aikuisten suomalaisuus Ruotsissa on hyvin toisenlainen kuin heidän vanhempiensa sukupolven suomalaisuus. Siihen mahtuu paljon sekä -että asetelmia ja suomalaisuus näyttyy monimuotoisena sekä ennen kaikkea voimaa antavana haastateltavien elämää. Oma suomalaisuuden kokemus on haastateltaville rakas ja tärkeä. Suomalaisuus on osa tavallista arkea. Sen vuoksi ei tarvitse välttämättä suorittaa "suomalaisuuden riittejä" kuten pelata pesäpalloa tai käydä saunassa. Toki monet kertoivat tekevänsä juuri näitä asioita, ja pitävänsä niitä erityisen suomalaisina. Tämän kirjan päätöslauseeksi sopii erään avainhenkilön lausahdus suomalaisuudesta:

*"(..) suomalaisuus on
mulle aikas
arkinen asia, vaikka
niin kuin toi
vahakangas
tuossa pöydällä.*

*Se on siinä joka
päivä, kestää märkää
ja pyyhkimistäkin,
ei se ole mikään
hieno pitsiliina, joka
otetaan käyttöön
vaan pyhinä.*

Lähteet

Painetut lähteet ja kirjallisuus

- Aslama, M. & M. Pantti. Flagging Finnishness. Reporting National Identity in Reality Television. *Television and New Media* 8 (1), 49–67.
- Auer, P. 2002. Türkenslang: Ein jugendsprachlicher Ethnolekt des Deutschen und seine Transformationen. In A. Häckli-Buhofer (ed.) *Spracherwerb und Lebensalter*: Basler Studien zur Deutschcn Sprache und Literatur, Vol. 83. Tübingen/Basel: Francke, 255–264.
- Barth, F. 1969. *Ethnic Groups and Boundaries. The Social Organization of Cultural Difference*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Bauman, Z. 1990. *Modernity and Ambivalence*. London: Blackwell.
- Billig, M. 2005. *Laughter and Ridicule. Towards a Social Critique of Humour*. London: Sage.
- Billig, M. 1995. *Banal Nationalism*. London: Sage.
- Burck, C. 2004. *Multilingual Living. Explorations of Language and Subjectivity*. Palgrave: Macmillian.
- Burr, V. 1996. *An introduction to social constructionism*. London: Routledge.
- Condor, S. 2000. Pride and Prejudice: Identity and Management in English People's Talk about this Country. *Discourse & Society* 11 (2), 175–205.
- Eriksen, T. H. 2004. *Rötter och Fötter. Identitet i en föränderlig tid*. Nora: Nya Doxa.
- Eriksen, T. H. 1998. *Etnicitet och nationalism*. Nora: Nya Doxa.
- Eriksen, T. H. 1996. *Kampen om framtiden. Et essay om myter, identitet og politik*. Oslo: Aschehoug & Co.
- Hall, S. 1999. *Identiteetti*. Tampere: Vastapaino.
- Hall, S. 1996. Cultural Identity and Diaspora. In P. Mongia (ed.) *Contemporary Postcolonial Theory. A Reader*. London: Arnold, 110–121.
- Heller, M. 1999. *Linguistic Minorities and Modernity: A Sociolinguistic Ethnography*. Real Language Series. London: Longman.

- Horak, R. & Spitaler, G. 2003. Sport Space and Nationality. Soccer and Skiing as Formative Forces: On the Austrian example. *American Behavioral Scientist* 46 (11), 1506–1518.
- Hujanen, T. 1986. *Kultamaa ja kotimaa. Tutkimus Ruotsin ensimmäisen polven suomalaissuurtolaisten Suomi- ja Ruotsi-kuvasta*. Ser A vol 25. Tampereen yliopisto.
- Huss, L. 2006. Uutta kielipolitiikkaa Skandinaviassa. Kenellä on vastuu kielen säilyttämisestä? *Virittäjä* 4, 578–589.
- Huss, L. 2001. The national minority languages of Sweden. In G. Extra & D. Gorter (eds.) *The other languages of Europe. Demographic, sociolinguistic, and educational perspectives*. Clevedon: Multilingual Matters, 137–158.
- Hyltenstam, K. (ed.) 1999. *Sveriges sju inhemska språk: ett minoritetsspråksperspektiv*. Lund: Studentlitteratur.
- Korkiasaari, J. & Tarkiainen, K. 2000. *Suomalaiset Ruotsissa*. Suomalaisen siirtolaisuuden historia 3. Jyväskylä: Gummerus.
- Kuosmanen, J. 2001. *Finnkampen. En studie av finska mäns liv och sociala karriärer i Sverige*. Skriftserie nr 2001: 2. Stockholm: Institutionen för socialt arbete vid Göteborgs universitet.
- Laakkonen R. 1996. Finländarna på den svenska arbetsmarknaden efter andra världskriget – arbetskraftsfrågan i finsk-svenska relationer. In J. Lainio (ed.) *Finnarnas historia i Sverige 3. Tiden efter 1945*. Stockholm: Nordiska museet, Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.
- Laine-Sveiby, K. 1991. *Företag i kulturmöten: the finländska företag och deras svenska dotterbolag: en etnologisk studie*. Stockholm: Stockholms universitet.
- Lainio, J. & Leppänen, A. 2005. Sverigefinnars tankar om finskans möjligheter och rättigheter i Stockholm och Mälardalen - En intervjustudie. Rapport till Utredningen om finska språket i Stockholms- och Mälardalsregionen (Ju 2004:01). Finskt språk- och kulturcentrum, Mälardalens högskola / Justitiedepartementet, Stockholm. Appendix 7 in SOU 2005: 40, *Rätten till mitt språk, Förstärkt minoritetsskydd. Delbetänkande från Utredningen om finska och sydsamiska språken*, 493–681.
- Lainio, J. (ed.) 1996. *Finnarnas historia i Sverige 3. Tiden efter 1945*. Helsingfors: Finska Historiska Samfundet & Stockholm: Nordiska Museet.
- Lainio, J. 1989. *Spoken Finnish in Urban Sweden*. Uppsala Multiethnic Papers 15. Uppsala: Centre for Multiethnic Research.
- Land, H. van 't, 2000. Similar Questions: Different Meanings. Differences in the Meaning of Constructs for Dutch and Moroccan Respondents: Effects of the Ethnicity of the Interviewer and Language of the Interviews among First and Second Generation Moroccan Respondents. Amsterdam: Proefschrift Vrije Universiteit van Amsterdam.
- Liebkind, K. 1989. Conceptual approaches to ethnic identity. In K. Liebkind (ed.) *New identities in Europe*. London: Gower, 25–31.
- Loentz, E. 2006. Yiddish, Kanak Sprak, Klezmer, and HipHop: Ethnoleet, Minority Culture, Multiculturalism, and Stereotype in Germany. *Shofar: An Interdisciplinary Journal of Jewish Studies* 25 (1), 33–62.
- Lukkarinen Kvist, M. 2006. *Tiden har haft sin gång. Hemm och tillhörighet bland sverigefinnar i Mälaren*. Linköping Studies in Arts and Science No. 372. Linköping: Linköpings universitet.
- Mantila, H. 2002. Tietoisuus ja kielipolitiikka. *Kielikuvia* 1, 4–11.
- Palo-Stoller, E. 1996. Sauna, Sisu and Sibelius: Ethnic Identity Among Finnish Americans. *The Sociological Quarterly* 37 (1), 145–174.
- Pavlenko, A. 2005. *Emotions and Multilingualism*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Pavlenko, A. & Blackledge, A. (ed.) 2003. *Negotiation of Identities in Multilingual Contexts*. Clevedon: Multilingual Matters.

- Pelkonen J. & Vuonokari, E. (eds.) 1993. *Luokan kynnyksen yli. Ruotsinsuomalaiset kirjoittavat kouluhistoriaa*. Stockholm: Ruotsinsuomalaisten arkisto/ Sverige-finnarnas arkiv, Jyväskylä: Gummerus.
- Pelkonen, J. & Vuonokari, E. (eds.) 1989. *Hitsikissa hiipii uniin. Ruotsinsuomalaisten metalityöläisten kertomuksia pakkosulatuksen vuosilta*. Jyväskylä: Gummerus.
- Peura, M. & Skutnabb-Kangas, T. 1994. *Man kan vara tvåländare också... Sverigefinnarnas väg från tystnad till kamp*. Stockholm: Sverigefinnarnas arkiv.
- Piller, I. 2002. *Bilingual couples talk: the discursive construction of hybridity*. Amsterdam/ Philadelphia. John Benjamins.
- Provine, R. 2000. *Laughter: A Scientific Investigation*. London: Penguin.
- Pöyhönen, S. 2004. *Suomen kielen opettajana Venäjällä. Ammatti-identiteetin tulkintoja koulutuksen ja opetuksen murroksessa*. Jyväskylän yliopisto: Soveltavan kielentutkimuksen keskus.
- Rampton, B. 1995. *Crossing: Language and Ethnicity Among Adolescents*. London: Longman.
- Roderigo Blomqvist, P. 2002. *Från assimilation till separation. Den finska invandrargruppens krav på finskspråkig skolundervisning*. Förvaltnings-högskolans rapport nr 47. Göteborg: Förvaltninghögskolan.
- Savolainen, M. 1982. *"Jag skäms inte för att jag är finne". Språket som stigmasymbol för finnar under assimilationstrycket i Sverige*. CD-uppsats i sociologi. Göteborg: Göteborg universitet.
- Snellman, H. 2005. *The Road Taken. Narratives from Lapland*. Inari: Kustannus Puntsi.
- Snellman, H. 2003. *Sallan suurin kylä - Göteborg*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Suutari, P. 2000. *Götajoen Jenkka. Tanssimusiikki ruotsinsuomalaisen identiteetin rakentajana*. Suomen Etnomusikologisen Seuran julkaisuja 7. Helsinki: Suomen etnomusikologinen seura, Tukholma: Ruotsinsuomalaisten arkiston julkaisuja 4.
- Weckström, L. 2007. *Bredbyn suomalaisten luokkien koulutyönseisuus 1984 – ruotsinsuomalaisen kansalaisaktiivisuuden voimannäyttö*. In I. Ahvenisto & K. Mäki (eds.) *Kansalaisvaikuttaminen ja poliittisuuden muutos*. Helsinki: Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, 224–248.
- Westin, C. & A. Lange 1983. *Etnisk diskriminering och social identitet*. Stockholm: LiberFörlag, Publica.
- Westin, C. 1984. *Majoritet och minoritet. En studie i etnisk tolerans i 80-talets Sverige*. Stockholm, LiberFörlag.
- Westin, C. 1987. *Den tolerant opinionen. Inställningen till invandrare 1987*. Rapport nr. 8, Delegationen för invandrarforskning. Stockholm: Delegationen för invandrarforskning (DEIFO)
- Ågren, M. 2006. *Är du finsk, eller...? En etnologisk studie om att växa upp och leva med finsk bakgrund i Sverige*. Stockholm: Arkipelag.
- Österlund-Pötzsch, S. 2003. *American Plus. Etnisk identitet hos finlands-svenskaättlingar i Nordamerika*. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.

Muut lähteet

Elokuvat ja dokumentit:

Äideistä parhain (2005)

Ohjaus: **Härö, K.**

Ilkka Mattila / MRP Mattila Röhr Productions Oy

Melkein ruotsalaisia (1999)

Ohjaus: **Hyvärinen, A.**

TV2 Dokumenttiprojekti & SVT1

Kivenpyörittäjän kylä (1995)

Ohjaus: **Pölönen, M.**

Fennada-Film Oy

Ajolähtö (1982)

Ohjaus: **Niskanen, M.**

Fantasia Filmi Oy

Kaunokirjallisuus:

Alakoski, S. 2007. *Svinalängarna*. Bonniers.

Khemiri, J. H. 2004. *Ett öga rött*. Norstedts.

Lindqvist, E. 2006. *Tre röda näckrosor*. Piratförlaget.

Liitteet

Liite 1. Litterointiavain

,	tauco, lyhyempi kuin sekunti. Ei välttämättä erottamassa lauseita
.	tauco, pidempi kuin sekunti. Ei välttämättä merkitse lauseen loppua
...	selkeästi pidempi tauco puheen keskellä
sana	painotus
!	äänekkäämpää puhetta
?	nouseva intonaatio, merkitsee yleensä kysymystä
//	päällekkäistä puhetta
[sana]	minimipalaute
Vaihtuva fontti	kielenvaihto <i>ruotsi, englanti, suomi</i>
(...)	puuttuvia sanoja
(selitys)	selitys

Ruotsinsuomalaisten Nuorten Liitto järjesti 23.4.2010 hip hop illan Tukholman Suomi-instituutissa
 Kuva: Markus Lyyra

Liite 2. Ruotsinsuomalaisten nuorten liitto

Ruotsinsuomalaisten nuorten liitto on toiminut vuodesta 1994 lähtien. Jäsenmäärä on kasvussa. Syynä on uusien ruotsinsuomalaisten sukupolvien aktivoituminen, Suomen ja suomen kielen statuksen nousu ja asenteiden muuttuminen positiivisemmaksi suomen kieltä ja kulttuuria kohtaan. Nuorisoliiton pohja on opiskelijaliikkeessä, suomalaisseurojen nuoriso-osastoissa ja toisen sekä kolmannen polven ruotsinsuomalaisten rekrytoitumisessa nuorisoliiton jäseniksi.

Nuorisoliiton voima on myös kansainvälisyydessä. Hyvän esimerkin ruotsinsuomalaisten nuorten rohkeudesta tarjoaa 1990-luvun puolivälissä sattunut tapaus. Nuoret olivat kuulleet eurooppalaisesta vähemmistöjärjestöstä "Youth of European Nationalities" (YEN). He vuokrasivat minibussin ja ajoivat Unkariin pääsiäiskokoukseen, vaikka vielä tuolloin ruotsinsuomalaiset eivät olleetkaan Ruotsin valtiovoiman tunnustama vähemmistö. Silloisessa pääsiäiskokouksessa RSN:n varapuheenjohtajasta tuli myös YEN organisaation puheenjohtaja.

Myös monet riippumattomat yhdistykset ovat hakeutuneet nuorisoliiton jäseniksi. Yhtenä esimerkkinä on musiikkiyhdistys Mokoma, jonka jäsenistä useimmat aktivistit ovat toisen ja kolmannen polven ruotsinsuomalaisia tai ruotsinsuomalaisten parissa liikkuvia ruotsalaisia. Ruotsinsuomalaisten nuorisokulttuuri on monikulttuurista ja rajoja rikkovaa. Musiikkiskaala on tämän seurauksena laajentunut tangosta hip hoppiin. Suomalaisuus on musiikin rintamalla muodostunut yksilölliseksi ja monimuotoiseksi. (Kts. Nuorisoliiton kotisivu: www.rsn.nu)

Markus Lyyra

